

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ÇEKOSLOVAKYA
MÜDAHALESİ VE MÜDAHALENİN TÜRKİYE SOL
HAREKETİNE YANSIMASI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan: **Metin ÖZVARIŞ**

İSTANBUL, 2010

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ÇEKOSLOVAKYA
MÜDAHALESİ VE MÜDAHALENİN TÜRKİYE SOL
HAREKETİNE YANSIMASI**

(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:

Metin ÖZVARİŞ

Öğrenci No:

070771014

Danışman:

Doç. Dr. Gonca BAYRAKTAR DURGUN

İSTANBUL, 2010

YEMİN METNİ

Sunduğum Yüksek Lisans Tezimi, Akademik Etik ilkelerine bağlı kalarak, hiç kimseden akademik ilkelere aykırı bir yardım almaksızın bizzat kendimin hazırladığına and içerim.

28/05/2010

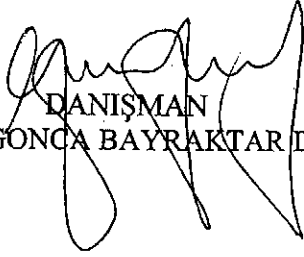
Metin ÖZVARİŞ

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

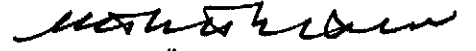
0510/7/2010

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim dalı *Uluslararası İlişkiler* Bilim dalı yüksek lisans öğrencilerinden 070771014 numaralı *Metin ÖZVARIŞ*'in "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ÇEKOSLAVAKYA MÜDAHALESİ VE MÜDAHALENİN TÜRKİYE SOL HAREKETİNE YANSIMASI*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 28.06.2010 tarih ve 2010/17 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (65) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile *Kabul/Red* veya ~~Düzeltilme~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
DOÇ. DR. GONCA BAYRAKTAR DURGUN

ÜYE
PROF. DR. MİTHAT BAYDUR

ÜYE
YRD. DOÇ. DR. MUZAFFER ÜREKLİ

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE ÇEKOSLOVAKYA MÜDAHALESİ VE MÜDAHALENİN TÜRKİYE SOL HAREKETİNE YANSIMASI

Tezi hazırlayan: **Metin ÖZVARIŞ**

Özet

1968'de Çekoslovakya'da Prag Baharı diye adlandırılan bir değişim hareketi başlamıştır. Bu değişim hareketini sosyalist dünya için tehdit olarak algılayan Sovyetler Birliği, Varşova Paktı ile birlikte 21 Ağustos 1968'de Çekoslovakya'ya askeri müdahalede bulunur. Bu çalışmada, müdahalenin gerçekleştiği uluslararası atmosfer ve müdahalenin uluslararası toplumda yansımaları ve Türkiye'deki yansımalarının sol açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Prag Baharı, Çekoslovakya Müdahalesi, Dubçek, Soğuk Savaş, Varşova Paktı, SSCB, Doğu Bloğu. Türkiye Sol Hareketi

THE INTERVENTION OF WARSAW PACT TO CZECHOSLOVAKIA IN COLD WAR ERA AND REFLECTION IN TURKEY FROM LEFT POINT OF VIEW.

Prepared by: Metin ÖZVARIŞ

ABSTRACT

In 1968, a movement ascribing for a widespread change, which called as Prague Spring started in Czechoslovakia. The Soviet Union which perceived this movement as a threat militarily intervened in Czechoslovakia with the Warsaw Pact. This thesis evaluates the reflections of that intervention on the left in Turkey in the context of the international atmosphere in which the intervention was held.

Key Words: Prague Sprint, Czechoslovakia intervention, Dubçek, The Cold War, The Warsaw Pact, The Soviet Union, Eastern Block, Turkish Left

İÇİNDEKİLER

Yemin Metni	
Jüri Sayfası	
Türkçe Özet ve Anahtar Kelimeler	
İngilizce Özet ve Anahtar Kelimeler(Abstract)	
İÇİNDEKİLER	I
GİRİŞ	1
1. MÜDAHALE ÖNCESİ DURUM DEĞERLENDİRMESİ.....	4
1.1. Dünya Sistemi	4
1.2. Sovyetler Birliği ve Sosyalist Sistemde Durum Değerlendirmesi	10
1.3. Çekoslovakya’da Siyasi Durum	14
2. ASKERİ MÜDAHALE SÜRECİ.....	20
2.1. Müdahale Arifesi.....	20
2.2. Askeri Müdahale	35
3. MÜDAHALENİN ULUSLARARASI TOPLUMDA YANSIMASI.....	50
3.1. Müdahalenin Doğu Bloğu’nda Yansıması	51
3.2. Müdahalenin Batı Bloğu’nda Yansıması	57
3.3. Müdahalenin Türkiye’de Yansıması	60
3.3.1. Türkiye’nin Resmi Görüşü.....	60
3.3.2. Müdahalenin Türkiye Sol Hareketi’nde Yansıması.....	62
3.3.2.1. Türkiye İşçi Partisi.....	69
3.3.2.2. Milli Demokratik Devrimciler	82
3.3.2.3. Türkiye Komünist Partisi-Dış Büro	85
3.3.2.4. Yön Dergisi Çevresi.....	87
3.3.2.5. Diğer Sol.....	90
SONUÇ	92
KAYNAKÇA.....	95
ÖZGEÇMİŞ	100

GİRİŞ

Stalin'in ölümünden sonra yerine geçen Kruşçev'in *Barış İçinde Yaşama* vb. politikaları nedeniyle oluşan rahavet, anti-Sovyet ve daha da önemlisi anti-sosyalist unsurlara politika yapma olanağı sunuyordu. Her ne kadar Kruşçev'den sonra yerine geçen Brejnev, sosyalist değerlerin korunması adına daha katı bir politika sergilemiş olsa da ok yaydan çıkmış, Stalin döneminde yer altına çekilen anti-sosyalist unsurlar yer üstündeki konumlarını almışlardı.

1968 yılına gelindiğinde Çekoslovakya'da *Prag Baharı* adıyla bir reform hareketi başlamış oluyordu. Mimarlığını Alexander Dubçek'in yaptığı bu değişim hareketi (her ne kadar Çek yönetimi tarafından aksi iddia edilse de) Sovyetler Birliği'nden bağımsızlaşma amacı güdüyordu. Keza o dönem, Doğu Bloğu'na dahil Yugoslavya ve Arnavutluk gibi ülkeler, Sovyetler Birliği'nden tamamen bağımsız bir politika izlemeye başlamıştı. Yine Romanya da Sovyetler Birliği'nden bağımsızlaşma yolunda ilerliyordu. Bundan cesaret alan Çekoslovakya'daki anti-Sovyet unsurlar, hem Çekoslovakya Komünist Partisi içinde hem de ülkede geniş çaplı bir reform hareketine girişmişlerdi. Bu girişim, Sovyetler Birliği tarafından anti-sosyalist bir hareket olarak görüldü. Tüm sosyalist kamp için zararlı sonuçları olabilecek bir hareket olarak tanımlandı. Moskova, İkinci Dünya Savaşı sonrası yapılan paylaşımda, kendi nüfuz alanına dahil edilen Çekoslovakya'da, kendisinden bağımsız bir değişim hareketine sessiz kalamazdı. Çünkü bu değişim hareketi hem Sovyetler Birliği'nin kendi nüfuz bölgesinde egemenliğini sarsacak hem de diğer sosyalist ülkelerin anti-sosyalist unsurları için cesaret verici örnek olacaktı. 21 Ağustos 1968'de Varşova Paktı üyesi beş ülke (Sovyetler Birliği, Polonya, Macaristan, Bulgaristan ve Doğu Almanya) Çekoslovakya'ya askeri müdahalede bulundu. Bu müdahale hem sosyalist cephede hem de kapitalist cephede geniş bir yankı buldu. Kapitalist cephe olayı Sovyetler Birliği'ni karalamak için malzeme olarak kullandı. Üzerine çokça gürültü kopardı. Ancak müdahalenin asıl etkisi sosyalist dünya üzerinde oldu. Soldaki çatlaklar iyice açıldı. Sovyet Sosyalizmi'nin karşısına Avrupa Sosyalizmi fikri çıktı. Başta İtalya ve Fransa Komünist Partileri olmak üzere Avrupalı sol partiler müdahaleyi sert bir biçimde yerd. Çin ile Sovyetler Birliği ilişkileri daha da bozuldu. Romanya ve Yugoslavya gibi sosyalist

lkeler, müdahaleyi yeren tarafta oldu. Çekoslovakya müdahalesi, Türkiye Sol Hareketi'nin de en önemli kırılma noktalarından biri oldu. Müdahale karşısında Türkiye Sol Hareketi tam anlamıyla iki kutba ayrıldı. Bir kısmı müdahaleyi çok sert bir dil ile kınarken, bir kısmı ise haklı buldu.

Sovyetler Birliği'nin Varşova Paktı yesi ülkelerle yapmış olduğu Çekoslovakya müdahalesi üzerine çokça gürültü kopartılmış, çokça söz söylenmiştir. Hatta müdahale, dünya solunun geleceğini tayin edecek bir konuma gelmiştir. Kimilerine göre bu müdahale, solu bölen hatta Sovyetler Birliği'nin sonunu hazırlayan bir harekettir. Ancak müdahale üzerine çokça söz sarf edilmesine rağmen, müdahalenin nedenleri, sonuçları ve bu sonuçların nedenlerinin incelendiği bilimsel bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmanın amacı bu eksikliği gidermektir. Bu alışma, taraflardan Sovyetler Birliği veya Çekoslovakya'yı haklı çıkarma amacı gütmemektedir; siyaset tarihinin önemli bir olayını neden sonuç ilişkisi içinde inceleme amacı taşımaktadır. Bilindiği gibi sosyal bilimlerde aynı nedenler her zaman aynı sonuçları doğurmaz ve aynı sonuçlar her zaman aynı nedene bağlı olmaz. Bir neden birden çok farklı sonuç doğurabileceği gibi, bir sonuç birden fazla farklı nedenden de kaynaklı olabilir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi konu hakkında detaylı bir çalışma yapılmamıştır. Yapılan birkaç çalışma vardır ancak bunlar, ideolojik kaygı içinde taraf tutularak yapılan çalışmalardır. Taraflardan birini haklı çıkarma amacı gütmektedir. Diğer tarafa söz hakkı vermemektedir. Bu çalışmada her iki tarafa da söz hakkı verilmiş, bir tarafın tezi ile diğer tarafın tezi karşılaştırılmıştır. Örneğin; müdahale ncesi Sovyet tarafının verdiği demeçlerin hemen arkasından Çekoslovak tarafının verdiği demeçler de aynen verilmiştir. Yine müdahale esnasında taraflardan her birinin verdiği demeçler aynen çalışmaya konmuştur. Müdahale sonrası taraflardan gerek Sovyetler Birliği'nin gerekse Çekoslovak yetkililerin vermiş oldukları demeçler, yapmış oldukları açıklamalar aynen verilmiştir. Demecin içinden birkaç cümleyi çıkartmanın, demecin bütünlüğünün anlamını bozacağı kaygısı ile makaslama yöntemi uygulanarak kısaltma yoluna gidilmemiştir. Demeçleri kısaltma yoluna gidilmemesinin diğer bir amacı ise ileriki zamanlarda konu hakkında inceleme yapacak araştırmacılara, her türlü bilgiyi bulabileceği detaylı bir çalışma bırakmaktır. Yine müdahale sonrası oluşan tepkiler, müdahaleyi kınayan ve

destekleyen tarafların vermiş oldukları demeçler karşılıklı olarak verilmiştir. Ayrıca gerek müdahaleyi savunan gerekse kınayan tarafların, Sovyetler Birliği ile olan ilişkileri, konuları incelenmiş, olumlu ya da olumsuz tüm tepkiler nedenleri ile birlikte verilmiştir. Çalışma sonucunda okuyucunun, siyaset tarihinin bu önemli olayı hakkında tam anlamı ile bilgi sahibi olması için ve çalışmanın güvenilirliğini sağlama amacı ile döneme ait gazete, dergi ve benzeri yayınlar detaylı bir şekilde incelenmiş, tartışmaların birinci ağızdan yapılmasına çalışılmıştır.

Bu çalışmada, Varşova Paketi'nin Çekoslovakya'ya yapmış olduğu müdahaleyi, müdahalenin nedenlerini, müdahalenin doğurduğu sonuçları inceleyeceğiz. Ayrıca müdahale karşısında oluşan tepkiler ve bu tepkilerin nedenlerini gözler önüne sereceğiz.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde, müdahale öncesi dünya siyasi konjonktürü, *iki kutuplu dünya sistemi* ve *Soğuk Savaş* koşulları incelenmiştir. Ayrıca bu bölümde sosyalist kampta durum değerlendirmesi yapılmış, sosyalist kampa üye ülkelerin SSCB ile ilişkileri detaylı bir şekilde ortaya konmuştur.

İkinci bölümde, Çekoslovakya'da *Prag Baharı* adıyla yapılan değişim hareketi ve bu hareketin sonucunda yapılan Varşova Paketi müdahalesi incelenmiştir.

Son bölümde ise müdahalenin gerek kapitalist kampta gerekse sosyalist kampta doğurduğu yankı nedenleri ile birlikte verilmiştir. Bu bölümde ayrıca müdahalenin Türkiye Sol Hareketi'nde yankısı, müdahale karşısında Türkiye Sol Hareketi'nin tutumu ve bunun nedenleri detaylı bir biçimde sunulmuştur. Bu çalışma sonucunda okuyucunun, konuyla ilgili detaylı ve zengin bir kaynak edineceğine inanmaktayız.

1. MÜDAHALE ÖNCESİ DURUM DEĞERLENDİRMESİ

1.1. Dünya Sistemi

21 Ağustos 1968'de Varşova Paktı üyesi beş ülke, *Prag Baharı* adıyla gerçekleşen değişim hareketini önleme amacı ile Çekoslovakya'ya müdahale ederler. Üzerinde çokça tartışılan bu müdahaleyi değerlendirirken dönemin koşulları iyi gözlenmelidir. Değerlendirme, ancak dönemin koşulları içerisinde yapıldığında doğru sonuçlar verecektir.

İkinci Dünya Savaşı, 1945 Mayıs ayında Avrupa'da, Eylül ayında da Asya'da son bulduğunda, bu kıtalardaki güçler dengesinde büyük boşluklar meydana gelmişti. Savaştan Almanya, İtalya ve Japonya gibi güçler yenik çıkmış, bunun yanında, galip devletlerden olan savaş öncesinin güçlü devletleri İngiltere ve Fransa da büyük ölçüde yıpranmıştı. Bunun sonucu olarak savaştan sonra, “Avrupa'da Almanya'nın, Asya'da Japonya'nın yerini tek başına dolduracak bu kıtalardan devlet bulunmamaktaydı. Savaştan sonra güçlü olarak ayakta kalabilenler ise, siyasi ve ekonomik doktrinleri birbirleriyle çatışan, Avrupa'ya göre iki «kenar» devlet, yani Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyetler Birliği idi.”¹ Güçler dengesindeki boşluğu bu iki devlet dolduracaktır. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde bu iki devlet arasında bir güç mücadelesi başlamış, bu güç mücadelesi dünyayı iki kutba ayırmıştır. “İki kutuplu sistem döneminde Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin liderliklerindeki Batı ve Doğu Blokları arasında sürekli gerginlik ve kısmi çatışma biçiminde sürdürülen”² bu mücadele “*Soğuk Savaş*”^{*} olarak adlandırılmıştır.

Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya Müdahalesi, *Soğuk Savaş* döneminin bir ürünüdür. Bu açıdan, Çekoslovakya müdahalesini değerlendirmek *Soğuk Savaş* dönemini anlamaya bağlıdır. *Soğuk Savaş* döneminde ortaya çıkan durum şudur: Bir süper gücün, Sovyetler Birliği'nin merkezinde olduğu, gayet güçlü bir sosyalist sistem ve merkezinde yine bir süper gücün, Amerika Birleşik Devletleri'nin bulunduğu, gayet güçlü bir kapitalist sistem. Arada, ne kadar tarafsız oldukları belli

¹ Uçarol Rıfat, *Siyasi Tarih*, İstanbul, 1985, s. 500.

² Sönmezoğlu, Faruk, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, İstanbul, 2000, s. 624.

* Çalışmamızda bazı kavramların tırnak içinde ve italik yazılmasının sebebi, okuyucunun o kavramlara odaklanmasını sağlama isteğidir. Çalışmamız boyunca önemli gördüğümüz kavramlar aynı yöntemle sunulacaktır.

değil ama yönlerini tam deklare etmemiş tarafsız denem ülkeler bulunuyor. Bir tarafta Varşova Paktı diğer tarafta NATO var; dünya adeta ikiye bölünmüş ama sadece dünya değil hemen hemen her ülke kendi içinde ikiye bölünmüş durumdadır. SSCB, Doğu Bloğu içinde ideolojik işbirliğine yönelik COMİNFORM, iktisadi işbirliğine yönelik COMECON ve askeri işbirliğine yönelik VARŞOVA PAKTI gibi kuruluşlarla saflarını güçlendirirken, ABD de Truman Doktrini, Marshall Planı ve NATO'yla Batı Bloğu'nu perçinliyordu. Böylece, şimdi kendisi de atom silahına sahip olan SSCB'nin başını çektiği Doğu Bloğu ile ABD'nin liderliğindeki Batı Bloğu arasında "*nükleer denge*"ye (dehşet dengesi) dayalı bir "*Soğuk Savaş*" yaşanmaktaydı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çeşitli uluslararası çelişkiler, dünyanın bu iki büyük gücü olan SSCB ve ABD çevresinde gelişti. Kore Savaşı (1950-53), Küba Bunalımı (1962) ve Vietnam Savaşı sorunları bunlardan en önemlileriydi.

Bu dönemin en önemli özelliği, uluslararası ilişkilere yön vermede ilk defa ideolojilerin etki sahibi olmasıdır. "Sovyet sistemi, dünya proleter ihtilali gibi, komünizmi bütün dünyada hâkim kılmak isteyen bir doktrine dayandığından, savaştan sonra Sovyet dış politikası tamamen bu hedefe yönelmiş ve bu da milletler arası politikaya doktrin ve ideoloji unsurunun girmesine sebep olmuştur."³

Dünya ikiye bölünmüştür; bu bölünme görünüşte ideolojiktir ama ideolojik olması dışında jeopolitik bir bölünmedir. Özellikle *Yalta Konferansı*'ndan sonra dünya iki nüfuz bölgesine ayrılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda ortaya çıkan güç dengesi ideolojik farklılıklar olmasa da dünyada bir kutuplaşma meydana getirecekti. Bu yönden ABD ile SSCB arasında oluşan *Soğuk Savaş*'ı sadece ideolojik farklılığa bağlamak yanlış olur; keza SSCB kapitalist bir sisteme sahip olsa da İkinci Dünya Savaşı sonunda oluşan jeopolitikte, ABD karşısında bir güç olarak ortaya çıkacaktı. Bunu, bugünün dünya güç dengesinde görebiliyoruz. Bugün ABD ile aralarında bir ideolojik farklılık olmadığı halde ABD karşısında bir güç olarak konumunu korumaya çalışıyor. Daha ileriki süreçte bu dengenin belirginleşeceğini öngörmek de imkânsız.

³ Armaoğlu, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, İstanbul, 2010, s. 512.

İster ideolojik olsun ister İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı jeopolitik olsun, ortaya çıkan sonuç dünyada bir *Soğuk Savaş*'ın yaşanmasına neden oldu. Bu savaşta taraflar önceliği kendi nüfuz bölgelerini korumaya vermişti. SSCB'nin Macaristan ve Polonya müdahalelerini bu konuda örnek verebiliriz. "ABD gelecekte muhtemel bir Sovyet dünya üstünlüğü tehlikesinden endişelenirken, Moskova yerkürenin Kızıl Ordu'nun işgalinde olmayan bütün bölümlerinde fiili ABD hegemonyasından endişeleniyordu."⁴ Bu açıdan tarafların ikinci önceliği, tarafsız devletleri kendi tarafına çekmek ya da en azından karşı tarafa geçmesini engellemek olmuştur. ABD'nin Vietnam saldırısı bu konuda bir örnek olarak karşımızda duruyor. ABD, Vietnam'da komünist bir iktidarın çevre bölgelere sıçrayacağını düşünerek bunu engellemek istemiş, askeri müdahalede bulunmuştur.

Şüphesiz her iki kutbun da kendi nüfuz bölgelerini koruma ve genişletme çabası sadece askeri müdahalelerle olmamıştır. Bunun yanında ekonomik destek programları da uygulamışlardır. SSCB'nin ihtiyacı olmamasına karşılık Küba'nın şeker ihracatının büyük bir bölümünü satın alması, ABD'nin Marshall planı adıyla uygulamış olduğu yardım paketi *Soğuk Savaş*'ın başka bir cephesidir. Diğer taraftan ABD komünist sistemin yayılmasını engellemek için kendi nüfuz alanında Gladio vb. kontrgerilla yapılanmaları organize etmiş, bunun yanında Sovyetler'in nüfuz alanında ve tarafsız bölgelerde casusluk yöntemleri ile etki alanı yaratmaya çalışmıştır. Aynı yöntemleri SSCB de kullanmıştır. *Soğuk Savaş*'ın aynı zamanda bir casusluk savaşı olduğunu da söyleyebiliriz.

Bu dönemde ABD Vietnam Savaşı nedeni ile yönünü Uzak Doğu'ya çevirdi. Bu da Avrupa'dan Uzak Doğu'ya ABD gücünün kayması sonucunu doğurdu. "Bazı uzmanlara göre Çekoslovakya müdahalesine Moskova'yı iten başlıca neden, Avrupa'dan Uzak Doğu'ya kayan ABD gücünden boşalan yerin, Moskova tarafından fırsattan istifade kapılmak istenmesidir"⁵. Avrupa'dan çekilen Amerikan Birliklerinin gibi, İngilizler de dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi Avrupa'dan da çekilmişti. NATO'nun bu dönemde stratejisi de değişime uğramıştı. 1954 yılında kabul ettiği "*Kitlesel Karşılık*" stratejisi, 1957'de SSCB'nin Sputnik Uydusu'nu uzaya göndermesi ile yerini "*Esnek Karşılık*" stratejisine bıraktı. Bu tarihten sonra dünya,

⁴ Hobsbawm, Eric, (Çev. Alogan, Yavuz), Kısa 20. Yüzyıl (1914-1991) Aşırılikler Çağı, İstanbul, 1996, s. 273.

⁵ "Dünya Siyaset Konjonktürü", Olaylar Ve Görüşler, 1969, s. 11.

nükleer savaş tehdidi ile karşı karşıya geldi. “ABD’nin 1950’lerden başlayarak çoğu Batı Almanya’da olmak üzere İngiltere, Türkiye, Hollanda, Yunanistan ve Belçika ile o sıra NATO üyesi olmayan İspanya’da kara, hava ve denizde konuşlandırdığı nükleer savaş başlıklarının sayısı 7300’e ulaştı.”⁶ “*Kitlesel Karşılık*” stratejisi; herhangi bir Sovyet saldırısına karşı, çapı ne olursa olsun, NATO’nun tüm güçleri ile karşılık vermesini öngörüyordu. 1957’de dünyanın nükleer güce sahip yegâne devleti olma özelliğini yitiren ABD, çıkacak bir savaşın sadece Avrupa’da olmayacağını, Sovyetler Birliği’nin orta menzilli balistik füzeleri kullanma yeteneğine kavuşması ile kıtalar arası savaşın olanaklı kılındığını gördü. Daha önce ABD toprakları herhangi bir Sovyet saldırısıyla yüz yüze gelmeyecek, çarpışma alanı tamamıyla Avrupa toprakları olacaktı. ABD’nin de savaş sahası olarak hesaba katılıyor oluşu, NATO’nun “*Esnek Karşılık*” stratejisine yönelmesine neden oldu. Bununla birlikte “Değişen NATO stratejisi, Moskova’ya Çekoslovakya’ya müdahale fırsatı verdi”⁷ Ancak sebebi ne olursa olsun, Çekoslovakya müdahalesine ABD tarafından askeri bir karşılık verilmeyeceğine dair görüşler de vardır. Bunlara göre bunun sebebi, “İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra, süper devletlerden ABD ve SSCB’nin 1945 Yalta Konferansı’nda dünyayı nüfuz bölgelerine ayırmaları, milli çıkarlarına azami ölçüde saygılı kalmaları konusundaki zımnî anlaşmalarıdır.”⁸ Buna göre Çekoslovakya, Sovyet nüfuz bölgesinde yer almaktaydı ve ABD, Çekoslovakya müdahalesini SSCB’nin içişleri olarak görmekteydi. Bir başka deyişle, “Doğu Avrupa, İkinci Dünya Savaşı’nın galipleri arasında yapılan paylaşma sürecinde Sovyetler Birliği’nin “*Nüfuz Alanı*” olarak belirlenmiştir; o nedenle de Sovyetler, bu bölgede kendilerinden bağımsız her önemli gelişmeye müdahale hakkını kendilerinde görmektedir.”⁹ Bu nedenle ABD’nin tepkisiz kalacağından emindir. Keza daha önce Berlin ve Macaristan ayaklanmalarında da SSCB’nin güç kullanması ABD tarafından cılız protestolarla geçiştirilmişti. Siyaset tarihçisi Eric Hobsbawm, Dünyayı nüfuz bölgelerine ayırma zımnî anlaşmasını şöyle anlatmaktadır: “SSCB yerkürenin bir bölümünü -Kızıl Ordu’nun ve/veya öteki komünist silahlı kuvvetlerin savaşın sonunda işgal ettikleri mıntıka- denetim altına aldı ya da hâkim oldu ve etki alanını askeri güç kullanarak genişletme girişiminde bulunmadı. ABD, önceki sömürge güçlerinin eski emperyal hegemonyasından geri

⁶ Mater, Nadire, Sokak Güzeldir, İstanbul, 2009, s. 311.

⁷ Barlas, Mehmet, “Değişen Denge Ve NATO”, Cumhuriyet, 6 Eylül 1968.

⁸ “Yalta Konferansı ve Çekoslovakya’nın Komünistleştirilmesi”, Olaylar Ve Görüşler, 1969, s. 21.

⁹ Aydınoglu, Ergun, Türkiye Solu, İstanbul, 2007, s. 191.

kalan ne varsa ele geçirerek batı yarıküresi ve okyanusların yanı sıra kapitalist dünyanın geri kalanı üzerinde denetim ve hâkimiyet kurdu. O da Sovyet hegemonyasının kabul edildiği mîntıkaya müdahale etmedi.”¹⁰ Dünyayı nüfuz bölgelerine ayırma zımni anlaşması, ABD tarafından yalanlansa da bu oluşan nüfuz bölgelerinin gerek ABD gerekse SSCB’nin yararına olduğu açıktı. Özellikle ABD’nin SSCB tehdidini kullanarak Batı Avrupa üzerinde kurduğu hâkimiyet bunun en açık göstergesiydi ve söylendiği gibi bir anlaşmaya dayalı olmasa da dünya, iki nüfuz bölgesine ayrılmıştı.

O dönemde dünya, her ne kadar iki kutba ayrılmış olsa da yönlerini tam olarak deklare etmemiş tarafsız ülkelerin de var olduğuna değinmek gerekir. Doğu ve Batı Bloklarının dışında “Bağlantısızlar” adıyla yeni bir gruplaşma başlamıştır. Bağlantısızlık, “bir veya daha fazla devletin, çatışma ve rekabet halinde bulunan düşman bloklardan ya da koalisyonlardan hiç birinin içinde yer almaması, bunların dışında kalmayı tercih etmesi,”¹¹ şeklinde tanımlanmaktadır. *Soğuk Savaş* ortamının bir ürünü olan Bağlantısızlar Hareketi, “Çatışan blokların dışında kalma ve ittifaklarda yer almama arzusunun bir sonucu olarak, aynı zamanda uluslararası ilişkilerde mümkün olduğu kadar bağımsız davranabilme isteğini de yansıtmaktadır.”¹² *Soğuk Savaş* döneminde Uluslararası tüm çelişkiler iki süper gücün etrafında gerçekleşmektedir. İki süper gücün dışında kalan ülkeler oldukça güçsüzdür. Nitekim “1955 Bandung Konferansı ile hareketlenen bağlantısızlık veya tarafsızlığın (neutralism- neutrality) ortaya çıkmasında rol oynayan en mühim sebep, yeni bağımsızlığını alan devletlerin zayıflığı ve güçsüzlüğüdür.”¹³ Birçok Asya ve Afrika devleti için Bağlantısızlık Siyaseti, onların dünya ekonomisi ve siyaseti içindeki yerlerinin, sosyal ve ekonomik koşullarının gereğidir. “Asya ve Afrika, emperyalist sömürge egemenliği için biçilmiş kaftandır. Başlıca Asya ve Afrika ülkelerinin dış siyasetinde nötralizmin yer tutmasının nedeni budur. Bu ülkelerden çoğu, emperyalistlerin hataları yüzünden hiçbir zaman bağımsız bir dış politika güdememişler, hatta bir dış politikaları olmamıştır. Afrika ve Asya ülkelerinin çoğu için, o günkü gelişme aşamasında nötralizm tarihî bir önkoşuldur.”¹⁴ Bu nedenle,

¹⁰ Hobsbawm, Eric, (Çev. Alogan, Yavuz), Kısa 20. Yüzyıl(1914-1991) Aşırılikler Çağı, İstanbul, 1996, s. 264.

¹¹ Gönlübol, Mehmet, Uluslararası Politika, Ankara, 1979, s. 68.

¹² Arı, Tayyar, Uluslararası İlişkiler Ve Dış Politika, İstanbul, 2004, s. 271.

¹³ Armaoğlu, Fahir, 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, İstanbul, 2010, s. 757.

¹⁴ Etinger Y.- Melikyan, O.(Çev. Fincancı Yurdakul), İttifaksızlar Dünyası, Ankara, 1969, s. 13.

Bağlantısız kalma siyaseti, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, özellikle, daha önce sömürge olan ve bağımsızlığını yeni elde eden bu ülkelerde itibar kazanmıştır.

Hareketin başlangıcı, 1955 yılında Endonezya'da Asya ve Afrika ülkelerinin toplandığı Bandung Konferansı'dır. Türkiye, bu konferansta Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu tarafından temsil edilmiştir. Hindistan lideri Nehru ile ateşli bir tartışmaya giren Zorlu'nun, İngiltere ve Amerika'yı savunması ve anti emperyalist söylemlerin hâkim olduğu bu toplantıyı etkisiz kılmaya çalışması, bağlantısızlar hareketi üyesi ülkeler nazarında, Türkiye'yi kapitalist dünyanın savunucusu durumuna düşürmüştür. Nehru, Bandung Konferansı'nda Türkiye'nin oynadığı rolü şöyle anlatmıştır: “Amerika, İngiltere ve Rus hegemonyasından bütün milletlerin kurtarılması lazımdır. Daha önceki bir konuşmamda 18-24 Nisan 1955 tarihlerindeki Bandung Konferansı'nda bu konuda Türk Dışişleri Bakanı'nın (Fatin Rüştü Zorlu) İngiltere ve Amerika'yı nasıl savunduğunu ve onların nasıl avukatlığını yaptığını size anlatmıştım. O konferansta Makarios'ta koridorlarda adeta bir mahalle kavgası estirdi. Ve Türkiye'de, o konferansı baltalamak için birçok ülkeye baskı yaptı. Türkiye, İngiltere ve Amerika'nın yapamadığını çok iyi bir şekilde başardı.”¹⁵ Fatin Rüştü Zorlu ise 1956 meclis konuşmasında şöyle demektedir: “Biz kendi görüşümüzü, kendi politikamızı kendimiz ve dostlarımızla birlikte savunacağız. Biz oraya(Bandung'a) son dakikada gittik. Bu iştiraki müttefiklerimiz çok arzu ettiler, aman gidin dediler, siz gitmediğiniz taktirde fena olacak dediler.”¹⁶ Zorlu'nun bu açıklamasından da anlaşılacağı gibi Türkiye, konferansa kendi çıkarlarını savunma adına değil müttefiklerinin arzusuyla katılmıştır. Diğer taraftan bağlantısızlık politikasını da benimsememektedir. Bu nedenle daha sonra Kahire'de 1957'de yapılan toplantıda Türkiye davetliler listesinden çıkartılmıştır.*

Bağlantısızlar Hareketi, 1961'de Yugoslavya Devlet Başkanı Josip Tito'nun inisiyatifi ile Belgrad'da Bağlantısız Ülkeler Konferansı ile teşkilatlanmış, resmi bir kimlik kazanmıştır. Mısır lideri Nasır, Yugoslav lider Tito ve Hindistan lideri Nehru'nun öncülüğünü yaptığı hareket, blokların nükleer gücüne karşı kendi silahı olarak, nükleer silahlara karşı gelme ve silahsızlanma politikasını kullanmıştır.

¹⁵ Akdoğan, Lütfü, Krallar ve Başbakanlarla 50 Yıl, İstanbul, 2008, 2.Cilt, s. 98 , Uyum Yayınları, Mart 2008.

¹⁶ Sander, Oral, Bilge, A. Suat, Olaylarla Türk Dış Politikası, Ankara, 1969, s. 294.

* Türkiye, daha sonra üç yılda bir yapılan hiç bir toplantıya katılmadı. En son 2009 yılında Kahire'de düzenlenen Konferansa, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, onur konuğu olarak davet edildi.

1.2. Sovyetler Birliği ve Sosyalist Sistemde Durum Değerlendirmesi

1917 Ekim Devrimi, başka bir deyişle Bolşevik ihtilali ile kurulan SSCB, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD karşısında güç olarak konumunu alıyor. *Soğuk Savaş* dönemi boyunca bu denge devam ediyor. SSCB, Doğu Bloğu içinde ideolojik işbirliğine yönelik COMİNFÖRM, iktisadi işbirliğine yönelik COMECON ve askeri işbirliğine yönelik VARŞOVA PAKTI gibi kuruluşlarla saflarını güçlendirirken, yayılmacı bir politika izlemeye başlıyor. Ancak bu klasik emperyalist bir yayılmacılık değil, ideolojik bir yayılmadır. Stalin döneminde SSCB'nin birinci önceliği kendi nüfuz bölgesini korumaktır. İkinci önceliği ise komünist sistemin yayılmasını sağlamaktır. Birinci amaç Stalin döneminde herhangi bir tehlike ile karşı karşıya kalmamıştır. "1953'te Stalin'in ölümü ile Sovyet Politikası barışçıl olmaya yönelir. Bu tutum Şubat 1956'da toplanan 20. Komünist Partisi Kongresinde resmiyete dökülür, iki ay sonra Cominform lağvedilir."¹⁷ Stalin'in ölümünden sonra, özellikle Kruşçev'in "*Barış İçinde Bir Arada Yaşama*" tezinin etkisi ile oluşan rehavet havasında, Doğu Avrupa ülkelerinde çeşitli hareketler baş gösterir. İrili ufaklı ayaklanmalar gerçekleşir. "1945-1948 yılları arası arasında Doğu Bloğu'nun bütün ülkelere dayatılan Sovyet damgalı bürokratik egemenlik sistemi, içerdiği yapı bozuklukları, tek tek ülkelerin ulusal özelliklerinin hiçe sayılması ve özellikle de halkın büyük çoğunluğunun sürekli baskı altında tutulup, ihtiyaçlarının deforme edilmesi nedeniyle krizler üretmektedir."¹⁸ Periyodik olarak ortaya çıkan gerilimler ve çözülmemiş problemler önemli bir yoğunluğa ulaştığında ve buna ek olarak yönetimde bir taviz verme havası da oluştuğunda, krizler patlak vermeye başlar. "1956 Şubat'ındaki 20. Kongrede Stalin putunun yıkılması ve sosyalizme giden farklı, çeşitli yolların mevcut olduğu görüşünün benimsenmesi, Kruşçev'in başına dert açar. Polonya, Macaristan vb. ayaklanmaları doğrudan doğruya bu kongrenin doğurduğu neticelerden başka bir şey değildir."¹⁹ Doğu Berlin'de 1953'de çıkan ayaklanma buradaki Sovyet güçleri tarafından bastırılır. Polonya'da çıkan Poznan isyanı bunlardan bir diğeridir. Bu isyan'a karşı SSCB sadece diplomatik baskı yöntemini kullanmış ve isyan Polonya'nın kendi inisiyatifi ile bastırılmıştır. Yine, "1956'da Macaristan'da Sovyetler Birliği kontrolündeki Komünist Partisi yönetime karşı muhalefet genişleyerek silahlı bir ayaklanmaya dönüştü. Ayaklanma

¹⁷ <http://e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/432.pdf>

¹⁸ Zarakolu, Ragıp(Der.), Doğu Avrupa Dosyası, İstanbul, 1990, s. 344.

¹⁹ Armaoğlu, a.g.k. s. 651.

Sovyetler Birliği'nin askeri müdahalesi ile çok kanlı bir şekilde bastırıldı, onbinlerce kişi ülkeden kaçtı. Ayaklanma sırasında Başbakan olan İmre Nagy ve bazı yöneticiler gizli yargılanmalar sonucunda Sovyetler Birliği tarafından idam edildi.²⁰ Macar Milli Hareketi bu müdahale ile sona ermiştir. Ayaklanmanın bastırılması sonrası Janos Kadar iktidara getirildi. Kadar, Çekoslovakya müdahalesinde rol alacaktır. "Sovyet bürokrasisinin uydu devletlerde kontrolü altında olmayan her gelişme veya krizi kendine yönelik bir tehdit olarak gördüğü ve buna denk düşen bir şekilde davrandığı anlaşılmaktadır."²¹

1964'ten sonra Varşova Paktı üyesi Romanya'nın gerek Varşova askerî paktı, gerek bu pakt devletlerinin ortak pazarı "Comecon" içindeki bağımsız politikası başlar.²² Özellikle 1965 sonrası Romanya Çavuşesku liderliğinde SSCB'den bağımsız bir politika izleme yoluna gitmiş, SSCB'nin tüm gayretlerine rağmen bu bağımsız çizgisini devam ettirmiştir. "Romanya'nın bağımsızlık politikasında Romen Komünist Partisi'nin kendi içindeki dayanışması, büyük bir başarı faktörüdür."²³ Yugoslavya'nın 1948 de Kominform'dan çıkarılması ile sonuçlanan kötü ilişkiler, Kruşçev döneminde Kominform'un feshedilmesi ile yumuşamış ise de, Moskova'nın çabalarına rağmen Tito, tekrar Sovyet hâkimiyetindeki Doğu Bloğu'na dönmeyip, 1961'den itibaren Nehru ve Nasır ile birlikte Bağlantısızlar Bloğu'nun lideri olmuştur. Yugoslavya'nın ve Arnavutluk'un durumu diğer Doğu Avrupa ülkelerinininkinden farklıdır. Bu ülkeler, Alman işgalinden, SSCB'nin yardımı olmadan kendi çabaları ile kurtulmuştur. "Her iki ülke de Alman işgaline uğrayınca, bunların komünist partileri hemen direnme kuvvetlerini teşkil etmişler ve savaş boyunca Almanlara karşı çarpışarak, savaşın sonunda ülkelerinin kontrolünü ellerine almışlardır. Denilebilir ki, bu gelişmelerde Sovyet Rusya'nın hiçbir yardımı ve tesiri olmamıştır. Bundan dolayı, Yugoslavya ve Arnavutluk, Moskova'ya karşı bundan sonra daha bağımsız tutum alacaklar ve hatta bir süre sonra Moskova'dan kopacaklardır."²⁴ SSCB Ortadoğu'da, Afrika'da ve Orta Amerika'da etkin bir rol oynamaya başlamış ama bir zamanlar çok iyi olan SSCB-Çin Halk Cumhuriyeti ilişkileri ciddi biçimde bozulmuştur. 15 Ekim 1957'de SSCB ile Çin yeni askeri teçhizatlara ilişkin bir anlaşma imzaladılar. Buna göre SSCB, Çin'e tüm teknik

²⁰ Mater, a.g.k. s. 147.

²¹ Zarakolu, a.g.k. s. 354.

²² <http://e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/432.pdf>

²³ Armaoğlu, a.g.k. s. 680.

²⁴ Armaoğlu, a.g.k. s. 529.

belgeleriyle birlikte atom bombası numuneleri sağlamakla yükümlüydü. Fakat daha 1959'da Moskova bu anlaşmadaki yükümlülüğünü yerine getirmeyi reddetti. Özellikle Kruşçev'in döneminde Stalin'in kötülenmesi kampanyası çok ileri gitmişti. Mao Stalin'e sahip çıkmış, Sovyetler'in "barış içinde bir arada yaşama" tezini eleştirmişti. Özellikle Küba krizinden sonra Çin, SSCB'yi sosyalizme ihanetle ve revizyonizm ile suçladı. Bu dönemde komünist sisteme farklı bakış açıları her iki ülkenin ilişkilerini tamamen bitirdi. Aynı dönemde Moskova küçük Arnavutluk'a karşı da saldırılara başladı. Şubat 1949'da Arnavutluk Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (Comecon)'nin üyesi olmuştu. 14 Mayıs 1955'te Arnavutluk, imzacı devletlerin güvenliğini ve Avrupa'da barışı sürdürmeyi amaçlayan Varşova Paketi'ne imza atmıştı. Ancak 1961'de Tiran'daki Sovyet Büyükelçisi geri çağrıldı ve Moskova'da sürekli bir Arnavutluk diplomatik misyonunun istenmediği açıklandı. Bu, aslında iki ülke arasındaki diplomatik ilişkileri kesmekti. SBKP ile Arnavutluk İşçi Partisi (Arnavutluk komünistlerinin partisinin ismi Kasım 1948'den beri buydu) arasında yapılan tüm anlaşmalar SBKP tarafından bozuldu. Bunun yanıtı da aynı derecede sert oldu: 1961'in sonundan itibaren Arnavutluk Comecon'dan (Ekonomik İşbirliği Konseyinden) ayrıldı ve 1968'de Varşova Askeri Paketi'nden çekildi. Arnavutluk o zamandan beri politik olarak ve birçok yönden kendini Çin'e yöneltti. 1967'de Küba'nın önderlik ettiği Lâtin Amerika devrim hareketlerinin, Moskova ile araları açılır. Bunun nedeni Moskova'nın, Küba benzeri gerilla savaşını reddedip, Lâtin Amerika'daki Komünist partilerin meşru parlâmento yoluyla iktidara gelmesine taraftar olmasıdır.

Çekoslovakya müdahalesi arifesinde sosyalist sistem içinde, sosyalizme giden farklı yolların olabileceği tezi yanında farklı toplumlara göre farklı sosyalist modellerin olabileceği de tartışılmaya başlanmıştır. Bunun nedeni de Kruşçev'in revizyonizmidir. 1960'lı yıllarda SSCB'yi tehdit eden yeni sol arayışlar vardı. Özellikle de kültür devrimiyle Çin ve gerilla hareketiyle Küba, SSCB modeline alternatif olarak ortaya çıkıyordu. Toparlayacak olursak, Romanya, iç politikada muhafazakâr bir komünizm devam ettirmekle beraber, dış politikada Sovyetler'e nazaran Batıcıdır. Buna mukabil Çin ve onu izleyen Arnavutluk ile Küba hem iç hem dış politikada daha muhafazakârdırlar. Yugoslavya ise, hem iç hem dış politikada liberaldir.

Dış politikada "barışçıl birlikte yaşama" söylemini benimsemiş Kruşçev'i deviren Brejnev, Sovyet dış politikasını yeniden oluşturmuş, Batı'ya tekrar sırtını dönmüş, askerî müdahalelerden kaçınmamıştır. "12 Kasım 1968'de Brejnev komünist ülkelerin sadece sınırlı bir egemenlik hakkına sahip olduklarını ve eğer sosyalizm tehlikedeysse SSCB'nin müdahale etmekle yükümlü olduğunu söyleyerek Brejnev Doktrini olarak anılacak formülasyonu ilk kez dile getirdi."²⁵ Bu bilgi, SSCB'nin Çekoslovakya müdahalesi esnasında nasıl bir dış politika anlayışına sahip olduğu konusunda önemlidir. Sosyalist ülkelerden herhangi birinde meydana gelecek kapitalist bir eğilimin sadece o ülkenin değil, tüm sosyalist ülkelerin sorunu olduğunu ve müdahale gerektirdiğini benimseyen bir dış politika anlayışdır bu.

²⁵ http://tr.wikipedia.org/wiki/Brejnev_Doktrini

1.3. Çekoslovakya’da Siyasi Durum

Tarihsel bir olayı düşünmek beraberinde ister istemez bütün bir geçmişi düşünmeyi de gerektirir. Bu bakımdan “*Prag Baharı*”ndan önce Çekoslovakya’nın kısa tarihine göz atmak gerekir: “1938 yılında Münih Konferansı’nda Hitler’e kurban edilen,”²⁶ 5 Mayıs 1945'te Sovyetler’in girişimi ile Alman işgalinden kurtulan Çekoslovakya, bu tarihten itibaren SSCB nüfuz bölgesine tabi oldu. Çekoslovakya Komünist Partisi 2. Dünya Savaşı sırasında, anti-faşist direnişin en önde gelen örgütleyicisiydi. Bunun yanında savaş öncesi yirmi yıllık bir geçmişi vardı. “Savaş sonrasında Komünist Parti’nin edindiği itibar yalnızca örgütün bir savaş kahramanı olarak algılanmasından kaynaklanmıyordu.”²⁷ Savaş öncesi varlığı ve örgütlülüğü de buna sebebi. “1946'da yapılan genel seçimlerde Komünist Parti oyların yaklaşık yüzde 38'ini aldı ve ülkenin en güçlü partisi oldu.”²⁸ Önemli bakanlıklara komünistlerin getirildiği bir koalisyon hükümeti kuruldu. Bir toprak reformu yapılarak bankalar, madenler ve sanayi işletmelerinin bir bölümü kamulaştırıldı. Çekoslovakya, 9 Mayıs 1948'de kabul edilen anayasa ile bir halk demokrasisi oldu. 08.06.1948’de Cumhurbaşkanı Eduard Beneş’in istifasıyla, Komünist Partisi bütün iktidarı ele geçirdi. Çekoslovakya’da sosyalizmin yerleşmesinde kuşkusuz Sovyetler Birliği’nin de büyük katkısı olmuştur. Çekoslovakya Komünist Partisi’nin Merkez Komitesinin Aralık 1970’de yayınladığı bildiride bu gerçek şu şekilde dile getirilmiştir: “Uluslararası arenada sınıfsal güçler ilişkisinin değişmesi, Sovyetler Birliği’nin zaferinin etkisi ile bizde, ulusal demokratik bir devrim için koşulları yarattı. Yurdumuzun Sovyet Ordusu tarafından kurtarılmasından sonra, diğer emekçilerle ittifak etmiş olan işçi sınıfına, Çekoslovak halkının kurtuluş mücadelesini tamamlama olanağı verilmiş oldu.”²⁹ Çekoslovakya devriminin genel çizgisi, Lenin’in fikirlerinden ve Sovyetler Birliği Komünist Partisinin deneylerinden çıkıyordu. Stalin’in ölümünden sonra Doğu Avrupa’da baş gösteren ayaklanmaların bir örneği de Çekoslovakya’da gerçekleşti. Pilsen işçilerinin çıkardığı bu ayaklanma, Komünist Partisi lideri Novotny’nin sert müdahalesi ile dağıtıldı. Bunun dışında diğer Doğu Avrupa ülkeleri gibi büyük muhalefetler olmadı. Bunun en büyük nedeni de sanayileşme alanında yakalanan yüksek büyüme hızıydı.

²⁶ Kundera, Milan(Çev. Özgüven, Fatih), Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği, İstanbul, 2009, s. 230.

²⁷ Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu (Çev. Özbakır, Erdoğan), Kara Kitap, İstanbul, 1988, s. 202.

²⁸ Zarakolu, a.g.k. s. 347.

²⁹ Yener, Murat(Çev.), Çekoslovakya Ağustos-19 68, Ankara, 1970, s. 8.

Çekoslovakya 11 Temmuz 1960 anayasası ile sosyalist bir cumhuriyet oldu. Çekoslovakya bu tarihten itibaren yeni bir sürece girdi. Çekoslovakya'yı "*Prag Baharı*"na götüren asıl sebep bu süreç içinde mayalandı. 1960'lara gelindiğinde ekonomik sorunlar ağırlaşmış, büyüme hızı aniden düşmüştü: "1962'de % 1, 1965'te % 0."³⁰ Özellikle tarım alanında geçim düzeyinin düşüklüğü ve yönetsel baskılar hoşnutsuzluğun artmasının temel nedenleri oldu. Çekoslovakya ekonomisi Sovyet modeline göre düzenlenmişti. Ağır sanayinin ön planda olduğu bu modelde, ağır sanayi alanında başarı sağlanmış olsa da tarım alanında hiçbir gelişmişlik sağlanamamıştı. Bu ekonomik sıkıntılarla beraber, 1963'ten itibaren sosyalist rejimin işlenmesinde değişime gidildi. Örneğin, basına geniş bir özgürlük alanı sağlandı. Özel mülkiyete sınırlı da olsa izin verildi. Mesela ayakkabıcılık, terzilik, marangozluk vb. alanlar devlet tekelinden çıkarılıp bireylere verildi. Bu süreç tamamen merkezden kaynaklıydı. Yani tabandan gelen bir etki ile değil, tamamen yönetimin inisiyatifi ile gerçekleştirilmiş değişimlerdi. Bu açıdan "Gelişen ani ekonomik krizin sosyal huzursuzluklara yol açmayıp, egemen iktidar seçkinlerinin önemli bir bölümünün düşüncelerini değiştirdiği akılda tutulmalıdır."³¹ Yöneticiler ekonomik reformların gerekliliğinin bilincine varmıştır. Ancak, 1962-63 reformları sonuçsuz kaldı. Bunun üzerine 1965-66 döneminde "Ruslar tarafından kara listeye alındığı söylenen"³² iktisatçı Otto Sik'in reform programı devreye sokuldu. Kâr mantığını öne çıkararak bu reform, tam istihdam politikasını terk etmeyi öngörüyordu. Ayrıca işçilere üretim kararlarına katılma olanağı sağlıyordu. Ancak işçilerin karar sürecine katılımı çok düşük oldu. Bunun yanında kârlılık prensibi parti bürokrasisi tarafından engellendi. Parti içi ideolojik tartışmalar gölgesinde kalan reform çabaları sonuçsuz kaldı. Ayrıca bu ideolojik tartışmaların etkisinde kalan "Novotny'n, Otto Sik'e yeşil ışık yakması, kendisinin yıkılışını ve Dubçek'in zuhurunu hazırladı."³³

"1963 Şubatında Prag'daki Karis Üniversitesi Profesörlerinden Goldstücker 'insancıl yüzü ile sosyalizm' kavramını ortaya attı."³⁴ Bu 'insancıl yüzlü sosyalizm' tezi temelini Batı demokrasilerinden alır. Sosyalist rejimin öncesinde Çekoslovakya'da "sosyal demokrasi" fikri hâkimdi. Batı demokrasilerinin özgürlükçü yönlerini özümsemiş Çekoslovakya elit kesimi, Batı'nın bu yönünü, sosyalist sistemin sosyal

³⁰ Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu, a.g.k. s. 202.

³¹ Zarakolu, a.g.k. s. 350.

³² "Cevaplandırılması Gereken Sorular", Türk Solu, Sayı 41, 27 Ağustos 1968, s. 1.

³³ "Çek Kültürü", Olaylar Ve Görüşler, 1969, s. 39.

³⁴ Armaoğlu, a.g.k. s. 682.

yönü ile harmanlamak istiyordu. Aslında Çekoslovakya'daki yeni durum bir kültür tartışması ile ortaya çıkmıştı. “Çek olayının başlangıç tarihi, 1967’de Yazarlar Birliği Kongresinde yükselen seslerle başlar.”³⁵ Çekoslovak Yazarlar Birliği’nin 1967 yılı yapılan kongresinde yayınlanan bildiride şöyle denmekteydi: “İnsan varlığı ve insan kişiliğinin bütünlüğü, parçalanmış bir dünyadaki hâkim güçlerle belirlenen mutlak ölçüde somut bir tarihsel durum içinde oluşuyor. Çağımızın temel çelişkilerinden kimse kaçamaz. Uzun bir süredir taraf tutmayan bir tutumun büyüklüğü efsanesine inanmamaktayız. İnsanın yanındayız, insanın durumlarını kötüye kullanmak isteyen korkutucu güçler karşısında bilinçli olarak sosyalizmin ve kendini gerçek anlamda insani ölçülerle sunan bir toplum düzeninin yanındayız”³⁶ Bu dönemde, sağ görüşlü oldukları bilinen birçok kişi Çekoslovakya Komünist Partisi içine sızmış bulunuyordu. Bunların başında “ Otto Sik, F. Krigel, J. Şpaček, V. Prchlik, J. Smrkovsky, F. Vodson, J. Boruvka, V. Slavik”³⁷ vb. bulunuyordu. . K-231 ve Partisizler Kulübü (K.A.N) gibi örgütlerin oluşan rehabet ortamından faydalanmaları ve Anti-Sovyet bir çizgide mücadele vermeleri su götürmez bir gerçektir. Bu örgütlerin “Programları, Şubat 1948’in zaferlerini tasfiye etmek ve gerçekte sosyalizmi tasfiye etmektir. K-231’in başında K.Nigrin, J. Brodsky, V.Paleček, O. Ramousek ve başkaları bulunuyordu. K.A.N’ın kurucuları, İ. Svitak’tan başka, yazar V. Havel ve profesör V. Çerny’idiler.”³⁸

Çekoslovakya’da oluşan değişim atmosferinin meydana gelmesinde rejim karşıtı sanatçıların da etkisi hiç şüphesiz büyüktür. “Romancı Ivan Klima, fotoğrafçı Josef Koudelka, Closely Watched Trains filminin ünlü yönetmeni Jiri Menzel, Menzel’in filme uyarladığı kitabın yazarı Bohumil Hrabal, 1948’de Komünist Parti’ye katılan, parti karşıtı aktiviteleri yüzünden 1950’de kapı önüne konulan ve ‘Yıllar sonra Prag Sonbaharı’nın etkisi *Prag Baharı*’ndan büyük oldu,’ diyerek umutsuzluğunu ifade eden yazar Milan Kundera, 1965 tarihli *Loves of a Blonde* filminde değişen Çekoslovakya’nın gerilim ve heyecanını yansıtan, *Amadeus* ve *Guguk Kuşu*’nun yönetmeni Milos Forman, Prag’da yaşanan büyük değişime güçlü katkı sundu.”³⁹ Ama kuşkusuz bu değişimde en güçlü etken Çekoslovak Yazarlar Birliği’nin çabasıdır. Yine 1967 kongresi sonunda yayınladıkları bildiride, “Yazar,

³⁵ “Çek Dramının Hikâyesi”, Milliyet, 22 Ağustos 1968, s. 3.

³⁶ “Çekoslovakya’da Entelektüel Hayat”, Papirüs, Sayı 27, Eylül 1968, s. 6.

³⁷ Yener, a.g.k. s. 30.

³⁸ Yener, a.g.k. s. 47.

³⁹ <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/08/24/pz/haber,C6D42AF739F341E498E1BE86EC9C9D7B.html>

şair kendini sıkı sıkıya yurdunun kaderine, yurttaşlarına bağlı görür. Zaten öyle olmasa, kendi de kendi olarak ortada olmayacaktır. Onun yaratıcı çalışmasının kaynağında, ‘gerçek’ten başlayarak yapacağı sanat araştırmasının temelinde yurdunun geleceğine ilişkin kaygılar yatmaktadır. Kendisi de bir yurttaşdır, bu bakımdan her yurttaş kadar gerçeğin üstünde hakkı vardır”⁴⁰, deniliyordu. Çekoslovak Yazarlar Birliği'nin kongresi, hürriyetçilik yolunda atılmış yeni ve büyük bir adımdı. Kongrede kabul edilen bir kararla, basın ve yayın üzerindeki her türlü sansürün kaldırılması istendiği gibi, bu istekleri belirten bir mektup Komünist Partisi Merkez Komitesine ulaştırıldı ve bu isteklerin bir *siyasi muhalefet* algılanmaması istendi. Bu kongre, Yazarlar Birliği ile Novotny liderliğindeki Komünist Partisi arasında yeni bir mücadelenin başlamasına sebeptir. Bu mücadele devam ederken, 30 Ekim akşamı, Prag'daki Karls Üniversitesi öğrencileri ayaklandılar ve polisle çatıştılar. Öğrenciler akademik hürriyetler istiyorlardı. “Novotny’e yakın bir kişi olan General **Jan Sejna**’nın ABD’ye kaçması, reformcuları güçlendirirken cumhurbaşkanının durumu sarsıldı.”⁴¹ Bu süreçte meydana gelen diğer bir gelişme *2000 Kelime* adıyla yayınlanan bildiri oldu. Bu bildiri, “Çek halkını isyan etmeye ve artık kendi hayatlarının kontrolünü ellerine almaya davet ediyordu.”⁴² Bildirinin etkisi büyük oldu. “Bu, şiddet eylemleri ve sosyalist sistemin yıkılması için doğrudan doğruya bir işaretti.”⁴³

Artan tepkiler başkan Antonin Novotny'yi istifa etmek zorunda bıraktı. “6 Ocak’ta Komünist Partisi genel sekreterliğinden istifa eden Novotny, 22 Mart’ta cumhurbaşkanlığından da çekildi.”⁴⁴ 1968 Ocak’ında Alexander Dubček Komünist Partisi'nin birinci sekreterliğine seçildi. “Alexander Dubček(1921-1992) İkinci Dünya Savaşı’nda Alman işgaline karşı örgütlenen Slovak Milli Ayaklanmasının direnişçilerindendi. Savaştan sonra Komünist Partisi’ne katıldı.”⁴⁵ Dubček’in birinci sekreterliğe gelmesinden sonra Ludvik Svoboda, Çeklerin yeni Cumhurbaşkanı oldu. 8 Nisan’da Oldrich Cernik önderliğinde yeni hükümet kuruldu. Cernik Başbakan oldu. Smirkovsky ise meclis başkanı oldu. İşte bu dörtlü, bu tarihten itibaren , insan haklarını ve kişi hak ve özgürlüklerini tanıdığını yasa yoluyla kabul etti. Ayrıca

⁴⁰ “Çekoslovakya’da Entelektüel Hayat”, Papirüs, Sayı 27, Eylül 1968, s. 11.

⁴¹ <http://bianet.org/bianet/dunya/109088-40-yil-once-sovyet-tanklari-cekoslovakyaadaydi>

⁴² <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/08/24/pz/haber,C6D42AF739F341E498E1BE86EC9C9D7B.html>

⁴³ Yener, a.g.k. s. 45.

⁴⁴ “Çek Dramının Hikâyesi”, Milliyet, 22 Ağustos 1968, s. 3.

⁴⁵ Mater, a.g.k. s. 326.

ülkede ekonomik reformlar gerçekleşiyor, Moskova'nın dayattığı ekonomi doktrinin yerini yeni alternatifler alıyordu. Çekoslovakya'da 'İnsan yüzlü sosyalizm' yaratma iddiasındaki Dubçek'in 1968'de estirdiği rüzgâr ile Çekoslovakya'da değişim başlıyordu. Dubçek yaptığı bir konuşmada, “Sanatsal ve bilimsel yaratıcılık önündeki her türlü engeli kaldırmak zorundayız”⁴⁶ diyordu. Böylece Çekoslovakya'da “*Prag Baharı*” başlıyordu. Dubçek bir dizi reform yapacağını ilan etti. Bunlar arasında sansürün kaldırılması ve yurttaşlara hükümeti eleştirme hakkı verilmesi vb. düzenlemeler vardı. Yeni reform programı: sanayide çalışma konseyleri kurulmasını, sendikaların üyeleri adına pazarlık etme haklarının ve çiftçilerin bağımsız kooperatifler oluşturma haklarının artırılmasını içeriyordu. Ayrıca Yugoslavya'daki gibi işletmelerin yönetimini devletten alıp çalışan işçilere devrediyordu. Ekonomik reformu, Komünist Partisi'nin mutlak yönetimini kısıtlayan ve rejime karşı eleştiri hakkını tanıyan geniş bir siyasî reform izledi ve nihayet Çekoslovakya, Varşova Paktı'nın bir numaralı düşman gördüğü Batı Almanya ile yakın ilişkiler kurmaya başladı.

Şunu da belirtmek gerekir ki “*Prag Baharı*”, SBKP'nin 20. Kongre'si ile birlikte açığa çıkan modern revizyonizmin bir sonucudur. Bir bakıma Kruşçev'in ektiğini Brejnev'in biçmesidir.

Olaya diğer bir taraftan baktığında ise değişim hareketinin aslında doğal bir süreç olduğu anlaşılır. Bunun için, Dubçek ve arkadaşlarının sisteme getirmek istediği yeniliklere bakmak gerekir. Bunları, “işletmelerde işçi meclislerinin kurulması ve bu yolla *kendi kendini yönetim* esasının doğması, devletin merkeziyetçi olmayan bir şekilde yeniden düzenlenmesi, grev hakkının tanınması, Stalin devri kurbanlarına haklarının yeniden iade edilmesi”⁴⁷ şeklinde sıralayabiliriz. Çekoslovakya ve diğer Doğu Avrupa ülkelerinde gerçekleşen bu son gelişmeler aslında kaçınılmaz sonudur. Totaliter rejimler her zaman yerini daha demokratik yapılara bırakmak zorundadır. Toplumsal dinamikler devlet yönetimlerini bu konuda zorlayıcıdır. Ki Çekoslovakya'daki süreç sosyalizmi tümüyle reddeden değil sadece totaliter yönünü daha demokratikleştiren bir süreçtir. Sosyalist Blok'ta ilk etapta katı bir diktatörlüğün oluşturulması zorunluluğu doğmuştu. Böylesine katı bir

⁴⁶ <http://solakkedi.com/dunyanin%20civisi/pragin%20vedi%20gunu%20-%20solak%20kedi.pdf>

⁴⁷ Kışlalı, A. Taner, “Çekoslovakya'daki Gelişim ve Demokratik Sosyalizm”, Forum, 1 Ağustos 1968, s. 10.

diktatörlüğün gerekçesi olarak, rejimin içte ve dışta karşı karşıya olduğu tehdit ve tehlikeler gösterilmişti ki bu haklı bir gerekçeydi. Ama bu katı rejim uzun ömürlü olamazdı. Çekoslovakya'daki süreç bir bakıma bu uzun süren katı rejime cevaptı. "Amaç sosyalist düzeni değiştirmek değil, demokratikleştirmektir."⁴⁸ Ne olursa olsun Çekoslovakya liberalleşmenin yolunu tutmuştur. 1968'de Bulgaristan'da düzenlenen "Dokuzuncu Dünya Gençlik Festivalinde Çekoslovak gençlerinin, 'Sofya uyan, gerçekleri gör' diye bağırmaları pek anlamlı olup komünist dünyasında yeni birçok olayın, hürriyete ve insan haklarına doğru önüne geçilmez bir akımın başladığına açık bir işaret sayılsa yeridir"⁴⁹ Çekoslovakya'da liberalleşmeye giden bu yolun en önemli özelliği barışçıl bir karaktere sahip olmasıdır. "Dönüşümün 1980 Polonya'sındaki gibi toplumsal tabanın aniden ayaklanmasına ya da 1956 Macaristan'daki gibi dışsal faktörlerin etkisine bağlı olarak gerçekleşmeyip, iktidar merkezinden –yukarıdan- başlatılması"⁵⁰, bu özelliğini ortaya koyuyor.

Çekoslovakya'daki sürecin en önemli nedenlerinden biri de Slovakya sorunudur. Slovaklar, milliyetçilikten uzak, köylü toplumu görünümündeydi. Ne siyasal ne de ekonomik güçleri vardı. Siyasal bilinçleri düşüktü. Tarih süresince hep yabancı güçlerin gölgesi altında yaşamış olan Slovakya, geleneksel olarak Çekoslovak devletinin ekonomik ve kültürel açıdan geri bölgelerini oluşturmaktaydı. Siyasal bilinçleri özellikle sosyalist bilinçleri zayıf Slovakları temsil eden Slovakya Komünist Partisi, özellikle Hitler faşizmine karşı mücadelede halkın sempatisini kazanan Çekoslovakya Komünist Partisi'nin gölgesinde kaldı. Bu nedenlerden kaynaklı olarak Slovakya ulusal kimliğinin hiçe sayılması, Slovaklar ile yönetime hâkim Çekler arasında bir çelişkinin ortaya çıkmasına neden oldu. "Parti içinde Novotny'e karşı girişilen hareket Slovaklar tarafından hararetle desteklendi"⁵¹ Bu çelişki süreç içinde Slovak kökenli Dubçek'i Çekoslovakya Komünist Partisi'nin başına getirdi. Dubçek'in 1968'de estirdiği rüzgâr ile "*Prag Baharı*" ekonomik reformun yanı sıra, federalist bir devlet biçiminin yürürlüğe konmasını da öngörmüştü. Uzun vadede çok partili bir sistemin amaçlanması da yine Slovak sorunundan kaynaklanmaktaydı.

⁴⁸ Kışlalı, A. Taner, "Çekoslovakya'daki Gelişim ve Demokratik Sosyalizm", Forum, 1 Ağustos 1968, s. 10.

⁴⁹ Altuğ, Yılmaz, "Çekoslovakya'da Liberalleşme Akımı", Milliyet, 6 Ağustos 1968. s. 2.

⁵⁰ Zarakolu, a.g.k. s. 346.

⁵¹ "Çek Kültürü", Olaylar Ve Görüşler, 1969, s. 41.

2. ASKERİ MÜDAHALE SÜRECİ

2.1. Müdahale Arifesi

Dubçek, “insan yüzlü sosyalizm” ismi ile yaptığı bu reformları gerçekleştirirken, “1956 yılında Macar Ayaklanması sırasında olanların farkında olarak,”⁵² olası bir Sovyet muhalefetine engellemek ve Sovyet tepkisini geçiştirmek için, Çekoslovakya’nın Varşova Paktı’ndan ayrılmayacağını ve Sovyetler Birliği ile ittifakına son vermeyeceğini belirtiyordu. 4 Haziran’da Dubçek, “bütün siyasetimiz Sovyet Rusya ile olan ilişkilerimize dayanmaktadır,”⁵³ diyordu. Yine 10 Haziran’da Cumhurbaşkanı Svoboda, “Sovyetler Birliği ile olan sıkı ve sarsılmaz dostluk ve ittifakımız güvenlik ve bağımsızlığımızın teminatıdır,”⁵⁴ diyordu.

Ancak reformlar ilerledikçe diğer Varşova paktı üyelerinin yönetimlerinden muhalefet sesleri artmaya başladı. “Varşova Paktı üyeleri Çekoslovakya’ya anti-sosyalist unsurların sızdıklarını, bunların özellikle Batı Almanya’dan destek aldıklarını ileri sürmüşlerdir”⁵⁵. “Dubçek’in, ‘*güler yüzlü sosyalizm*’ olarak adlandırdığı reformist çizgi, gerek ülke içinde gerekse Sovyet Bloğu’nda *liberal* ve *giderek karşı devrimci* bir hareket olarak nitelendirildi.”⁵⁶ Sovyetler Birliği ve diğer Varşova Paktı ülkelerin basını, Çekoslovakya’da, liberalleşme adı altında girişilen hareketin aslında bir sosyalizmden uzaklaşma hareketi olduğunu ileri sürmekte ve delilleri şöyle sıralamaktadır:

“Çekoslovakya’da, batılıların Liberalleşme diye adlandırdıkları, asıl adı yozlaştırma olan hareketin başladığı günlerde, bir takım politik ve sosyal örgütler de kurulmaya, daha doğrusu kendilerini belli etmeye başlamışlardır. Cemiyetlerin yanı sıra kurulan, Partisizler ve Tenkit Yöneticileri gibi kulüplerde faaliyete geçmiştir. Kulüp 213 adlı cemiyet, Nazilerle işbirliği yapanları, adi suçlardan hüküm giyenleri, Nazi işgali sırasında kurulan kukla hükümette görev almış bakanları, Amerikan haydutlarını çatısı altına toplamış ve böylece en az 20 bin üye sağlamayı başarmıştır. Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri’nde de şubeler açan Kulüp 213, Çekoslovakya dışındaki rejim aleyhtarları ile işbirliğine girmiştir. Partisizler adlı

⁵² <http://solakkedi.com/dunyanin%20civisi/pragin%20yedi%20gunu%20-%20solak%20kedi.pdf>

⁵³ Altuğ, Yılmaz, Çekoslovakya Sorunu, Ankara, 1994, s. 24.

⁵⁴ Altuğ, a.g.k. s. 24.

⁵⁵ Baş, Hüseyin, “Çekoslovak Krizi Nasıl Sonuçlanacak”, Ant, Sayı 88, 3 Eylül 1968, s. 12.

⁵⁶

http://www.birgun.net/sunday_index.php?news_code=1218922712&year=2008&month=08&day=17

kulüp ise, çalışmalarını devlet işletmelerinde şubeler açmaya kaydırmiştir. Bu kulübün başkanı, Çekoslovakya’da sosyalizm aleyhtarı olarak da tanınan Çek Sosyalist Cumhuriyeti Bilim Akademisi üyesi Svitak’tır. Svitak’ın yardımcıları ise Musil, Ribatçek ve Klementif adındaki Siyonist yanlı kişilerdir. Bu arada 1948 yılında kaybolan sosyal Demokrat parti üyeleri de ortaya çıkmışlardır.”⁵⁷ Doğu Avrupa’da yaşanabilecek bir karşı devrim dalgasının Sovyet Bloğu’nu tehlikeye sokacağı savıyla, mayıs ayında Çekoslovakya yöneticileri Moskova’ya çağrıldı ve uyarıldı. Bunun akabinde, Varşova Paktı Askeri Manevraları’nın, Çekoslovakya topraklarında yapılması kararı verildi. Haziran ayında bu manevralar gerçekleşti. Temmuz ayında Varşova’da toplanan Bulgaristan, Doğu Almanya, Macaristan, Polonya ve Sovyetler Birliği liderleri Dubçek’i sert bir mektupla uyardılar ve acil bir toplantı yapılmasını istediler. Mektupta, ülkenizdeki olayların gelişmesinden endişe duymaktayız. Düşman kuvvetler memleketinizi sosyalizm yolundan çıkarmaya çalışmakta, Çekoslovakya’yı sosyalizm kampından koparmak istemektedirler. Halkımız böyle bir tehlikeye göz yumduğumuz takdirde bizleri affetmeyeceklerdir, demişlerdi. Bu mektup aynen şöyleydi:⁵⁸

“Çekoslovakya Komünist Merkez Komitesine: Kıymetli yoldaşlar,

Bulgaristan, Macaristan Doğu-Almanya, Polonya ve Sovyetler Birliği Komünist ve İşçi Partileri Merkez Komiteleri adına bu mektupla size hitap ediyoruz. Mektubu; Marksizm-Leninizm ve proletarya enternasyonalizm prensiplerine bina edilmiş samimi dostluk; sosyalist fikirlerin, sosyalist topluluk halklarının güvenliğinin pekleştirilmesi kaygısı dikte etmiştir.

Memleketinizde gelişen olaylar bizde derin endişe uyandırmaktadır. Partimize ve Çekoslovakya toplum düzeninin temellerine, emperyalistlerce desteklenen gericiliğin yaptığı taarruz; inancımıza göre, memleketinizi sosyalizm yolundan ayırma tehlikesiyle tehdit etmekte, dolayısıyla bütün sosyalist sistemin çıkarlarını tehlikeye maruz bırakmaktadır.

Bu endişeleri biz Dresden görüşmesinde, birkaç defa yapılmış olan iki taraflı görüşmelerde duyduk. Partimizin Merkez Komitesi Divanı,son zamanda Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komitesi Divanına yolladığı mektuplarla dile getirdi.

⁵⁷ Baş, Hüseyin, “Çekoslovak Krizi Nasıl Sonuçlanacak”, Ant, Sayı 88, 3 Eylül 1968, s. 12.

⁵⁸ “Çekoslovakya’nın İşgali”, Olaylar ve Görüşler, 1969, s. 71-77.

Bir süre önce Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komitesi Divanına; memleketlerimizin durumları hakkında, bu meyanda Çekoslovakya olaylarının gelişmesi hakkında bilgi ve fikir teatisinde bulunmak üzere, 14 Haziran'da yeni bir ortak görüşme yapılması için teklifte bulunduk. Maalesef Çekoslovakya Komünist Partisi durumun kolektif ve kardeşçe müzakeresi imkânından faydalanmadı. Onun için bu mektupta bütün samimiyet ve açık kalplilikle ortak düşüncelerimizi ifade etmek gereğini duyduk. Bizi iyi anlamanızı ve niyetlerimizi iyi kıymetlendirmenizi arzu ediyoruz. Partinizin ve devletinizin tam iç sorunları gibi sorunlarına karışmak, Komünist Partileri ve sosyalist memleketler arasındaki ilişkilerle karşılıklı saygı ve eşitlik prensiplerini çiğnemek niyetinde değiliz ve değildik.

Hataların, eksikliklerin ve bu arada sosyalist kanunların ihlallerinin düzeltilmesini isteyen dünyanın temsilcileri gibi hareket etmiyoruz.

Çekoslovakya sosyalist milli ekonomisinin planlama ve idare metotlarına, ekonomik bünyenin tekemmül ettirilmesine ve sosyalist demokrasinin gelişmesine yönelmiş hareketlerinize karışmıyoruz.

Çek ve Slovak ilişkilerinin Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyet çerçevesi içinde sağlam ve kardeş işbirliği temellerine göre çözümünü alkışlayacağız.

Bununla beraber biz, düşman kuvvetlerin memleketinizi sosyalizm yolundan çıkarmasına ve Çekoslovakya'yı sosyalist topluluktan ayırma tehlikesi yaratmasına rıza gösteremeyiz. Bu artık yalnız sizin davanız değildir. Bu; ittifakla, işbirliği ve dostlukla birleşmiş bütün komünist ve işçi partilerinin ve devletlerinin ortak davasıdır. Bu dava bağımsızlığını, Avrupa sulh ve güvenliğini sağlamak için emperyalist kuvvetlerin, gericiliğin ve intikamcılığın entrikalarına aşılmaz barikatlar kurmak için Varşova Paktı etrafında birleşmiş olan memleketlerimizin ortak davasıdır.

Muazzam fedakârlıklar pahasına halklarımız, Hitler Faşizmini yenmiş; hürriyet ve bağımsızlığını tekâmül ve sosyalizm yolunda ilerleme imkânını kazanmıştır. Sosyalist dünyanın hudutları Avrupa'nın merkezine, Elba ve Şumar dağlarına kadar genişlemiştir. Sosyalizmin bu tarihi başarılarının, halklarımızın bağımsızlık ve güvenliğinin, tehlikeyle karşı karşıya gelmelerini kabul edemeyiz. Emperyalizmin sulhçu veya gayrı sulhçu yolla, içten veya dıştan sosyalizm sisteminde gedik açmasına, Avrupa kuvvet dengesinde kendi yararına değişiklik yapmasına hiçbir vakit razı olamayız.

İttifaklarımızın güç ve sağlamlığı, kardeş memleketlerimizin her birinin sosyalist düzenine ait iç kuvvetlerine, partilerimizin Marksist-Leninci politikalarına bağlıdır.

Partilerimiz kendi halk ve devletlerinin politika ve toplum hayatında yönetici rol oynamaktadır. Komünist Partilerin yönetici rolünün inkârı, sarsılmaz sosyalist demokrasinin ve sosyalist düzenin tasfiyesine götürür. Böylece ittifakımızın temellerine ve memleketlerimiz topluluğunun güvenliğine tehdit meydana getirir.

Bildiğiniz gibi kardeş partiler, Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komitesi Ocak Genel Kurul toplantısında kabul edilen kararları anlayışla karşılamıştır. Bundan partimizin iktidar manivelalarını sıkı sıkıya tutarak olayı bütünüyle sosyalizmin menfaatine yönelteceğini, Anti-Komünist gericiliğin olayı kendi gayeleri için kullanmasına izin vermeyeceğini göz önüne almıştır. Biz, Leninci demokratik merkezcilik prensibini gözbebeğimiz gibi koruyacağımıza inanmıştık. Bu prensibin hem demokrasisine hem de merkezçiliğine önem vermemek, partiyi ve yönetici rolünü zayıflatmaya, partiyi bürokratik örgüt veya tartışma kulübü haline getirmeye sebep olmaktadır. Bütün bu sorunları karşılaşmalarımız da birçok kez konuşmuş, sizin tarafınızdan da bütün bu tehlikeleri göz önüne alacağımıza tam ve kesinlikle karşı koyacağınıza dair teminat almıştık.

Fakat maalesef olaylar başka mecraya girdi.

Partinin memleketi yönetiminden, zayıflamasından faydalanan, "demokratlaşma" sloganının demagojik olarak suiistimal eden gerici kuvvetler, Çekoslovakya Komünist Partisi'ne onun namuslu ve sadık kadrosuna karşı kampanya açtılar. Kampanyanın açık gayesi, partinin yönetici rolünü tasfiye etmek, sosyalist düzeni yıkmak, Çekoslovakya'ya diğer sosyalist memleketlerle karşı karşıya getirmektir.

Milli Cephe çerçevesi dışında ve son devre içinde meydana çıkan siyasi örgütler ve kulüpler, mahiyet itibariyle gerici kuvvetlerin karargâhlarını teşkil etmişlerdir. Sosyal demokratlar, yeraltı hareketini parçalamaya, burjuva düzenini yeniden kurmak için memleket yönetimini ele geçirmeye çaba harcamaktadırlar. Anti-Sosyalist ve revizyonist kuvvetler, basını, radyo ve televizyonu ellerine geçirmiş, bunları Komünist Partisine hücum, işçi sınıfının bütün emekçilerin yönlerini bozma, azgın Anti-Sosyalist, Çekoslovakya ile diğer sosyalist memleketler arasındaki dostluk ilişkilerini bozma kürsüsü haline getirmişlerdir. Birçok kitle haberleşme organı, gerici kuvvetlere karşı hareket edenlere veya olayların cereyanından endişelerini dile getirenlere karşı gerçek moral terör uygulamaktadırlar. Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komitesi Mayıs Genel Kurul toplantısı kararında, sağcı ve Anti-Komünist kuvvetlerin tehdidi olarak işaret edilmesine rağmen, gericiliğin güçlenen hücumları karşılık görmemiştir. Özellikle bundan ötürü gericilik, siyasi platformunu, "2000 kelime" başlığı altında bütün memlekete yayınlama imkânını bulmuştur. Bu platform Komünist Partisine ve Anayasa iktidarına karşı açıkça müdahale çağrısı, grev ve karışıklıklara çağrı

ihtiva etmektedir. Bu çağrı partiye, Milli Cepheye, sosyalist devlete ciddi tehdit teşkil eder, bu çağrı anarşi çıkarma teşebbüsüdür. Esas itibariyle o karşı ihtilâlün, örgütçü ve politik platform bildirisidir. Onun yazarlarının sosyalist düzeni devirmek istemediklerini, komünistler olmadan hareket etmek istemediklerini, sosyalist memleketlerle ittifakı bozmak istemediklerini iddia etmeleri hiç kimseyi yanıltmaması gerekir. Bunlar boş laftır. Gayesi de karşı ihtilâl platformunu meşrulaştırmak, partinin, işçi sınıfının ve bütün emekçilerin uyanıklığını saptırmaktır.

Bu platform, Çekoslovakya Komünist Partisinin olağanüstü kongresinden önceki devrede geniş surette yayılmış olmasına rağmen yalnız reddedilmemekle kalmamış, parti saflarında ve yönetiminde, Anti-Sosyalist çağrıları destekleyen açık savunucular bulmuştur.

Anti-Sosyalist ve revizyonist kuvvetler, partinin bütün faaliyetini bozmakta parti kadrosuna karşı iftira kampanyası yürütmekte, partiye sadık ve namuslu komünistleri gözden düşürmektedirler.

Bu suretle bir sosyalist memleket tarafından katiyen kabul edilmeyecek durum doğmuştur.

Bu atmosfer içinde Çekoslovakya sosyalist dış politikasına hücumlar yapılmakta, sosyalist ülkelerle ittifak ve dostluğa hücum edilmektedir. Batı-Almanya Hükümetinin, memleketlerimizin güvenlik menfaatlerine düşman, değişmez politika çizgisi izlemesine rağmen, Batı-Almanya'ya karşı mutabakata varmış olduğumuz ortak politikanın yeniden gözden geçirilmesini isteyen sesler yükselmektedir. Batı-Almanya iktidarı ve intikamcılarla flört teşebbüsleri, memleketimizin yönetici çevrelerinde akis bulunmaktadır.

Son olaylarda memleketimizde vukua gelen olayların akışı göstermektedir ki, emperyalist merkezler tarafından desteklenen karşı ihtilâl kuvvetleri, sosyalist düzene geniş taarruza geçmiştir, fakat parti ve milli iktidar tarafından lüzumlu karşı hareketi görmemektedir. Çekoslovakya'daki bu olaylara uluslararası emperyalist gerici merkezlerin karıştığına şüphe edilmemelidir. Bu merkezler durumu kızıştırmak ve zorlaştırmak için, Anti-Sosyalist kuvvetleri de bu yönde harekette teşvik etmek suretiyle her şeyi yapmaktadırlar. Burjuva basını, Çekoslovakya'daki demokratlaşma ve liberalleşmeyi övmek suretiyle, kardeş sosyalist ülkelere karşı tahrikçi kampanya sürdürmektedir. Özellikle Batı Almanya yönetim çevreleri faaliyet göstermektedir. Çekoslovakya olaylarından faydalanarak, sosyalist ülkeler arasında ayrılık yaratmaya, Doğu Almanya'yı tecrit etmeye intikamcı tasavvurlarını gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Yoldaşlar, gerçekten siz bu tehlikeleri görmüyor musunuz? Gerçekten bu durumda pasif kalmak, sosyalizm davasına ve ittifak mükellefiyetlerine ait yapılan bildiriye sadakat teminatları ile iktifa etmek mümkün müdür? Gerçekten siz, karşı ihtilâlin birbiri arkasından mevzilerinizi ele geçirdiğini, olayların cereyanında partinin kontrolü kaybettiğini, Anti-Komünist kuvvetlerinin baskısıyla gittikçe geri çekildiğini görmüyor musunuz?

*Varşova Paktı, silahlı kuvvetlerinin karargâh tatbikatları münasebetiyle; basın, radyo ve televizyonunuz, Sovyetler Birliği'ne ve diğer sosyalist memleketlere karşı güvensizlik ve düşmanlık yaratmak için mi kampanya açmıştır? Dava o raddeye gelmiştir ki, askeri işbirliği için mutat olan Sovyet ordusundan bazı birliklerin katılmasıyla yapılan ortak karargâh tatbikatlarından faydalanılarak, Çekoslovakya'nın hükümrânlığının çiğnen-
diğine dair temelsiz suçlamalar yapılmıştır. Bu da, Çekoslovakya'nın hürriyet ve egemenliği için ölen Sovyet askerlerinin hatırasına hürmet eden Çekoslovakya'da vukua gelmektedir. Aynı zamanda ülkemizin Batı hudutları yakınında NATO saldırgan askeri bloğunun silahlı kuvvetleri manevralar yapmaktadır. Bu manevralara Batı Almanya'nın orduları da katılmaktadır. Bunlara ait hiçbir söz edilmemektedir.*

Gayrı dostane kampanyanın ilhamcıları, görüldüğü üzere, Çekoslovak halkının şuurunu bulandırmak, yönünü sapıtmak, Çekoslovakya'nın bağımsızlığını ve egemenliğin ancak sosyalist ülke olarak, sosyalist topluluğun bir üyesi olarak koruyabileceği hakikatini yıkmak istemektedirler. Bugün ancak sosyalizmin düşmanları, Çekoslovakya'nın sosyalist memleketlere karşı egemenliğinin korunması sloganının spekülasyonunu yapabilir. Sosyalist memleketler ittifak ve kardeşçe işbirliği ile ülkelerimizin her birinin bağımsızlığı ve serbestçe gelişmesi için güvenilir temel meydana getirmektedirler. Kanaatimize göre, Çekoslovakya sosyalizminin temellerine yöneltmiş tehditten, diğer sosyalist ülkelerin ortam hayati çıkarlarını tehlikeye maruz bırakan bir durum doğmuştur. Böyle bir tehlike karşısında ilgisiz ve kayıtsız kalmamızı halklarımız hiçbir vakit affedemez.

Halkların güvendiği ve hürriyet için sosyalist kuvvetlerin, şimdiye kadar hiçbir zaman görülmemiş şekilde, birliğini talep eden bir dünyada yaşıyoruz. Uluslararası gerginlik yumuşamamıştır. Amerikan emperyalizmi; kuvvet politikasından ve hürriyet mücadelesi yapan halklara karşı açıktan açığa saldırı politikasından vazgeçmemiştir. Eskisi gibi Vietnam'da caniyane harbi sürdürmekte, Ortadoğu da İsrail saldırganlarını desteklemekte, ihtilâfin sulh yoluyla çözümüne engel olmaktadır. Silah yarışı frenlenmemiştir. Neo-faşist kuvvetlerin genişlediği Batı Almanya, hudutların revizyonunu istemek suretiyle statükoya hücum etmekte; ne Doğu-Almanya'yı işgal ne de nükleer silahlara kavuşma temayüllerinden vazgeçmekte; silahsızlanma tekliflerinin aleyhinde bulunmaktadır. Muazzam kitle imha vasıtalarının birikmiş

olduğu Avrupa'da, halkların sulh ve güvenliği, her Şeyden önce sosyalist devletlerin kuvveti, dayanışması ve sulhsever politikaları sayesinde korunmaktadır. Sosyalist ülkelerin bu kuvvet ve birliğinin, dünya mukadderatının sorumluluğunu biz taşımaktayız.

Ülkelerimiz birbirilerine antlaşma ve anlaşmalarla bağlı bulunmaktadır. Devletlerin ve halkların bu önemli taahhütleri, sosyalizmi koruma ve sosyalist ülkelerin kolektif güvenliğini sağlamak ortak temayülleri temeline bina edilmektedir. Kazanılmış ihtilâl başarılarının kaybolmaması tarihi sorumluluğu, partilerimize ve halklarımıza yüklenmiştir.

Partilerimiz her biri yalnız kendi işçi sınıfı ve kendi halkına karşı değil, uluslararası işçi sınıfına ve dünya komünist hareketlerine karşı da sorumluluk taşımaktadır. Bunlardan doğan taahhütlerinden kaçınamaz onun için sosyalizmin, başarılarını güvenliğimizi ve bütün sosyalist topluluğu uluslararası mevzilerini korumada dayanışma ve birlik halinde bulunmalıyız.

İşte onun için Anti-Sosyalist kuvvetlere kesin karşı koymayı ve Çekoslovakya sosyalist düzeninin muhafazası için kesin mücadeleyi yalnız sizin değil bizim de görevimiz saymaktayız.

Çekoslovakya'da işçi sınıfının ve bütün emekçilerin iktidarının, sosyalizmin başarılarını koruma davası;

-Sağcı ve Anti-Sosyalist kuvvetlere karşı kesin ve cesaretle taarruzu, sosyalist devletler tarafından meydana getirmiş bütün koruyucu araçları seferber etmeyi,

-Sosyalizme karşı çıkan bütün siyasi örgütlerin faaliyetlerini durdurmayı,

-Kitle haber alma vasıllarına, radyo, televizyon ve basına partinin sahip olmasını; işçi sınıfının, bütün emekçilerin ve sosyalizmin menfaatini faydalanılmasını,

-Parti saflarının Marksizm-Leninizm prensipleri temeline göre sıklaştırılmasını, demokratik santralizm prensibine Őaşmadan riayet etmeyi, faaliyetleriyle düşman kuvvetlere yardım edenlere karşı mücadeleyi talep eder.

Biz Çekoslovakya'da, sosyalist düzeni savunmaya ve Anti-Sosyalist elemanları bozguna uğratmaya muktedir kuvvetlerin mevcut olduğunu biliyoruz. Cumhuriyetimizin işçi sınıfı, emekçi köylüleri, ilerici aydınları yan ezici emekçi çoğunluğu, Sosyalist toplumun gelişmesi adına gerekli her Şeyi yapmaya hazırdır. Bugün mesele, zinde kuvvetlere açık hedefler vermekten, onları harekete geçirmekten, Çekoslovakya'da sosyalizmin muhafazası ve güçlenmesi için karşı ihtilâl kuvvetlerine karşı mücadeleye enerjilerini seferber etmekten ibarettir.

Karşı ihtilâl tehdidi karşısında, komünist partisinin çağrısı üzerine işçi sınıfının sesi bulun gücüyle yükselmelidir. İşçi sınıfı köylülerle birlikte, sosyalist ihtilâln zaferi adına en büyük gayretlerini harcamıştır. Özellikle onlar için sosyalizmin başarılarını sorumluluğunun şuuruna vararak, gericiliğin yolunu kesmek için gerekli tedbirleri alacağına inancımızı dile getiriyoruz. Bu mücadelede kardeş sosyalist ülkelerin dayanışmasına ve her türlü yardımına güvenebilir”

Çekler bu mektuba verdikleri cevapta “Liberalleşmenin milli bir mesele olduğunu, sosyalist kamptan çekilmenin bahis konusu olmadığını”⁵⁹ kesin bir dille belirttiler. Bunun akabinde Cierna’da SSCB ve Çekoslovakya arasında gerçekleşen ikili bir toplantı yapıldı. Sovyetler Birliği, bu toplantıda Çekoslovak yönetimine uluslararası ve komünist sorumluluğunun bilincine varması ve Çekoslovakya’daki tehlikeli durumu kendi öz güçleriyle çözümlemesi için çağrıda bulundu. 29 Temmuz-1 Ağustos tarihleri arasında yapılan bu toplantıda, “her iki delegasyon, Bulgaristan, Alman Demokratik Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan Komünist ve İşçi Partileri Merkez Komitelerine çok taraflı bir toplantı yapılması için teklifte bulunmakta karar verdiler.”⁶⁰ Uzlaşmayla sonuçlanmış görünen bu toplantıdan sonra “Sovyet ordusunun tehdidi ortadan kalkmış gibi göründü.”⁶¹

3 Ağustos’ta, Bratislava’da, diğer Varşova Paktı üyesi ülkelerinde katıldığı ikinci bir toplantı yapıldı ve bir bildiri yayınlandı. Bu bildiride “beynelmilel durum ve emperyalizmle mücadele müzakere edildi. Sosyalizm muhafazası bütün sosyalist memleketlerin ortak ulusal görevidir. Bu ancak çalışan sınıfı ve onun öncüsü Komünist Partileri desteklemekle mümkün olabilir. Komünist Partileri, işbirliklerini eşitlik, egemenliğe saygı ve karşılıklı dayanışma prensiplerine dayanarak geliştirebilirler,”⁶² deniliyordu. Ayrıca bildirinin sonunda, Bratislava Konferansı’na katılan taraflar bu bildiriye, metinde belirtilen tutumun ve görüşlerin, bütün kardeş ülkelerin ve partilerin çıkarlarına, ülkelerimiz halkları arasındaki yüksek dostluk ilkelerine, barış, demokrasi, ulusal bağımsızlık ve sosyalizm kavramlarına uygun

⁵⁹ “Çek Dramının Hikâyesi”, Milliyet, 22 Ağustos 1968, s. 3.

⁶⁰ “SBKP Merkez Komitesi Politbürosu ile ÇKP Merkez Komitesi Prezidyumu Arasında Yapılan Görüşmeye İlişkin Ortak Bildiri”, Yeni Çağ, Sayı 50, 8 Ağustos 1968, s. 446.

⁶¹ Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu, a.g.k. s. 13.

⁶² Altuğ, a.g.k. s. 31.

olduğuna inanarak yayınlamaktadırlar, denmekteydi. Bildiriyi tarihi önemi açısından aynen aktarıyoruz:⁶³

“Karmaşık uluslararası durumun, barış ve iç güvenliği, sosyalizmin amaçlarına yönelmiş olan emperyalizmin bozguncu hareketlerinin sosyalist sistem içerisindeki ülkelerin birbirlerine daha açık yaklaşımlarını gerektirdiği esastan hareket ederek ve sosyalizmin gelişmesinin, sosyalist ülkelerin çabalarını birleştirmelerini gerektirecek yeni görevler yaratığını dikkate alarak, sosyalist ülkelerin komünist ve işçi partilerinin temsilcileri, Bratislava'da bu konferansın akdedilmesini lüzumlu bulmuşlardır.

Tüm açıklık ve samimiyet, prensiplere ve dostluğa bağlı atmosferi içerisinde gelenekleri devam ettirmek ruhuyla, kardeş partiler, sosyalizmin mücadelesi, sosyalist toplumunda daha geniş çapta konsolide edilmesi ve dünya komünist hareketinin ittihadı gibi öncelikle ele alınmaları gereken meseleleri tartışmışlardır. Şimdiki uluslararası durumun arz ettiği problemlerde emperyalizme karşı girişilmiş olan mücadelenin yoğunlaştırılması konularında fikir teatisinde bulunulmuştur.

Komünist ve İşçi Partileri temsilcileri sosyalist devletler arasında kardeşçe işbirliğinin konsolide edilmesi ve geliştirilmesi için çeşitli metotları tartışmışlardır.

Faşizmin yok edilmesinden işçi sınıfının kuvveti ele geçirmesine kadar geçen yıllarda, sosyalizme giden yolu seçmiş olan Doğu Avrupa halkları kamu hayatında pek çok zaferler kazanmışlardır. Bu yıllar zarfında güçlükleri yenen ve devamlı olarak çalışmalarını geliştiren partiler, her sosyalist ülkede güçlü bir endüstrinin yaratılmasını kentler dışındaki hayatın ve organize edilmesini temin etmişlerdir. Halkın zenginliğinin devamlı bir şekilde artmasının ulusal kültürün zenginleşip gelişmesini mümkün kılmışlardır. Milyonlarca işçi, politik hayat bilincine sahip olarak uyanmıştır. Sovyetler Birliği sosyalizm ve komünizmin inşası konusunda bilhassa dikkate değer büyük başarılar kaydetmiştir. Sosyalist devletlerin uluslararası nüfusu, bu ülkelerin dünya politikasının ana problemlerinin çözümlenmesinde oynadıkları rol, ölçülmeyecek kadar büyüktür.

Kahramanca çabalar sarfiyla, her bir ferdin, bencillikten uzak çalışmalarıyla elde edilen bu kazançların desteklenmesi konsolide edilmesi ve korunması bütün sosyalist ülkelerin enternasyonalist görevidir. Bu, konferansa katılan ve

⁶³ Altuğ, a.g.k. s.62.

kendi ülkelerinde sosyalist kazançları korumaya ve geliştirmeye, sosyalist yapı içerisinde yeni başarılar elde etmeye azimli olduklarını belirtmiş olan bütün temsilcilerin hepsinin üzerinde beraberliğe vardıkları bir fikirdir.

Tarihi tecrübelerine dayanarak, kardeş partiler inanmaktadırlar ki; sosyalizm ve komünizme giden yolda ilerleme ancak, sosyalist toplumun genel kurallarının rehberliğinde hareket ederek ve bilhassa işçi sınıfının ve onun öncüsü komünist partilerinin liderlik rolünü konsolide ederek mümkün kılınabilir. Bunu yaparken, her bir kardeş parti sosyalist kalkınmanın sorunlarını yaratıcı bir şekilde çözümler ve milli faktörlerin ve şartların yarattığı özel durumu dikkate alır. Marksizm ve Leninizm sarsılmaz bir sadakat, halk kitlelerinin sosyalizm ve proleter enternasyonalizm fikirlerinin ruhu içerisinde eğitilmesi, burjuva ideolojisine ve bütün Anti-Sosyalist güçlere karşı girişilecek şiddetli bir mücadele, sosyalizmin pozisyonunun kuvvetlendirilmesinde ve emperyalizm entrikalarının etkisiz kılınmasında elde edilecek başarıların garantisidir.

Kardeş partiler, aralarındaki dayanışmanın bozulmaz olduğunu, emperyalizm ve diğer anti-komünist kuvvetlerin işçi sınıfının ve komünist partilerinin liderlik rolünü zayıflatmak üzere girişecekleri hareketlere büyük bir uyanıklık içerisinde karşı koymaya kararlı oldukları büyük bir kesinlik ve direşkenlikle belirtirler. Kardeş partiler, sosyalist devletlerarasında bir uçurumun açılmasına, sosyal sistemin esaslarının sarsılmasına asla müsaade etmeyeceklerdir. Bu yönde gelişen kardeşçe dostluk ve beraberlik haklarımızın hayati çıkarlarına uygundur ve ülkelerimizin komünist partilerinin üzerlerinde çalışmakta oldukları sosyal ekonomik ve politik görevlerin çözümlenmesi için güvenilir bir esas teşkil etmektedir. Kardeş partiler, işçi sınıfının, köylülerin, aydınların ve bütün çalışan insanların siyasî faaliyetlerinin arttırılması için çaba göstermeyi, sosyalist sosyal sistemin her dalda ilerleme kaydetmesini sosyalist demokrasinin gelişmesini, demokratik merkezileştirme prensipleri üzerinde parti ve hükümet çalışmalarına ait metot ve şekillerinin daha iyi bir hale sokulmalarının kendilerine ait görevler olarak kabul ederler.

Ülkelerimizde birer sosyalist toplum yaratmanın arz ettiği pek çok yönlü görevlerin, karşılıklı ve yardım ve destekle yerine getirilmesi çok daha kolaydır.

Kardeşçe ilişkiler, her sosyalist ülkenin imkânlarını genişletme ve çoğaltmaktadır. Konferansa katılanlar, ülkeleri arasında her konuda, eşitlik, toprak bütünlüğüne ve millî bağımsızlığa hürmet, kardeşçe karşılıklı yardım ve dayanışma esaslarına dayanan işbirliğinin genişletilmesi için mümkün olan her şeyi yapacaklarını kesinlikle belirtmişlerdir.

Komünist ve işçi partileri, ülkelerimizin sahip oldukları muazzam tabii kaynaklardan ilim ve teknolojinin en son gelişmelerinden yararlanarak, sosyalist öğretim fon ve metotlarını geliştirerek, ekonominin ve işçi sınıfının maddî refahının geliştirilmesine büyük bir önem ve öncelik vermektedir. Bu asil amaçlara ulaşmanın olumlu bir yolu da sosyalist ülkeler arasında ikili ve çok taraflı esaslar üzerinden iktisadî işbirliğinin geliştirilmesidir. Karşılıklı İktisadî Yardım Konseyi'nin faaliyetlerinin geliştirilmesi, işbirliğinin kalkındırılması ve sosyalist ülkelerde üretimin ihtisaslaştırılması gibi konular gittikçe daha çok önem kazanmaktadır.

Bu bakımdan çok yakın bir gelecekte, yüksek seviyeli iktisadî bir konferans akdedilmesinin büyük bir önem taşıdığı bir defa daha teyit edilmiştir.

Konferansa katılanlar son zamanlarda uluslararası durumun saldırgan emperyalist politikanın karmakarışık ve tehlikeli bir halde bulunduğuna, halkın dikkatini çekmeyi kendileri için bir görev kabul etmektedirler.

Bu şartlar altında, dünya barışının ve uluslararası güvenliğin gerçekleştirilmesi için, değişik sosyal sistemlere sahip devletlerin bir arada barış içinde yaşamalarını mümkün kılmak için girişilen mücadeleye dikkate alan sosyalist ülkelerin kardeş partileri, uluslararası arenada çabalarını birleştirmeye ve faaliyetlerini koordine etmeye hazır olduklarını bir defa daha belirttiler.

İşçi sınıfı, köylüler, aydınlar ve bütün çalışanlar, hem kendi ülkeleri, hem de tüm insanlık için bir barış ve sükûnetin özlemini çekmektedirler. Sosyalist ülkeler haklarının gerçekleşmesini mümkün kılmak için her şeyi yapmaktadırlar, yapacaklardır. Partilerimizin bu asil görevi yerine getirirken, bütün komünist ve işçi partileri ile dünya barışı mücadelesinde rol alan bütün ilerici güçlerle, girişecekleri hürriyet, bağımsızlık ve sosyal ilerleme mücadelesinde işbirliği yapacaklarını bildirirler.

Bulgaristan, Macaristan, Almanya Demokratik Cumhuriyeti, Polonya, Sovyetler Birliği ve Çekoslovakya Komünist ve İşçi Partileri, kahraman Vietnam halkını desteklemeye devam edeceklerini, Amerikan istilâcılara karşı giriştikleri savaşta kendilerine gerekli yardımı gösterebileceklerini kesinlikle açıklarlar.

İsrail iktidar çevrelerinin izlemekte oldukları saldırgan politikanın bir sonucu olarak, gerginliğini muhafaza eden Ortadoğu durumu da bizi yakından ilgilendirmektedir. Partilerimiz, İsrail saldırganlığının sonuçlarını Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 22 Kasım 1967 tarihli kararı uyarınca kaldırmak, İsrail kuvvetlerinin Arap topraklarından çekilmelerini mümkün kılmak için ellerinden geleni yapacaklardır.

Konferansa katılanlar tartışılan son gelişmelerin Batı-Almanya'da ortaya çıkan intikamcılık militarizm ve Neo-Nazizm kuvvetlerinin sosyalist ülkelerin güvenliğini doğrudan doğruya etkilediğine ve dünya barışı için bir tehlike arz ettiğine işaret etmişlerdir. Avrupa meselelerinde sosyalist ülkelerin müşterek çıkarlarına ve Avrupa güvenliğinin gerekçelerine uygun müşterek bir politikanın izlenmesine devam edeceğiz. İkinci Dünya Savaşının sonuçlarını değiştirmeyi Avrupa'da şekillenmiş olan sınırları bozmayı hedef tutan hareketlere karşı koyacağız. Münih anlaşmalarının başından beri geçerli sayılmayacakları üzerinde ısrar etmeye devam edeceğiz. Alman işçi sınıfının kurmuş olduğu, barış uğruna çalışan, Almanya Demokratik Cumhuriyetini ve Almanya Komünist Partisini ve Militarizm kuvvetleriyle mücadele eden bütün güçleri destekleyeceğiz.

Sosyalist devletlerin komünist partileri, Avrupa güvenliğini temin için kararlı olduklarını, Bükreş ve Avrupa komünist ve işçi partilerinin Karlovy Vary'de yapmış oldukları toplantı sonunda yayınladıkları bildirimlerde belirtilen prensipleri kabul ettiklerini bir defa daha belirttiler. Kıtalarımız üzerinde barışın savunulması için Avrupa halklarının temsilcilerinin bir toplantı akdetmelerini mümkün kılmak için her şeyi yapmaya hazırdırlar. Avrupa barışının ihlâl edilmesine engel olmak, bütün dünya barışının devam ettirilmesinde büyük bir önem taşımaktadır. Bu milletlerin çıkarlarını etkileyen ve müşterek çabalarımızın yöneleceği bir hedeftir.

Halen, Amerika Birleşik Devletleri, Federal Almanya Cumhuriyeti ve diğer bazı ülkelerdeki emperyalist güçler saldırgan gösterilere giriştikleri sosyal toplumu zayıflatmak için çaba sarf ettikleri içindir ki, kardeş partilerin temsilcileri Varşova Paktının önemini bir defa daha özellikle belirtmeyi gerekli bulmaktadırlar.

İntikamcı Batı Almanya'nın saldırgan emperyalist bloğu olan NATO'ya katılması üzerine sosyalist devletler tarafından imzalanan bu pakt, Avrupa halklarının barış ve güvenlikleri için güçlü bir faktör olmaya devam etmektedir. Bu anlaşma, ikinci Dünya Savaşının sonuçlarını değiştirmeye çalışanlar için aşılması imkânsız bir engel teşkil etmektedir. Bu anlaşma emin bir şekilde sosyalizmin kazançlarını, kardeş devletlerin toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumaktadır. Bu anlaşmanın maksadı Avrupa güvenliğini temin etmek ve dünya barışını devam ettirmektir.

Şimdiki durum bizden, her sosyalist devletin ve tüm sosyalist toplumun savunma potansiyellerini geliştirmek ve Varşova Paktı örgütü içerisinde siyasi ve askeri işbirliğini gerçekleştirmek için bitmez tükenmez çabalar göstermemizi istiyor.

Konferansa katılanlar, uluslararası komünist hareketinin ittifadını gerçekleştirmek için çalışmayı kendilerinin görevi olarak kabul ediyorlar ve kısa bir

müddet önce işçi ve komünist partilerinin diğer bir uluslararası konferans akdetmeleri için yapılan hazırlıklarla önemli bir görevin yerine getirilmiş olduğuna işaret etmektedirler. Kardeş partiler bu çalışmayı takdir etmekte ve gelecekteki konferansın bir başarı olacağına ve zamanımızın bütün ihtilâlcı güçlerinin bir araya getirilmesine önemli bir katkıda bulunacağına inanmaktadırlar. Tek bir Marksist-Leninist dünya görüşünün toplumun lideri ve öncüsü olarak komünist ve işçi partilerinin oynadıkları rolün, devletlerimizin milli ekonomilerinin sosyalist esaslarının sosyalist ülkelerin birbirlerine daha çok yaklaşımlarını ve müşterek amaçları uğruna girişecekleri mücadelelerde hareket beraberliğini sağlayacak etkili faktörler olduğundan tamamen eminiz.

Bratislava Konferansı'na katılan taraflar, bu bildiriye metinde belirtilen tutumun ve görüşlerin bütün kardeş ülkelerin ve partilerin çıkarlarına, ülkemiz halkları arasındaki yüksek dostluk ilkelerine, barış ve demokrasiye uygun olduğuna inanarak yayınlamaktadırlar”

Müdahaleden sadece 17 gün önce yayınlanan bu bildiriden de anlaşılacağı gibi, hiç kimse Sovyetler'in bir müdahaleyi gerçekleştireceğini öngörmüyordu. Mesela Yugoslavya Başkanı Tito, “Sovyet halkı arasında Çekoslovakya'ya karşı kuvvet kullanacak kadar kısa görüşlü kimselerin bulunabileceğine ihtimal vermiyorum,”⁶⁴ diyordu. İşgalin olduğu gece Dubçek, “bir komünist olarak şerefim üzerine yemin ederim ki, herhangi bir kimsenin bize karşı böyle tedbirler yürütmek isteyeceğine en ufak bir şüphem yoktu”⁶⁵ diyecekti. Askeri müdahalenin hemen arifesindeki bu dönemde, Varşova Paktı'nın tüm baskılarına karşılık “Yugoslavya ve Romanya Çekoslovakya'yı desteklemiştir.”⁶⁶ Ağustos ayı içinde Tito ve Ceausescu Prag'ı ziyaret ederek, Dubçek'i destekledikleri gibi, ona tavsiyelerde de bulundular. Gerek bu destekler gerekse Sovyetler Birliği'nin, kuvvet kullanacağına dair herhangi bir işaret vermemesi, Çekoslovak yönetimini cesaretlendirmiş ve yollarını değiştirmemelerini sağlamıştır. İşgalden sonra Sosyalist Cephe en çok tartışılan konulardan birisi askeri müdahalenin gerekip gerekmediği üzerinedir. Ancak yukarıda belirtmiş olduğumuz süreç, askeri müdahalenin son şans olduğunu bunun dışında tüm yolların denendiğini göstermektedir. Çekoslovakya Komünist Partisi müdahaleden sonra bir öz eleştiri olarak bu gerçeği şu şekilde dile getirmektedir. “Kardeş Partiler, özellikle Sovyetler Birliği Komünist Partisi, partimizle ilişkilerdeki

⁶⁴ Altuğ, a.g.k. s. 26.

⁶⁵ Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu, a.g.k. s.15.

⁶⁶ Armaoğlu, a.g.k. s. 685.

gerilimden kaçınmaya büyük bir sabırla çalıştılar. Çekoslovakya'daki karşı devrimci tehdide karşı koymak gerektiğine partimizin yönetimini ikna etmeye çalıştılar. Resmî ve kişisel ilişkilerle sunulan bütün olanaklardan yararlandılar.”⁶⁷ Çekoslovakya Komünist Partisi Ocak 1970 yılında yaptığı bu değerlendirmenin diğeri bir kısmında şöyle demektedir: “ Ağustos 1968 öncesi ve bunu izleyen dönemde bütün ülkede ve partimizdeki durumla ilgili olguların derin açıklanması doğrulamaktadır ki; Sovyetler Birliği'nin ve diğeri müttefiklerimizin doğrudan doğruya bir dış yardımıyla birlikte olmayan başka hiç bir çözüm, partinin faaliyetinin felce uğradığı ve Çekoslovak Devleti rejiminin yıkılmanın eşliğinde olduğu koşullarda başarı şansına sahip değildi; zira başka hiç bir çözüm Çekoslovakya'da sosyalizmi koruyup savunmayı sağlayamazdı.”⁶⁸ Tüm süreç izlendikten sonra, ‘Askeri müdahale şart mıydı?’ sorusuna verilecek cevap, ‘evet’ olarak karşımıza çıkıyor. Çünkü Sovyetler ve müttefiklerinin bütün siyasal yolları denediğini görüyoruz.

Çekoslovakya müdahalesinden sonra tartışılan bir diğeri konu ise, Çekoslovakya'daki durumun bir karşı-devrim hareketi olup olmadığı noktasındadır. Sosyalist sistemin belli değerleri vardır. Bu değerleri reddetmek demek, sosyalist sistemi reddetmek anlamına gelir. O günün koşullarında sosyalist sistemin belli başlı değerlerini, “İşçi sınıfının ve öncüsü komünist partisinin yönetici durumu, Proletarya diktatörlüğünün aracı olarak Sosyalist Devlet'in rolü, Marksist-Leninist ideoloji ve bütün etkili kitlesel yollarla yayılması, üretim araçlarının sosyalist kolektif mülkiyeti ve ulusal ekonominin planlı yönetiminin ilkeleri, Proletarya enternasyonalizminin ilkeleri ve dış politikada, özellikle Sovyetler Birliği ile ilişkilerde devamlı uygulanmaları,”⁶⁹ şeklinde sayabiliriz. Çekoslovakya'daki durum, bu değerlerden uzaklaşmış olduğunu ve sosyalizmin bilinçli ve sistemli bir şekilde yıpratıldığını göstermektedir. Askeri müdahaleden sonra Çekoslovakya Komünist Partisi bu gerçeği bir öz eleştiri olarak kabul etmektedir. “Ocak 1968 sonrası evrim, sağın, sosyalizmin bütün temel değerlerine ve bütün normlarına karşı bilinçli saldırılar sürdürdüğünü doğrulamıştır.”⁷⁰ Bu öz eleştiriden de görüldüğü gibi Çekoslovakya'da, her ne kadar geniş bir halk desteğine sahip olmasa da, K-231 ve K.A.N gibi sosyalizme düşman bir kesimin olduğu, bu

⁶⁷ Yener, a.g.k. s. 49.

⁶⁸ Yener, a.g.k. s. 79.

⁶⁹ Yener, a.g.k. s. 56

⁷⁰ Yener, a.g.k. s. 57

kesimin bir kısmının Çekoslovakya Komünist Partisi içine sızdığı ve bu kesimin Anti-Sovyet bir çizgi üzerinden sosyalizmi yıpratmaya çalıştığı bir gerçektir. Bunun ötesinde Çekoslovakya'da yönetim, Varşova Paktı'nın tüm çabasına rağmen, bu gibi gruplara müdahale etmemiştir. Dış politika'da ise Batı Bloğu'na kayma eğilimi baş göstermiştir. Örneğin, Çekoslovakya özellikle Batı Almanya ile ilişkiler kurmaya yeltenmiştir. 18 Haziran 1968 tarihli haftalık *Spiegel* dergisi, "Moskova'nın iktisadi tedbirler alacağından çekinen Prag, kısa bir süre önce Bonn'a yanaşarak kredi istedi,"⁷¹ haberini verdi. Haberin detaylarında Batı Almanya'nın Sovyet tepkisinden çekindiği için bu teklifi reddettiği ancak Dünya Bankası aracılığı ile kredi temini için yardım sözü verdiği ve buna karşılık Çekoslovakya'dan, Batı Almanya ile iyi ilişkiler kurma ve geliştirme sözü aldığına değinildi. Buradan da anlaşılacağı üzere, Prag'ın, her ne kadar olası bir Sovyet muhalefetini engellemek ve Sovyet tepkisini geçiştirmek için, kendilerinin Varşova Paktı'ndan ayrılmayacağını ve Sovyetler Birliği ile ittifakına son vermeyeceğini belirtmesine rağmen Batı dünyası ile iyi ilişkiler kurmaya çalıştığı ve gittikçe Doğu dünyasından uzaklaşma eğilimi içinde olduğu görülüyor.

⁷¹ Castro, Fidel(Çev. Çandar, Cengiz), Çekoslovakya Meselesi, 1969, s. 11.

2.2. Askeri Müdahale

Ağustos ayı ortasında müdahaleye adım adım yaklaşılmıştı. Çekoslovakya'daki reform hareketini destekleyen, "Tito'nun ötesinde, bir hafta içinde Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nden **Walter Ulbricht**, Erich Honecker, Romanya'dan **Nikolay Ceausescu**, Macaristan'dan **Janos Kadar** Çekoslovakya'ya geldiler."⁷² Ama sonuç değişmedi.

Sovyetler Birliği, Polonya, Doğu Almanya, Macaristan ve Bulgaristan birliklerinden meydana gelen 250.000 kişilik bir kuvvet 20-21 Ağustos gecesi Çekoslovakya'ya girmeye başladı.

21 Ağustos saat 01.45'te Prag radyosunda şu bildiri okunuyordu.⁷³

"Tüm Çekoslovak Sosyalist Cumhuriyeti Halkına,

Dün, 20 Ağustos 1968, saat 23.00'de Sovyetler Birliği, Macaristan Halk Cumhuriyeti, Polonya Halk Cumhuriyeti, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Alman Demokratik Cumhuriyeti orduları Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyeti sınırlarını geçtiler. Bu hareket KP Merkez Komite Birinci Sekreterinin, Hükümet Başkanlığının Ulusal Meclis Başkanlığının ve Cumhurbaşkanı'nın bilgisi dışında yapıldı. Bu esnada, olağanüstü 14. Parti kongresinin hazırlıkları ile uğraşan Merkez Komite toplantı halinde idi. Merkez Komite Prezidyumu, Cumhuriyetin bütün yurttaşlarını barışı korumaya ve ilerleyen ordulara direnmemeye çağırıyor; çünkü şu anda devletimizin sınırlarını savunmamız imkânsız. Bu nedenle ordumuza, güvenlik güçlerine, halk milislerine ülkeyi savunma emri verilmedi. Prezidyum bu eylemini, uluslararası hukukun temel normlarının bir çiğnenişi ve Sosyalist ülkeler arasındaki ilişkilerin temel ilkelerine aykırı bir eylem olarak görmektedir."

Bildiride görüldüğü gibi Çekoslovakya yönetimi, Varşova üyelerinin bu müdahalesini protesto etmekle beraber, halkı ve orduları direniş göstermemeye çağırıyordu. Bunun nedeni de hiç şüphesiz bir direnişin işe yaramayacağına olan inançtı. Ancak ne olursa olsun Çekoslovak halkı müdahaleye karşı tepkisiz kalmadı. Yer yer aktif direniş ve geniş çaplı bir pasif direniş sergilendi. 23 Ağustos günü yapılan bir saatlik genel grev bu direnişin bir örneğiydi. Prag sokaklarını dolduran halkın içinden, "Lenin uyan, Brejnev çıldırma!" sloganları yankılanıyordu. Kitleler Sovyet askeri birlikleriyle işbirliği yapmama şeklinde tavır aldı. "Sürekli işgali kınayıcı açıklamalar, gösteriler

⁷² <http://bianet.org/bianet/bianet/109088-40-yil-once-sovyet-tanklari-cekoslovakayadaydi>

⁷³ Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu, a.g.k. s. 11.

yapılıyor, el afişleri, bildiriler dağıtılıyordu.”⁷⁴ Ancak şunu belirtmek gerekir; Çekoslovak halkının direnişi sosyalist sisteme ve sosyalizmin değerlerine değil, Sovyetler Birliği’nin müdahalesinedir.

Varşova Paktı müdahalesinden sonra Sovyet resmi haber ajansı Tass, bir bildiri yayınlarak müdahale için şu gerekçeyi verdi: Çek Komünist Partisi ve hükümet liderleri, Sovyetler Birliği ve diğer müttefik ülkelerden silahlı birlikleriyle kardeş Çek halkının acele yardımına koşmasını talep etmişlerdir. Ancak Tass, kimin bu yardım talebinde bulunduğu konusunda bir isim vermedi. Tass’ın bu bildirisini tarihi önemi açısından aynen aşağıya alıyoruz:⁷⁵

“Çekoslovakya Devlet ve Komünist Partisi şahsiyetleri SSCB’den ve öteki müttefik devletlerden kardeş Çekoslovakya halkına askeri destekle yardımda bulunmalarını istemişlerdir.

Bu çağrı sosyalizm düşmanları ile işbirliği halindeki karşı-devrimci güçlerin Çekoslovakya’da Anayasa ile kurulan mevcut sosyalist rejimi tehdidinden ötürü yapılmıştır.

Çekoslovakya olayları, birçok vesileyle, Çekoslovak yöneticileri dahil, kardeş sosyalist ülkeler yöneticilerinin görüş teatisine sebep olmuştur. Bu ülkeler sosyalizmin başarılarının desteklenmesi, pekiştirilmesi ve savunulmasının bütün sosyalist ülkelerin milletler arası görevi olduğundan görüş birliğindedirler. Sosyalist ülkelerin bu ortak tutumları Bratislava bildirisinde resmen ilan edilmiştir.

Çekoslovakya’da tansiyonun yeniden artması SSCB ve sosyalist camiaya dahil öteki ülkelerin hayati çıkarlarıyla ilgilidir. Çekoslovakya’da sosyalist rejimin tehlikeye düşmesi aynı zamanda Avrupa’da barışın temellerine karşı da tehlike teşkil eder.

Sovyet hükümeti ve müttefik ülkeler(Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Macaristan Halk Cumhuriyeti, Alman demokratik Cumhuriyeti ve Polonya Halk Cumhuriyeti) hükümetleri sarsılmaz dostluk ve işbirliği prensibine ve mevcut anlaşmalardan doğan vecibelerine uygun olarak, Çekoslovak halkının acele yardım isteğini yerine getirmeye karar vermişlerdir. Sovyet askeri birlikleri yukarıda adları geçen müttefik ülkeler, birlikleri ile birlikte 21 Ağustos’ta Çekoslovak topraklarına girmişlerdir. Bu birlikler, Çekoslovakya’da sosyalizmin kazançlarına ve sosyalist camianın güvenliğine karşı yöneltilen tehdit sona erer ermez ve meşru makamlar bu birliklerin mevcudiyetinin artık gereksiz olduğu kanısına vardıkları

⁷⁴

http://www.birgun.net/sunday_index.php?news_code=1218922712&year=2008&month=08&day=17

⁷⁵ “SSCB Komünist Partisi Görüşü”, Türk Solu, Sayı 41, 27Ağustos 1968, s. 2.

anda Çekoslovakya'yı terk edeceklerdir. Bu hareket, herhangi bir devlete karşı yöneltilmiş değildir ve herhangi bir devletin menfaatlerini hiçbir şekilde zedelemeye yöneltilmiş değildir. Bu hareket barış davasına yardım etmekte ve bu barışın pekiştirilmesi kaygısına dayanmaktadır. Kardeş ülkeler, dışarıdan gelecek bütün tehditlere karşı kararlı ve enerjik olarak direnmektedirler. Her kim olursa olsun, kimsenin sosyalist camianın bu halkasını koparmasına asla göz yumulmayacaktır.”

21 Ağustos sabahı Prag semalarında dolaşan Sovyet uçaklarından aşağıdaki bildiri dağıtılıyordu:⁷⁶

“Çek ve Slovak Kardeşlerimiz

Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Macaristan Halk cumhuriyeti, Demokratik Alman Cumhuriyeti, Polonya Halk Cumhuriyeti ve S.S.C.B. Hükümetleri size seslenmektedir:

Sosyalizme bağlı, önde gelen Devlet ve Parti liderlerinden gelen yardım ricasına cevap olarak, silahlı kuvvetlerimize Çekoslovak halkının ve işçi sınıfının, gerici güçler tarafından giderek tehdit edilen, sosyalist kazanımlarını savunmasını desteklemeye gitmelerini emrettik.

Bu eylem, emperyalist planlarla karşı karşıya kalan her ulusun, sosyalist kazanımlarını desteklemek, güçlendirmek ve savunmak için, Bratislava'da benimsenen kardeş ülkelerin Komünist ve İşçi partilerinin kolektif işbirliği ilkesi üzerinde temellenmektedir.

Karşı devrimciler, iktidarı ele geçirmeyi tasarlayan emperyalistler tarafından yönlendirilip desteklendiler. Basında, Radyo ve TV'deki anti-sosyalist güçler, Çeklerin ve Slovakların çalışkan elleri ile yirmi yıl süren sosyalizm mücadelesinde yaratılan her şeye saldırdılar ve zarar verdiler.

Düşmanlar halkı sosyalizme inanmış kadrolara karşı kışkırttılar. Yasal düzeni ve ona bağlı yasal kuruluşları ortadan kaldırmaya çabaladılar. Sınıf bilinçli işçileri ve köylüleri sebepsiz yere ülkenin siyasal yaşamından uzaklaştırdılar. Eylemlerine katılmayı reddeden dürüst aydınları baskı altına aldılar. İktidarı ele geçirmeye hazırlanan karşı devrimci güçler, sosyalist yasaları ayaklar altına alarak, kendi örgütlerini kurdular ve bütün bunlar demokratikleşme ile ilgili demagojik ifadeler ardında gizleniyordu. Biz, sosyalist demokrasinin ideallerine bağlı Çekoslovak halkının kandıramayacağına inanıyoruz. Gerçek özgürlük ve demokrasi sadece, işçi sınıfının ve onun lideri şanlı KP'sinin öncü rolü güçlendirilerek garanti edilebilir.

Geçmişin hatalarını düzeltme çalışmalarının başlangıcı olarak beliren Çekoslovakya KP'si Merkez Komitesinin Ocak toplantısı, bu önemli amaca ulaşmak için yapılmıştı.

⁷⁶ Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu, a.g.k. s. 20.

Partilerimiz, halklarımız, sosyalist demokrasinin mükemmelleştirilmesine ve desteklenmesine yönelik haklı amaçları desteklediler.

Zekice bir gizlilikte çalışan anti-sosyalist güçler, faaliyetlerini son aylarda sosyalist kurumları ortadan kaldırmaya doğru yoğunlaştırdılar. Çekoslovak Parti liderliği ve devlette etkin birçok insan, yıkıcı eylemler için bir örtü meydana getirdiler ve böylece, iktidar için nihai mücadelede karşı devrimci güçlerle işbirliği yaparak, karşı devrime yardım ettiler.

Cierna ve Bratislava'daki Çek-Sovyet görüşmelerinde, Çekoslovak liderler, işçilerin çıkarlarını savunmayı ve sosyalizmi ortadan kaldırmaya teşebbüs eden gerici güçleri yenilgiye uğratmayı amaçladıklarını bildirdiler. Çekoslovak liderler, Çekoslovakya ve kardeş sosyalist ülkelerin birliğini güçlendireceklerine de söz verdiler.

Böyle olmakla birlikte, bu garantiler ve işbirliği sözü yerine getirilmedi, dahası anti-sosyalist güçler ve onların düşmanca faaliyetlerine destek veren dış güçler teşvik edildiler. Düşman, ülkeyi bir kaos içine atmaya hazırlanıyordu.

Karşı devrimciler, A.B.D. emperyalizminin, özellikle de Batı Almanya'daki güçlerin saldırgan hareketleri ile yaratılan karmaşık ve olağanüstü uluslararası durumda, Çekoslovakya'yı sosyalist devletler topluluğundan koparmayı başarabileceklerini umdular. Sosyalist devletler, kardeş bir ülkeyi ve onun sosyalist amaçlarını destekleyecek yeterli güce sahiptirler.

Sevgili dostlar,

Sınıf kardeşlerimiz bugün size yardıma geldi. Kardeş müttefik ülkelerin orduları sizin yanınızda; bundan dolayı kimse faşizme karşı olarak mücadelemizde kazanılan özgürlüğümüzü elimizden alamaz, çünkü kimse sizi sosyalizmin parıldayan yolunda ilerlemekten alıkoyamaz. Müttefik askerleri, Çekoslovakya'nın bağımsızlık ve özgürlüğünü tehdit eden tehlike ortadan kalktıktan sonra, topraklarınızı terk edecektir.

Ortak çıkarlara sahip kardeş ulusların yakın işbirliğinin düşmanın planlarını yok edeceğine inanıyoruz.

Yaşasın Sosyalist Çekoslovakya,

Yaşasın Sosyalist Ülkelerin kardeşliği ve dostluğu!"

Bu bildiride de görüldüğü gibi müdahale için Çekoslovakya liderlerinden bir talep geldiğinden söz edilmektedir. Ancak bu yardım çağrısının Çekoslovakya'da

yönetimde olan daha önce bahsettiğimiz dörtluden (Alexander Dubçek, Ludvik Svoboda, Oldrich Cernik, Smrkovsky)gelmediği açıktır. Çünkü Prag'a giren Sovyet kuvvetleri, ilk önce Çekoslovak Komünist Partisi genel merkez binasını ele geçirerek, Birinci Sekreter Dubçek, Merkez Komitesi üyesi Smrkovsky ve Başbakan Cernik'i tutuklayarak Moskova'ya götürdüler. “23 Ağustos 1968'de, sağın temsilcilerinin direnişine karşın, Cumhurbaşkanı L. Svoboda ve G. Husak, V. Bilak, A. İndra, J. Piller, M. Dzur ve B. Kuçera'dan oluşan bir delegasyon Moskova'ya gitti.”⁷⁷ Sovyetler'in müdahale gerekçesi olarak sunduğu daveti yapanların, bir kısım Merkez Komitesi üyesi olduğu müdahaleden sonra anlaşıldı. “21 Ağustos günü bir kısım Merkez Komitesi üyesi(Kolder, Bilak, Indra vb.) Praha Otel'de toplandılar ve Sovyetler Birliği ile işbirliği çağrısı yaptılar”⁷⁸ Çekoslovakya Komünist Partisi'nin 21 Ağustos gecesi yapılan prezidyum toplantısında yaşananlar bize bu konuda diğer bir ipucunu vermektedir. Müdahale haberi gelmeden önce yapılan bu toplantıda Dubçek ile Alois Indra ve Drahomir Kolder arasında tartışma çıkmıştır. “İndra ile Kolder, Dubçek'e Varşova mektubunda yer alan cümleler ile çatışmışlardır. Müdahale haberinin gelmesi üzerine yapılan açıklamaya Kolder ve Indra şaşırmamış, Oldrich Svestka'nın da istila haberini beklercesine bir hava içinde olduğu gözlemlenmiştir.”⁷⁹ Buradan yapılan çağrının bu isimler tarafından yapıldığı anlaşılıyor.

Çekoslovak-Sovyet müzakereleri 23-26 Ağustos arası Moskova'da yapıldı. Müzakereye katılanlar: “Çekoslovak tarafı: Çekoslovakya Cumhuriyeti Devlet Başkanı Ludvik Svoboda, Merkez Komite 1. Sekreteri Alexander Dubçek, Ulusal Meclis Başkanı Josef Smrkovsky, Hükümet Başkanı, Merkez Komite Prezidyumu üyesi Oldrich Cernik, Merkez Komite Prezidyum üyesi, Slovak Komünist Partisi Merkez Komitesi 1. Sekreteri Vasil Bilak, Merkez Komitesi Prezidyum üyesi, Slovak Ulusal Konseyi Başkan Yardımcısı Frantisek Barbirek, Merkez Komitesi Prezidyum üyesi Jan Piller, Merkez Komitesi Prezidyum üyesi Emil Rigo, Merkez Komitesi Prezidyum üyesi Oldrich Svetska, Merkez Kontrol ve Hesap Komisyonu Başkanı Milos Jakos, Merkez Komitesi Prezidyum yedek üyesi Josef Lenart, Merkez Komitesi yedek üyesi Bohumil Simon, Hükümet Başkan Yardımcısı Dr. Gustav Husak, Merkez Komite Sekreteri Alois Indra, Merkez Komite Sekreteri Dr. Zdenek Mlynar, Ulusal Savunma Bakanı Martin

⁷⁷ Yener, a.g.k. s. 87.

⁷⁸ Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu, a.g.k. s. 18.

⁷⁹ “Dubçek”, Milliyet, 25 Ağustos 1968, s. 9.

Duzur, Adalet Bakanı Dr. Bohuslav Kucera, Çekoslovakya'nın Sovyetler Birliği Büyükelçisi Vladimir Kovcky. Sovyet tarafı: Sovyetler Birliği Komünist Parti Merkez Komite 1. Sekreteri Leonid Brejnev, Politbüro üyesi Sovyetler Birliği Bakanlar Konseyi Başkanı Aleksı Kosigin, Politbüro üyesi Sovyetler Birliği Yüksek Prezidyumu Başkanı Podgorni, Politbüro üyesi Rus Federasyonu Bakanlar Konseyi Başkanı Voronöv, Politbüro üyesi Merkez Komite Sekreteri Kirilenko, Politbüro üyesi Sovyetler Birliği Bakanlar Konseyi 1. Başkan Yardımcısı Polyansky, Politbüro üyesi Merkez Komite Sekreteri Suslov, Politbüro üyesi Sovyet Sendikaları Tüm Sendika Merkez Konseyi Başkanı Shelepin, Politbüro üyesi Ukrayna Komünist Partisi Merkez Komite 1. Sekreteri Shelest, Merkez Komite Sekreteri Katuşev, Merkez Komitesi Sekreteri Ponomarev, Sovyetler Birliği Savunma Bakanı Greşko, Sovyetler Birliği Dışışleri Bakanı Gromiko.”⁸⁰

Çek liderleri, Moskova görüşmelerinde, Çekoslovak topraklarında, Batı Almanya tehdidine karşı Varşova Paktı kuvvetlerinin konuşlandırılması, Sovyetler Birliği'ne ve diğer müttefik ülkelere yönelik ajitasyonun önlenmesi, sansürün yeniden kurulması ve Varşova paktı içinde kalınması bunun yanında ekonomik reformlardan vazgeçilmesi, Sovyet modeli ekonomik politikanın devam edilmesi gibi taleplerle muhatap oldular.

Moskova görüşmelerini tamamlayan Svoboda, Dubçek ve diğer Çek liderleri 27 Ağustos'ta Prag'a döndü. Moskova'da imzalanan anlaşmaya göre Varşova Paktı kuvvetleri Çek topraklarını kademeli olarak terk edecek Sovyetler Çek Topraklarının bütünlüğüne saygı gösterecek, ayrıca Sovyet birlikleri Batı Almanya-Çek sınırında kalacak, Moskova ve diğer sosyalist ülkeleri eleştiren yayınlar sansüre tabi tutulacak, Dubçek, Svoboda ve Çernik görevlerinde kalacak, Çek reform hareketi devam edecektir. Moskova görüşmelerinden sonra Ruslar bir bildiri yayınlamış, bildiride: “İşgal Kuvvetleri kademeli olarak Çekoslovakya'yı terk edecek, çekilme sırasında işgal kuvvetleri Çekoslovakya'nın içişlerine karışmayacak, taraflar, Cierna Nad Tisou'da alınan kararları, Bratislava Konferansı'nda formüle edilen hüküm ve prensipleri uygulayacak, Sovyet tarafı Çekoslovakya ile karşılıklı eşitlik, toprak bütünlüğü, bağımsızlık ve sosyalist dayanışma esasına göre samimi bir şekilde işbirliği yapacak,”⁸¹ denmiştir. Moskova'dan dönen Svoboda, Sovyet birliklerinin kademeli olarak, tamamıyla çekilmesi için anlaşmaya varıldığını,

⁸⁰ Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu, a.g.k. s. 165.

⁸¹“ Ruslar Anlaşma Şartlarını Açıkladı”, Akşam, 28Ağustos 1968, s. 7.

Çekoslovakya'nın yerinin sosyalist dünya olduğunu, insancıl sosyalizm hedefinden vazgeçilmediğini, görüşmelerde elde edilen sonuçların, sosyalizmin amaçlarına yabancı çevrelerce kullanılmasına izin verilmeyeceğini söylüyordu. Svoboda'nın, Moskova görüşmelerinden sonra yayınlamış olduğu bildiriye aynen aşağıya alıyoruz:⁸²

“Sevgili Yurttaşlarım,

Moskova'daki görüşmelerde geçen 4 günden sonra sizin aranızda, yurdumuza dönüyoruz. Dubçek, Cernik, Smrkovsky ve diğer yoldaşlarla birlikte dönmekteyiz. Bu zaman zarfında, ne siz ne de biz kendimizi rahat hissettik. Biz, bu son günleri nasıl geçirdiğinizi merak ederek, her zaman düşüncelerimizde sizinle beraberdik. Tekrar evde, sizin aranızda olmaktan gerçekten memnunuz. Özellikle, esas olarak gençler arasında en değerli şey olan can kaybı konusundaki haberleri derin üzüntü içinde öğrendik. Yakınları ölenlere sıcak duygular beslemekteyiz.

Görüşmeler esnasında, sayısız güven gösterilerinden güç kazanmaktaydık. Sizlere samimi olarak teşekkür ediyorum, umarım sizi hayal kırıklığına uğratmadık. Çeklerin, Slovakların, işçilerin ve ordu birliklerinin, sizin hepinizin, yüksek disiplin ve sağduyu ile yardımlarınıza mazhar olduk.

Son günlerde ülkemizdeki gelişmeler her saat, en trajik sonuçlara gebe olma korkusu vermektedir. Bir asker olarak, modern donanımlı bir ordu ile siviller arasındaki çatışmanın kan dökme ile sonuçlanacağını bilmekteyim. Sonuçta, sizin Cumhurbaşkanı olarak, görevimin, bunun oluşmamasını sağlayabilmek için her şeyi yapmak olduğunu düşünmekteyim.

Kısaca, daima dost olan halkların kanlarının anlamsızca dökülmemesi için ve aynı zamanda yurdumuzun ve halkımızın temel çıkarlarının korunması için bir şeyler yapmanın gerekli olduğuna inanıyorum. Böyle söyleyerek, bugünlerin olaylarının yol açtığı üzücü yara izlerinin uzun süre kalacağı gerçeğini ortadan kaldırmak istemiyorum. Çünkü biz tamamen, ortak bir yola istek ile bağlanan ülkeler arasındaki samimi işbirliği ve güvenin yenilenmesi ile ilgilenmekteyiz. Bugünün dünyasında ülkemizin yeri Sosyalist topluluk içerisinde ve başka hiçbir yerde olamaz. Önceki bildirimimde ifade ettiğim gibi, bu karmaşık durumun çözümünün, toplumumuzun, Sosyalist devletimizin anayasal ve diğer yasal organları ile onların temsilcilerinin faaliyetlerinin hızlı olarak normalleştirilmesi üzerinde temellendirilmesi gerektiği duygusu ile, Hükümet ile uyum içinde Moskova'ya görüşmelere gittim. Zaten size Moskova'dan söylediğim gibi, bu yoldaşların hepsi ile geri dönmekteyim. Bu yoldaşlar demokratik olarak atandıkları ve sizin tam güven ile desteklediğiniz görevlerine derhal başlamaktalar.

⁸² Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu, a.g.k. s. 167.

Bizim için bu, ülkemizdeki durumun normalleştirilmesine yönelik ilk ve önemli bir adım; doğal olarak, Sovyetler Birliği ve diğer Sosyalist ülke ordularının topraklarımızdan ayrılması da, bu adımla ilgili olmaktadır. Tüm bunlardan başka, orduların tamamen ayrılmasının tedrici olarak yerine getirilmesi üzerinde prensipte anlaşmayı başardık.

Bu süre zarfında, yabancı orduların ülkedeki varlığı siyasi bir gerçekliktir. Şimdiye kadar göstermiş olduğumuz disiplin ve sağduyu, bu sorunun nihai çözümü için gerekli ön şarttır. Bunu size, Cumhurbaşkanı, bir yurtsever, bir asker olmanın tüm sorumluluğu ile söylüyorum.

Sevgili dostlar, son birkaç günde bize, devletin ve Komünist Partinin anayasal temsilcilerine, güven ve bağlılık bildirimleri yağdırdınız. Bu, ülkemizin daha ileri sosyalist gelişmesinde süreklilik sağlamak için çalışmalarımızda göz önünde bulundurduğumuz büyük bir güç ve değerli bir destektir. Hükümetin siyasi bildirisinde ifade ettiği gibi, Çekoslovak KP'sinin Ocak, Nisan, Mayıs toplantılarının ruhuna uygun olarak, sosyalist toplum sistemini geliştirmek ve onun demokratik, insancıl karakterini güçlendirmeye devam etmek istiyoruz. Bu amaçlardan tek bir adım bile geri çekilmeyeceğiz. Ve de tabii ki, bu amaçların sosyalizmin çıkarlarına yabancı olanlar tarafından hatalı kullanılmasına izin vermeyeceğiz. Şu anda hepimiz çalışmalarımızı bilerek ve kararlılıkla bu amaca doğru yöneltmeliyiz.

Sevgili yurttaşlarım, İşçiler, Çiftçiler, Aydınlar, Sevgili genç dostlarım, size, hepinize sesleniyorum. Bu zor günlerde size birlik çağrısı yapıyor ve sizden sağduyu ve akıllılık göstermenizi istiyorum.

Tüm sosyalist ve yurtsever güçleri birleştirelim ve Çekoslovakya Sosyalist Cumhuriyetinin refahı için çalışalım.”

Dubček ise kan dökmekten kaçınılması gerektiğini, bunun teslimiyet anlamına gelmediğini, sağduyulu davranılması gerektiğini, anarşiye yol açacak hareketlerden kaçınılmasını, birincil hedefin ülkenin o an içinde bulunduğu durumun normalleşmesi olduğunu, bunun asıl amaç olan insancıl yüzlü sosyalizm hedefi için ön şart olduğunu belirtiyordu. Dubček'in Moskova görüşmeleri sonrası yayınlamış olduğu bildiriye aynen aktarıyoruz:⁸³

“Sevgili yurttaşlar, yoldaşlar,

Bizleri beklerken, bana ve diğer yoldaşlara gösterdiğiniz aşırı güven gösterisi için minnettarlığımı ifade etmek için kelimeler bulmakta güçlük çekiyorum. Sizin yüksek moraliniz,

⁸³ Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu, a.g.k. s. 169.

ihliyatlı tavrınız, tüm yasal Parti Merkez Organları görevlilerinin yerlerine dönecekleri yolunda inancınızı kati olarak belirtmeniz, boş bir ümit değildi. Biz, tekrar sizin aranızda, görevlerimizin başındayız. Sizlere teşekkür ediyoruz. Ulusal Cephenin, Hükümetin Ulusal Meclisin ve Cumhuriyetin Merkez Organlarının faaliyetlerine yeniden başlayabiliriz.

Bunların faaliyetlerinin yeniden başlaması, halkımızın şu anda yaşadıkları gibi, sadece bizim isteklerimize bağlı olarak gelişmeyecektir. Orada bulunduğumuz zaman zarfında, sizin hissettiğiniz bu gerçeğin biz de kesin olarak farkına vardık. Merkez Komitesi Prezidyumunun Cumhurbaşkanının Hükümetin çağrularına uyarak halkımızın gösterdiği sağduyu ve bizim sağduyumuz, daha büyük çarpışmaların olmamasına ve daha fazla kan dökülmemesine yol açan büyük bir fazilettir. Daha fazla acı çekilmesi, yok pahasına daha fazla kaybın oluşmasını önlemek için gereklidir. Zira gereksiz kayıplar, gerçek durumu değiştirmeyecek ve yurdumuzdaki anormal durumun sürmesine neden olacaktır.

Kan dökülmesini önlemedeki kararlılığımız, yaratılan duruma pasif bir biçimde teslim olmak, boyun eğmek istediğimiz anlamına gelmez. Tersine, sizinle birlikte, sonuçta şartların normalleşmesine yol açacak politikayı tertip eden ve yürüten araçları bulabilmemiz için her şeyi yapmaktayız. Sovyet temsilcileri ile dün Moskova'da sonuçlandırdığımız görüşmelerde elde edilen sonuçların da bizi desteklediği inancındayız. Sovyet temsilcileri de ilişkilerimizin normalleşmesine katkıda bulunmak istiyorlar.

Bugünün gerçekliğinde, Çekoslovakya'daki mevcut durumdan bir çıkış yolu bulma görevi ile karşı karşıya bulunuyoruz. Önce elimizde, beş ülke birliklerinin ülkemiz topraklarından çekilmelerinin hazırlanması anlaşması var. Bu antlaşma, bu bakış açısı, gelecekteki faaliyetlerimiz için gerekli bir temeldir. Moskova'da, birliklerin derhal kasaba ve köylerden, kendileri için ayrılan alanlara götürülmeleri üzerinde anlaşmaya vardık. Bu doğal olarak, Çekoslovak organ ve kurumlarının, hayatın her alanında, normal yaşamı ve düzeni sağlayabilme yetenekleri ile doğrudan bağıntılıdır. Bu bağlamda, kurumlarımızın sivil yaşamımızı düzenleyecek adımları yürütebilmesi için uygun önlemler alınması Cumhuriyet Hükümeti tarafından sağlanmaktadır. Bundan dolayı beş ülke birliklerinin ülkemizden ayrılmasına engel olacak herhangi bir eylemin yapılması tehlikeli bir tedbirsizlik olacaktır. Tüm çabalarımızın nihai amacı, bu birliklerin mümkün olduğunca çabuk, topyekûn çekilmesini başarmaktır. Moskova görüşmeleri temelinde, Hükümet zaten bu doğrultuda kesin adımlar atmaktadır.

Diğer tedbirler ile ilgili çalışmalar da devam etmektedir. Sevgili yurttaşlar, sizden, şimdiden zaten çok gergin olan mevcut durumun vahametini daha da arttıracak ve sosyalizme karşı tavır alan güçler tarafından yapılacak olan kışkırtmalara karşı bize yardım etmenizi istiyoruz. Bu dönemde ihtiyacımız olan, her şeyden fazla düzendir. Tıpkı şimdiye kadar olduğu

gibi siz, Sosyalist Çekoslovakya yurdunda oturan tüm yurttaşlarımızın çalışkan disiplinine ihtiyacımız var. Üstelik gelecek dönemde bu çalışkanlığa daha da ihtiyacımız olacak. Zira ülkede birçok şey tehlikede olacaktır ve her şey bizim çalışmamıza, sizin, hepimizin bu işi başarmada bize ne kadar yardım edeceğinize bağlı kalacaktır. Ciddi olarak belirtmek isterim ki, şartların normalleştirilmesi, tek tek her bireyin, gerçekleri kavramaksızın, kitle psikozu temelinde davranmaması gereğini de içermektedir. Bu karmaşık dönemde duygulara ve psikozlara yenik düşmemeliyiz. Eğer bunlara yenik düşersek, ülkedeki yaşamı düzeltmede zorluk çekeceğiz. İnanın bana, iktidarımız döneminde, yaşamı normalleştirmek için her şeyi yapmaya kararlıyız. Şu anda karmaşık bir dönem ve zor şartlar altında yaşayıp çalışmamıza rağmen, bize güvenlerinizi sunduğunuz ve hâlâ inanmakta devam ettiğinizi düşündüğüm Ocak sonrası yönelik boyunca çabalarımızı, aşırı gecikmeler ve önemli hatalar olmaksızın yeniden yoğunlaştırabilmemiz için, durumun normale dönmesi, gerekli bir ön şarttır. Bugünlerde bize gösterdiğiniz desteği, olağanüstü 14. Parti Kongresi hazırlıktan esnasında ve Merkez Komitesinin Ocak toplantısında formüle edilen çizgi doğrultusunda ülkemizde daha başarılı bir sosyalizmin gelişmesi fikrine destek olarak yorumlamaktayız. Bu destek hepimizi daha da güçlendirecek ve aynı zamanda bu karmaşık durumda, insani ve sosyalist ilkelerin savunusu yolunda çabalarımızı terk etmemek bizim için bir zorunluluk olacaktır. Şu anda bunun hakkında konuşmak bir paradoks olarak görünebilir, ama halkımıza ve gücümüze inancımız olmalı, çünkü sadece birlik içinde, seçtiğimiz doğrultuda birlik olarak eylemlerimizde birlik içinde olarak gelecekteki politikamızın başarısını sağlayabiliriz. Bu politikanın devamı için gerekli şartları yaratmada kararlı olarak ve de mümkün olan en az hata ile çalışmak için geri dönüyoruz. Kolay olmayacak, daha fazla çaba sarf etmek gerekecektir. Gerçeklik budur ve çalışmamıza buradan başlamalıyız. Gerçek durumu göz ardı etmek, bazı yerlerde sadece maceraya ve anarşiye yol açabilir. Bu ise, şimdi karşı karşıya bulunduğumuz önemli görevlerin yürütülmesi için de iyi olmayacaktır. Ülkedeki mevcut durumun bizi yeni sorunlarla karşı karşıya bıraktığını ve yeni bakış açıları gerektirdiğini biliyorsunuz. İhtiyacımız olan ilk şey, mümkün olan en çabuk şekilde ülkedeki durumun normalleşmesi ve düzenlenmesidir. Bu işin çok karmaşık olacağını biliyorum, fakat onu daha ileri adımlar için temel şart olarak görmeliyiz. Bu nedenle, daha önce bizi desteklediğiniz gibi aynı biçimde bu gün de bize yardım edeceğinize güveniyoruz. Eğer, elde ettiğimiz düşünce özgürlüğü ve demokrasi düzeyini sınırlayan bazı geçici ve istisnai önlemler almak zorunda kalırsak, sizlerin buna uyacağınıza inanıyoruz. Sizden, içinde yaşadığımız zaman dilimini anlamanızı istiyorum. Çok yakında ülkedeki şartların normalleştirilmesini sağlayabilecek ve size daha fazla destek verebileceğiz. Yakında, yöneldiğimiz Ocak sonrası çizgide daha ileri adımlar atabileceğiz. Sorunlarımızın çözümünü kendi başımıza bulmak istemiyoruz. Sadece kendi gücümüze değil, sizin moral gücünüze, karakterinize, ülkemiz gerçekliğinde ortaya çıkan sağduyu ve ihtiyat üzerine temellenen bağımsız düşüncünüze güveniyoruz.

Gerçeklik göz ardı edilmemelidir. Fakat Cumhurbaşkanı Ludvik Svoboda'nın konuşmasından sonra bazı radyo vericilerinin yayınları Moskova görüşmeleri hakkında ve birliklerin geri çekilmesi için hazırlanan önlemler hakkında şüphe ve güvensizlik yaymaktalar. Çok kesin olarak böyle bir tavra karşı uyarıda bulunuyoruz. Bu atmosfer içinde tahrik edici sözler kolayca yayılmaktadır. Böyle konuşmalarla, zaten gereğinden fazla olan maddî hasar ve can kaybından sorumlu olmak arasındaki bağı görmek gerekir. Bugünlerde gösterdiğiniz sükûnet, sağduyu ve parti örgütlerinin faaliyetlerine destek, zaten bu yılın Ocak ayından beri kazanmış olduğumuz tecrübeyi tekrar ortaya koydu. Yani, politikamızı onlara anlatabilmek, onların görüşlerini dikkate almak, onlarla sistematik olarak danışmalarda bulunup onların iyi duygularına eğilmek için, halk ile yakın temas içinde bulunmak gereklidir. Biz bu yolda devam etmek istiyoruz. Uğruna savaştığınız idealleri biliyorum. Çekoslovakya'nın egemenliğinden, ulusal bağımsızlıktan, insancılıktan ve sosyalizm fikrinden asla vazgeçmeyeceğinizi biliyorum. Tüm bunlara inanıyor ve hepimize sesleniyorum: Yaşamım boyunca, halkımın bu ideallerinin gerçekleşmesi için çalışmaktan başka hiçbir şey yapmayacağım ve yapamam da. Ben ve diğer yoldaşlar, son birkaç günün görüşmelerinde bu düşünce ile bulunduk ve bu düşünce ile gelecek günlerde yurduma hizmet etmek ve çalışmak istiyoruz. Çözmemiz gereken önemli birçok sorun var. Son hafta boyunca ne kadar kadercil sorunla karşılaştığınızı en iyi siz biliyorsunuz -düzenin yenilenmesinden, birliklerin geri çekilmesine ve her birimizin yaşamındaki birçok sorunun çözümüne kadar-.Tüm bunlar mümkün olduğunca çabuk ve iyi düşünülmüş cevaplar ister. Ben, ortaya çıkan yeni durumda, gelecekte atacağımız adımları düşünmeye ve mümkün olduğu kadar çabuk, en acil sorunları çözmeye sizinle başlamak amacıyla olduğuma sizi temin ederim.

Şimdi tüm komünistlere, Partide olanlar ile birlikte tek tek bütün üyelere de birkaç söz söylememe izin verin. Yoldaşlar, biz hepimiz, Partinin temel organlarında veya en yüksek mevkilerinde çalışanlar, eğer halkın güvenine sahipsek güçlüyüz. Bu güven, bugünün olağanüstü ve güç şartlarında bile pratik politika arenasında halkımızın çıkarına olan her şeyi yapmak için üzerimize aldığımız sorumluluğu arttırmaktadır. Eğer Partinin en sağlam çekirdeği, şimdi parçalara ayrılırsa ve eğer Partinin sağlam güçleri arasında bir güven eksikliği doğarsa, bu, Partinin en büyük hatası olacaktır.

Bu da kaçınılmaz olarak, mevcut karışık durumdan ulusumuzu esenliğe çıkaracak tek gücün dağılması demek olacaktır.

Bugünlerde yurttan kalıp çalışan Parti yetkilileri ve üyeleri olan sizden, yurttan uzakta görüşmelerde bulunan bizleri anlamanızı istiyorum. Tamamen olağanüstü ve istisnai şartlarda beliren tüm sorunların mümkün olduğunca çabuk ve ortaklaşa üstesinden geleceğiz. Tüm bölgesel ve yerel temel Parti görevlilerinin, Olağanüstü 14. Parti kongresi delegelerinin, gelecekteki birkaç gün boyunca yapacakları Parti çalışmalarında Merkez Komite 1. Sekreteri

olarak yetkim dahilinde yayınlayacağım talimatlara tam olarak uymalarını istiyorum. Parti politikamızın daha ileriye götürülmesi için, yerel bölge komitelerinde ve burada merkezde çalışan yoldaşların yurdumuzda faaliyet gösteren komünistlerin girişimlerini birleştirmek, tüm düzeyde bütün komünistlerin çalışmalarını bir araya getirmek için gerekli ilave önlemleri tartışmak zorunda kalacağımızı söylemek istiyorum.

Aynı zamanda bana verilen görev ve unvanın bir kısmı olan Halk Milisleri Kumandanlığı görevini uygulamayı üzerime alıyorum. Çok yakın bir gelecekte olağanüstü 14. Kongresi delege temsilcilerinin de katıldığı tam mevcutlu bir Merkez Komite toplantısında gerekli tüm sorunları görüşeceğiz. Ben ve diğer yoldaşların Parti çalışmalarına katılmadığımız sırada Partide görev alan diğer komünistler ile danışmalarda bulunmalıyız. Samimi olarak, şimdi yaşadığımız deneyi pahalıya ödediğimizi, politikamızı kararlılık ve uyum içinde yürütmemiz gerektiğini ifade etmek isterim. Mevcut karmaşık durumun sosyalizme düşman eğilimler tarafından istismar edilebileceği konusunda ihtiyatlı davranmalıyız. Gelecekte de, Çekoslovakya'da sosyalist politikamızı kesin ve sürekli olarak sürdüreceğiz.

Sevgili dinleyiciler, eğer bu hazırlıksız görünen ve büyük ölçüde anında yapılan bu konuşmada arada sırada duraklamak zorunda kalıyorsam, sizden beni affetmenizi istiyorum. Zannedirim bunun nedenini biliyorsunuz. Birkaç gündür Moskova'da görüşmelerde bulunan bizler, sağduyumuz ve gerçekten komünistlere yakışır çalışmalarınızdan dolayı size derin minnettarlığımızı sunuyoruz. Bu nitelikleriniz olmaksızın, halkımızın gerçek siyasi ve moral birliğini, sağduyusunu korumak mümkün olmayacaktır. Büyük çatışmalardan kaçınarak, çok yüksek moral güç gösteren ordu mensuplarına ve halk milislerine de teşekkür etmek isterim. Doğru olan, Cumhurbaşkanının direktiflerine göre hareket etmektir. Hepinize, tüm halkımıza kalbimin derinliklerinden teşekkür ediyorum, inanın bana, sizin güveniniz bizim için bir zorunluluk oluşturuyor ve hayatımızda bu zorunluluğu asla unutmayacağız ve daima eylemlerimizde size karşı sorumlu olduğumuzu hissedeceğiz. Çalışmalarımızı halkımıza ve sosyalist Çekoslovak yurdumuza bir hizmet olarak görmekteyiz. Şu anda hepimiz, gelecekteki yolumuzun kolay olmayacağını, karmaşık olacağını biliyoruz. Daha da karmaşık olacak, özellikle de eylem programının başarılması düşündüğümüzden daha fazla zaman alacak. Yine de, bugün, ne tür bir yaşam biçimi sürerse sürsün, bu yeni şartlar ve durumda Çekoslovak Komünist Partisinin programını nasıl uygulayacağımız üzerinde dikkatlice düşünmek zorunda olduğumuzu unutmamalıyız. Aksi takdirde bir şeyler yapmak mümkün olmayacaktır.

Halkımız ve ulusumuz, diğer ülkelerdeki sosyalist uluslar topluluğuna bağlıdır. İnaniyoruz ki, bugün içinden geçtiğimiz duruma ve olan bunca şeye rağmen, ulusumuz ve diğer sosyalist uluslararası ilişkiler, bu gerçeklik ile uyum içinde olacak biçimde iyi yönde değiştirilecektir. Bunu başka herhangi biçimde ifade edemem. Çek ve Slovak uluslarımız, derin

enternasyonalist duyguları olan insancıl tabiatlı bir halktır. Onların diğer sosyalist ülke ulusları ile ilişkileri, uluslararası yakınlık ilişkileridir. Bu ilişkileri tamamen koparmamalıyız, çünkü biz sadece bugün değil, yarın da sorunlara çözümler bulmak zorunda kalacağız ve bu bağlamda elbette, ulusumuzun ve diğer ulusların sosyalist uluslar olduğu gerçeğine uygun ve uyum içinde ilişkileri iyi yönde değiştirerek, bu uluslar ile ilişkilerin daha yakına çekilmesi amaçlanacaktır. Sizden hiçbir provokasyona yol açmamanızı ve saflarımıza paniğin girmesine izin vermemenizi rica ediyorum. Bu güç durumda, gelecekteki çalışmalarımızın tamamen yerinde olabilmesi için, tüm aklımızı ve gücümüzü kullanmaktan başka hiçbir şey yapamayız. Herkesin akıl ve mantık ile yetiştirileceği bir ulus asla yok olmayacaktır. Sevgili yurttaşlar, Çekler, Slovaklar, Komünistler, Ulusal Cephe Partilerinin üyeleri, işçiler, köylüler, aydınlarımız, hepimize rica ediyorum; sakin, birlik içinde ve sağduyulu olalım. İlerlememizin tek garantisinin, karakterimiz, onurumuz, çabalarımız ve sosyalizme bağlılığımız olduğunu unutmayalım.”

Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komitesi, Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Kontrol-Revizyon Komisyonu ile Moskova görüşmeleri sonrası yaptığı toplantıdan sonra aşağıdaki bildiriye yayınlamıştır:⁸⁴

“ Ortak toplantı, Çekoslovakya Merkez Komitesinin Moskova görüşmelerindeki tutumunu tasvip eder ve başında A. Dubçek yoldaşın bulunduğu parti yönetiminin bu kritik günlerdeki görüş ve çalışmalarıyla hem fikirdir.

Merkez Komitesi ile Merkez Kontrol-Revizyon Komisyonu ve organları, üyeleri ve fonksiyonerleri, politik çalışmalarında, Çekoslovakya’da durumun normalleşmesinde ve Varşova Antlaşması üyeleri beş sosyalist devletle ilişkilerinde bu görüşmelerin sonuçlarını kılavuz edineceklerdir.

Merkez Komitesi Prezidyumu, 14. Kongreye hazırlık maksadı ile, Ocak ayı plenumundan sonraki gelişmeyi inceleyerek değerlendirecektir. Toplantı ülkemizde sosyalizmi geliştirme yönünde şimdiye kadar izlenen politikayı tamamen tasvip eder ve parti yönetiminin karmaşık durumun üstesinden gelebilecek güce sahip bulunduğu kani olduğunu belirtir. Merkez Komitesi Sekreterliği, politik çalışmalara esas olmak üzere geniş bir enformasyon hazırlamalı ve buna en küçük teşkilat kademelerine kadar ulaştırmalıdır.

Çekoslovakya Komünist Partisi Merkez Komitesi Prezidyumu, yabancı askeri birliklerin bir an önce geri çekilmesi için gerekeni yapmak ve ocak Plenumundan sonraki politikanın gerçekleştirilmesi için gerekli bütün şartları yaratmakla yükümlüdür.”

⁸⁴ “ÇKP Merkez Komitesi’nin Moskova Görüşmeleri Hakkında Kararnamesi”, Yeni Çağ, Sayı 50, 8 Ağustos 1968, s. 454.

Moskova görüşmelerinin ortaya koyduğu anlaşmanın temel noktalarını, Ocak sonrası başlatılan insancıl sosyalizm hedefinden sapılmaması, mevcut yönetimin görevine devam etmesi, Çekoslovakya'nın dış politikasının Varşova Paktı çizgisinde devam ettirilmesi, Çekoslovak topraklarında bulunan Varşova Paktı kuvvetlerinin, durumun normalleşmesinin akabinde kademeli olarak, Çekoslovak topraklarını terk etmesi şeklinde sayabiliriz. “Müdahale sürecinde 72 Çekoslovak öldürüldü, 267 kişi ağır yaralandı, 422 kişi hafif yaralandı.”⁸⁵ Ayrıca, “işgal sırasında ve sonrasında 300.000 Çekoslovakyalı ülke dışına kaçtı.”⁸⁶ Müdahale sırasında Milliyet gazetesi, “Sovyet birlikleri Prag’da resim çekilmesini önlemektedir. Dün sadece Prag’da 200 kadar fotoğraf makinesine el konmuştur,”⁸⁷ haberine yer veriyordu. Dönemin anti-devrimci Çek yazarı Kundera, müdahale günlerini de anlattığı, “Var Olmanın Dayanılmaz Hafifliği” romanında, “Rus devletinin bundan önceki bütün suçları son derece temkinli bir gölgenin koruyuculuğu altında işlenmişti. Bir milyon Litvanya’nın yurtlarından sürülmeleri, yüz binlerce Polonyalı’nın katledilmesi, Kırım Tatarlarının ortadan kaldırılması beleklerimizde hala, ama ortada fotoğraflı belge yok; bu yüzden er ya da geç bunlar da yalan, uydurma sırasına girecek. Oysa dünyanın dört bir yanındaki arşivlerde hem fotoğrafları hem de filmleri saklı duran 1968 Çekoslovakya işgali böyle değil.”⁸⁸ diyordu. Oysa Çekoslovakya Tarih Vakfı’nın işgali eleştirme amacıyla yayınlamış olduğu “Kara Kitap”⁸⁹ isimli kitabın sayfaları karıştırılınca karşımıza şu gerçek çıkıyor: Çekilen fotoğrafların hiç birinde şiddet içeren bir görüntüye rastlanmıyor. Birkaç tane münferit ateşe karşılık verilmesi dışında, Varşova Paktı kuvvetlerinin her hangi bir silah kullanma girişimi de bulunmuyor. Hatta Çek gençleri tarafından yakılan tankları koruma adına, Pakt kuvvetleri herhangi bir kuvvet kullanma yoluna da gitmiyor, izlemekle yetiniyor. Yine aynı kitabın sayfalarında Pakt kuvvetlerinin, halk ile diyalog kurmaya çalıştığı ve neden Çekoslovakya’da olduklarını anlatmaya çalıştığı görülüyor. Bu bakımdan Çekoslovakya müdahalesini ABD’nin Vietnam işgali ile karıştırmak gerekir.

Varşova Paktı’nın “600.000 asker, 7000 tank ve 1000 uçakla”⁹⁰ yapmış olduğu bu müdahale, Çekoslovakya üzerinde yeniden denetim kurulmasını ve hiç şüphesiz

⁸⁵ Zarakolu, a.g.k. s. 355.

⁸⁶ <http://solakkeci.com/dunyanin%20civisi/pragin%20yedi%20gunu%20-%20solak%20keci.pdf>

⁸⁷ “Fotoğraf Yasağı”, Milliyet, 26 Ağustos 1968, s. 7.

⁸⁸ Kundera, a.g.k. s. 73.

⁸⁹ Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu, a.g.k.

⁹⁰ Zarakolu, a.g.k. s. 355

Indra, Bilak, Kolder vb Sovyet yanlısı kişilerin bulunduğu bir yönetim kurmayı amaçlamaktaydı. Ancak her ne kadar askeri bir direniş olmasa da uzlaşmaz bir sivil direnişin ortaya çıkması Sovyetler'i bu yönetimi değiştirme hedefinden vazgeçirmek zorunda bıraktı. Sovyetler ya askeri bir iktidarla devam etme ya da uzlaşma seçenekleri arasında kaldı. İkinci seçenekte karar kıldı. Bunda tüm Çekoslovak ulusunun patlamaya hazır duruşu etken oldu. Aslında Sovyetler asıl amacından vazgeçmedi. Sadece yapmak istediği değişimin, geniş bir halk direnişi ile çatışmadan, kademeli olarak yapılmasını sağladı. Bu ustaca bir politikaydı. Sovyetler müdahale öncesi öngörmediği halk direnişini ustalıklarla bertaraf etti. Eylül'de oto-sansür yeniden kuruldu. Mart 1969'da Stockholm'da yapılan Dünya Buz Hokeyi Yarışması'nın ilk turunda Çekoslovak takımının Sovyetler Birliği takımını yenmesi üzerine kutlamayla başlayıp Sovyet askeri varlığına yönelik protestolara dönüşen olayların ertesi, 1968 Nisan'ında Dubçek düşürüldü. Yerine Husak geçti. Bu tarihten itibaren Çekoslovakya artık Sovyet Bloğu'na ekonomik, askeri ve siyasi anlamda tam olarak entegre oldu. Dubçek dönemi yeryüzüne çıkan tüm Anti-Sovyet ve anti-sosyalist unsurlar toplumsal alandan ve devletin çeşitli kademelerinden tasfiye edildi. Tam bir temizlik hareketi yaşandı. Dubçek'in *güler yüzlü sosyalizm* anlayışı, yerini Sovyetler Birliğine entegre olmuş bir sosyalizm anlayışına bıraktı. Kimilerine göre sosyalist sistemin belli eksiklik ve bozukluklarının düzeltilmesi, kimilerine göreyse sosyalizmden uzaklaşma anlamına gelen "*Prag Baharı*" mezara gömüldü.

3. MÜDAHALENİN ULUSLARARASI TOPLUMDA YANSIMASI

Bu bölümde Sovyetler Birliği ve müttefiklerinin Çekoslovakya'ya müdahalesinin dış dünyada nasıl karşılandığını inceleyeceğiz. Büyük bir devlet, izlediği politikayı kendi çıkarlarına aykırı gördüğü için, küçük bir ülkeye silahlı müdahalede bulunmuştur. Genel görünüş budur. Ve soyut uluslararası hukuk ve ahlak kurallarına göre büyük devletin bu davranışı kınanmalıdır. Ancak dönemin siyasi atmosferinde böyle tek bir sonucun ortaya çıkmasını beklemek, o siyasi koşulları anlamamış olmak demektir. İşte bu müdahalenin dış dünyada yankısı, karakteristiğini tamamen dönemin koşullarından almıştır.

Müdahale karşısında sergilenen tutumlar, tutum sahiplerinin Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerine diğer bir deyişle Sovyetler Birliği'ne olan mesafelerine göre şekillenmiştir. Ancak bu tepkileri tamamen aynı nedenlere bağlamak yani Sovyetler Birliği'ne dost olanların, müdahale yanlısı, düşman olanların ise Dubçek yanlısı bir tutum sergilediklerini söylemek bizi yanılgıya götürür. Bu bölümde incelediğimiz ülke ve örgütlerin müdahale karşısında yayınladıkları bildiri ve söylevleri incelendiğinde, her birinin, kendine özgü siyasi, sosyolojik ve hatta psikolojik nedenlerle müdahaleye karşı farklı bir tutum sergiledikleri görülecektir. Sonuç ne olursa olsun, ister müdahale yanlısı ister müdahale karşıtı, nedenler kesinlikle aynı değildir.

3.1. Müdahalenin Doğu Bloğu'nda Yansıması

Öncelikle şunu belirtmek gerekir: Dünya sosyalistlerinin bir kısmının, askeri müdahaleye karşı takındıkları olumsuz tavrı, Batı Bloğu'nun tavrından ayırmak gerekir. Müdahaleyi görülmemiş bir şiddetle kınayan sosyalistlerin, sosyalizmin değerlerine ve sosyalist düzene saldırmadıklarını kesin bir dil ile belirtmek gerekir. Sosyalistlerin çoğunluğunun, müdahaleye karşı durmalarının asıl nedeni, Çekoslovakya'da sosyalist sistemi yıkacak bir tehlikenin bulunmadığına olan inançlarıdır. Bunun yanında Sovyetler Birliği ile olan ilişkilerinin konuları da bu tavırda belirleyici olmuştur. Kısacası Sosyalizme değil, Sovyetler'e ve onun müdahalesine karşı bir muhalefet tutumu sergilenmiştir. Müdahale öncesi Sosyalist cephede durumu değerlendirmesi yaparken Çin, Romanya, Yugoslavya vb. ülkelerin Sovyetler ile ilişkilerinin olumsuz bir boyuta olduğunu belirtmiştik. Müdahaleye sosyalist cephede en büyük tepkiyi de bu ülkeler vermiştir.

Beş Varşova Paktı üyesinin yaptığı müdahaleye, Pakt üyesi olduğu halde katılmayan tek ülke Romanya'dır. Romanya müdahale öncesi Çekoslovakya'da gerçekleşen reform hareketlerini destekliyordu. Sovyetler'den bağımsız bir politika sergilemeye çalışan Romanya, müdahaleye çok sert tepki verdi. Romen Komünist Partisi Lideri Ceausescu, Çekoslovakya'nın istilası karşısında, “ Bu sosyalist dünyaya indirilen en büyük darbe, utanç verici rezilce bir saldırdır. Bu sosyalist dünyanın sonu demektir, zamanı gelince silaha sarılacağız. Bu aradan itibaren sınırlarımızı savunacak milli muhafız gücümüzü kuracağız,”⁹¹ dedi. Romanya Lideri ardından bir demeç vererek, “işgal, Komünist hareket için trajik sonuçları olacak korkunç bir hatadır. Bu cinayeti makul gösterecek hiçbir sebep bulunamayacaktır,”⁹² dedi. Ayrıca Ceausescu, “Çekoslovakya Cumhuriyetinin milli bağımsızlık ve egemenliğinin çiğnendiğini, Çekoslovak halkının işlerine kuvvet yoluyla müdahale edildiğini ve bunun, sosyalist ülkelerle komünist partiler arasındaki münasebetleri idare etmesi gereken temel kurallarla tümünden çelişki teşkil ettiğini”⁹³ belirtti. Romanya Millet Meclisi İşgal ile ilgili bir özel oturum yapmış ve Çekoslovakya'nın işgalini şiddetle takbih ederek, müdahalecilerin “sosyalist hükümranlığın kutsal prensibini ayakları

⁹¹ “Romen Lideri”, Milliyet, 22 Ağustos 1968, s. 7.

⁹² “Bütün Dünya Rus Aleyhtarı Gösteri Yapıyor”, Akşam, 23 Ağustos, s. 1.

⁹³ Armaoğlu, a.g.k. s. 678.

altında çiğnediklerini,”⁹⁴ belirtti. Ancak Romanya'nın bu tutumu uzun sürmedi. Her ne kadar Sovyetler Birliği tarafından yalanlansa da, Sovyetler'in Romanya'yı işgale hazırlandığı ve sınırına askeri yığınak yaptığı dedikodusu yayıldı. Romanya için ciddiyetinin farkına vardı, Sovyetler'in kendi nüfuz alanında kendisinden bağımsız bir harekete izin vermeyeceğini anladı. “Çekoslovakya'nın başta Sovyet Rusya olmak üzere Varşova Paktı devletlerinin işgaline uğraması, Ceausescu'yu, tamamen değilse bile, mühim ölçüde tekrar Moskova'ya dönmeye mecbur etti.”⁹⁵ Romanya devlet başkanı ve komünist partisi lideri Ceausescu, Sovyet büyük elçisi Basov ile yaptığı görüşmede bir “Centilmenler Anlaşmasına”⁹⁶ imza attı. Anlaşmaya göre Ruslar, Sovyet-Romanya dostluğu lehinde beyanlarda bulunacaklar, buna karşılık Romenler de Moskova görüşmelerinin sonucunu ne olursa olsun Rusya'ya karşı yöneltilen telkinlerden vazgeçecektir. Çekoslovakya müdahalesi bir bakıma Romanya'yı hizaya getirmiş, Romanya Sovyetlere karşı bağımsız bir politika izleme yolundan caymıştır.

Çin'in müdahale karşısında tepkisini yine Anti-Sovyet politikası belirlemiştir. Çin Çekoslovakya'daki durumu revizyonist bir hareket olarak görmekte ve desteklememekteydi. Bu bakıma müdahaleyi iki revizyonist güç arasında mücadele olarak görmekteydi. Çin, müdahaleyi “modern Sovyet revizyonizminin iflas ettiği ortaya çıkmıştır,”⁹⁷ şeklinde yorumladı. Çin lideri “Revizyonist hareketin bir sonucu olan bu istila, barbarca ve rezilce gerçekleştirilmiştir,”⁹⁸ dedi. Çin başbakanı Cu En Lay, müdahale karşısında şöyle dedi: “Sovyet revizyonist yönetici kliği ve takipçileri, son günlerde küstahlıklarını, Çekoslovakya'ya karşı önemli silâhlı güçlerle anî bir baskın hücumu yapmaya kadar vardırıdılar. Çekoslovak revizyonist yönetici kliği halkı açıkça mukavemet etmemeye çağırdığından, Sovyetler bu ülkeyi hızla işgal edebildiler ve böylece Çekoslovak halkına karşı menfur bir suç işlediler. Bu, işçi sınıfına ihanet etmiş olan Sovyet revizyonist dönek kliğinin sözümona müttefiklerine karşı izlediği faşist dikta siyasetinin en açık ve en tipik bir tezahürüdür. Bu, Sovyet modern revizyonizminin toptan iflasını gösteren bir işarettir. Çin hükümeti ve halkı, Sovyet revizyonist yönetici kliğinin ve takipçilerinin Çekoslovakya'yı silâh zoruyla işgal etmek suretiyle giriştikleri

⁹⁴ “Romanya'da Takbih Etti”, Akşam, 23 Ağustos 1968, s. 7.

⁹⁵ Armaoğlu, a.g.k. s. 676.

⁹⁶ “Ceausescu Ruslarla Centilmen Anlaşması Yaptı”, Milliyet, 26 Ağustos 1968, s. 7.

⁹⁷ Altuğ, a.g.k. s. 52.

⁹⁸ “Kızıl Çin”, Milliyet 24 Ağustos 1968, s. 1.

caniyane saldırıyı kesinlikle mahkûm ederler; Çekoslovak, halkının Sovyet askerî işgaline karşı kahramanca mukavemetini kararlılıkla desteklerler.”⁹⁹ Aslında Çin, Çekoslovakya olaylarını bir bakıma sosyalist dünyada var olan Çin-Sovyet rekabetinde araç olarak kullandı. Çin Devlet Başkanı Huo Kua Feng, Avrupa gezisini Ağustos'un ikinci yarısına rastlattı. Tüm gezi boyunca Anti-Sovyet bir propaganda sergiledi. Çin, “Aslında Çekoslovakya halkı ile uzaktan yakından ilgisi olmadığını, Çekoslovakya olaylarını kalkan olarak gördüğünü, asıl amacın Sovyetler Birliği'ni karalamak olduğunu gösterdi.”¹⁰⁰ Çünkü Çin baştan beri Çekoslovakya'daki durumu beğenmiyor ve revizyonizmle itham ediyordu. Pekin Radyosu Çekoslovakya'yı da suçladı ve “Amerika ile anlaşmaya gitmek üzere çalışmalar yapan Çekoslovaklar da sosyalist akıma ihanet etmişlerdir.”¹⁰¹ dedi. Görüldüğü gibi Çin, “Moskova ile arasındaki uçurumu derinleştirmek için, her yola başvurmak arzusundadır, her fırsatı kullanmaktan çekinmemektedir.”¹⁰² Tepkisindeki temel neden Anti-Sovyet duygusudur.

Yugoslavya Komünist Partisi, Sovyetler'in Çekoslovakya'ya saldırısını takbih ettiğini ve Dubcek rejimini tamamen desteklediğini ilan etti. Yabancı birliklerin en kısa zamanda çekilmesi temennisinde bulundu. Komünist Partisi yayınladığı bildiride, “Bu müdahale dünyadaki bütün sosyalist ve ilerici kuvvetler için ağır bir darbe olmuştur,”¹⁰³ dedi. Tito “Çekoslovakya'ya hem bu ülkede hem de diğer sosyalist ülkelerde demokrasininin daha esaslı ve süratli bir şekilde gelişmesini önlemek için askeri müdahalede bulunuldu,”¹⁰⁴ şeklinde görüş bildirdi. Yugoslavya'nın Çin'den farkı, Çekoslovakya'daki durumu destekliyor oluşuydu. Tito müdahale öncesi Çekoslovakya'ya destek ziyaretinde bulunmuştu. Tito bu ziyaret esnasında, “Dubçek ve meslektaşlarının Çekoslovakya'da Anti-Sosyalist unsurların, sosyal gelişmeye müdahale çabalarını önlemek istediklerine ikna edildiğini,”¹⁰⁵ söyledi. Görüldüğü gibi Yugoslavya Çekoslovakya'yı desteklemek ve Sovyetler'i müdahale nedeniyle kınamakta çelişkiye düşmemiştir.

⁹⁹ “Çekoslovakya Halkı Sosyal Emperyalistleri Altedecektir”, Aydınlik Yayınları, Ağustos 1975, Sayı 15, s. 8.

¹⁰⁰ “Çekoslovakya Halkları: Sosyalizme Evet”, İleri Yurtsever Gençlik, Sayı 63, 2 Eylül 1968, s. 6.

¹⁰¹ “Kızıl Çin”, Milliyet 24 Ağustos 1968, s. 7.

¹⁰² “Çekoslovakya'nın İşgali”, Olaylar Ve Görüşler, 1969, s. 93.

¹⁰³ “Bütün Dünya Protesto Ediyor”, Milliyet, 23 Ağustos 1968, s. 7.

¹⁰⁴ “Tepkiler”, Akşam, 25 Ağustos 1968, s. 1.

¹⁰⁵ “Çekoslovakya'nın İşgali”, Olaylar ve Görüşler, 1969, s. 83.

Fidel Castro'nun ilk tepkisi, "Çekoslovak rejimi kapitalizme yönelmişti. Durum gitgide bozuluyordu. Ülke neredeyse emperyalizmin kucağına düşecekti"¹⁰⁶ şeklindeydi. Küba Komünist Partisi lideri Fidel Castro "Çekoslovak rejimi kapitalizme ve amansızca emperyalizme doğru sürükleniyordu, bundan en ufak şüphemiz yoktu,"¹⁰⁷ diyerek Sovyetler Birliği ve müttefiklerinin müdahalesini haklı bulup destekledi. Fidel Castro, yayınladığı metinde, "Çekoslovakya'daki siyasi durumun kötüleştiğinden, geriye, kapitalizme doğru bayır aşağı gittiğinden ve amansızca emperyalizmin kollarına düşmekte olduğundan hiçbir şüphemiz yoktu,"¹⁰⁸ şeklinde görüş bildirdi. Castro, devamında şöyle demiştir: "Biz bu ihtimalin gerçekleşmesini ne olursa olsun şu ya da bu biçimde önlemenin, ama mutlaka önlemenin gereğine inanıyoruz. Biçimin tartışması son tahlilde en önemlisi değildir. Kabul edilsin veya edilmesin asıl üzerinde durulacak nokta, sosyalist kampın, sosyalist bir ülkenin kopmasına ve emperyalizmin kollarına düşmesine müsaade edip etmeyeceğidir ve bizim görüşümüz odur ki, buna müsaade edilemez ve sosyalist kampın böyle bir durumu önlemeye hakkı vardır."¹⁰⁹

Müdahale sadece Doğu Bloğu ülkelerinde yankı bulmadı; Batı Bloğu'na dahil ülkelerin Komünist Partilerinde de büyük yankı ve tepki uyandırdı. "Kapitalist ülkelerdeki sol partiler güvenilirlik ve halk desteği kaybına uğradı, bazı yerlerde Çekoslovakya olayları ve sonrasındaki gelişmelerin değerlendirilmesindeki farklılıklar bölünmeler ve ayrışmalara yol açtı."¹¹⁰ Daha önce Sovyet tekelinde olan reel sosyalizmin karşısında yeni bir hareket doğdu. "Bir tarafta Brejnev Doktrini öte yanda ise Avrupa Komünizmi görüşleri ortaya çıktı."¹¹¹ O dönem Fikir Kulüpleri Federasyonu liderlerinden olan Veysi Sarısözen, "Çekoslovakya işgali, Avrupa'da reel sosyalizme karşı kopuşun en önemli başlangıçlarından birini oluşturdu,"¹¹² demektedir. Fransız Komünist Partisi olayı takbih etti. Fransız komünist yazar Aragon, "komünist partiler arasındaki kardeşlik duygularını yıkacak şekilde Çekoslovakya'yı işgal edenlerden yana çıkanlara acır ve

¹⁰⁶ "Castro", Milliyet, 25 Ağustos 1968, s. 7.

¹⁰⁷ Castro, a.g.k. s.17.

¹⁰⁸ Castro, a.g.k. s.18.

¹⁰⁹ Castro, a.g.k. s. 23.

¹¹⁰

<http://www.turnusol.biz/public/haber.aspx?id=546&pid=71&haber=ASP,%20%27ekoslovakya%20i%20FEgalini%20tart%20FD%20FEt%20FD>

¹¹¹ <http://analoji.com/cekoslovakya-bunalimi-1968-558.html>

¹¹² <http://bianet.org/bianet/bianet/109154-sarisozen-pragin-iskalini-mesru-bir-mudahale-olarak-goruyorduk>

bunları gülünç bulurum.”¹¹³ dedi. Fransız Komünist Partisinin üçte biri müdahaleyi savundu. Çekoslovakya’da Dubçek’in hareketine destek veren Fransız Komünist Partisi, müdahaleyi “sürpriz ve hainlik”¹¹⁴ olarak niteledi. Fransız Komünist Partisi bir bildiri yayınlayarak, “Komünist partiler arasında çıkacak görüş ayılıklarının, her ülkenin hükümlerine saygı göstererek ve her partinin kendi yolunu izlemesi hakkını gözeterek, iki taraflı veya çok taraflı müzakerelerle halli gerektiğini,”¹¹⁵ belirtti. İtalya Komünist Partisi de müdahaleyi yeren tarafta oldu. İtalya Komünist Partisi Sekreteri Longo, "Çekoslovakya'ya yapılan saldırı tasvip edilemez. Hiçbir şey, Dubçek'in yürüttüğü ideolojinin bir rejim devrilmesiyle nihayete ereceğini göstermiyordu. Aslında, son aylarda Prag'da klâsik prensiplerin kaldırılması birçok tandansların(eğilim) mevcudiyeti hissediliyordu, fakat Komünist Partisi durumu avucunda tutuyordu,"¹¹⁶ diyerek, Çekoslovakya’ya yapılan müdahalenin yersizliğinden dem vurmıştır. Bunun yanında tıpkı Fransız ve İtalyan Komünist Partileri gibi Avrupa kültürüne sahip olan “İngiliz, İskandinavya, İsviçre, Belçika, Hollanda Komünist partileri de müdahaleyi takbih etti.”¹¹⁷ Ancak bu partilerin hepsi gösterdikleri tepkilerde Moskova’ya karşı dikkatli davrandı. “Mümkün olduğu ölçüde Sovyet liderlerinin iyi niyetlerinden şüphe etmediklerini, belirttiler.”¹¹⁸ Bu Komünist Partilerin tepkilerini Çin ve Yugoslavya’nın tepisinden ayırt etmek gerekir. Çünkü Çin ve Yugoslavya Anti-Sovyet çizgisinde bir tepki sergiledi. Amaçları ne olursa olsun Sovyetler Birliği’ni yıpratmaktı. Ancak yukarıda bahsettiğimiz ülke komünist partileri, Avrupa liberal kültürünün etkisi ile müdahaleye yaklaşmış ve Çekoslovakya’daki durumu özgürlükler sorunu olarak ele almıştır. Yani Anti-Sovyet bir eğilimde değildir. Askeri değil başka yöntemlerin kullanılması gerektiği üzerinde durur.

“Kıbrıs Komünist Partisi müdahaleyi haklı buldu ve tasvip eden tarafta yer aldı”¹¹⁹. Müdahaleyi destekleyen diğer partiler, “Yunan Komünist partisi, Latin Amerika Komünist Partisi, Arap Komünistleri, Cezayir, Lüksemburg Komünist Partisi, Dış Moğolistan, ile Batı Alman Komünist Partisiydi.”¹²⁰ Ayrıca “Kuzey

¹¹³ Altuğ, a.g.k. s. 52.

¹¹⁴ “Çekoslovakya’nın İşgali”, Olaylar Ve Görüşler, 1969, s. 92.

¹¹⁵ “Fransa”, Milliyet, 22 Ağustos 1968, s. 7.

¹¹⁶ “Çekoslovakya’nın İşgali”, Olaylar Ve Görüşler, 1969, s. 90.

¹¹⁷ Altuğ, a.g.k. s. 52.

¹¹⁸ “Çekoslovakya’nın İşgali”, Olaylar Ve Görüşler, 1969, s. 92.

¹¹⁹ “Çekoslovakya’nın İşgali”, Olaylar Ve Görüşler, 1969, s. 91.

¹²⁰ Altuğ, a.g.k. s. 52.

Vietnam ve Kuzey Kore Komünist Partileri müdahaleyi destekledi.”¹²¹ Kuzey Vietnam ve Kuzey Kore tıpkı Küba gibi kendilerini Sosyalizmin ileri karakolu olarak görmekte ve bu görüş çerçevesinde hareket etmekteydiler. Özellikle kendileri için bir garantör olarak gördükleri Sovyetler’in her türlü fikirlerini desteklemekteydiler. Ancak bunu dalkavukluk olarak değil içgüdüsel olarak yapmaktaydılar.

¹²¹ “Tepkiler”, Milliyet, 24 Ağustos 1968, s. 7.

3.2. Müdahalenin Batı Bloğu'nda Yansıması

Batı Bloğu'nun müdahaleye karşı takındığı tutumu incelemeden önce, *Prag Baharı* ile Çekoslovakya'da oluşan değişimin, Batı için ne anlam ifade ettiğine bakmak lazım. Çekoslovakya'da süregelen reform hareketine batı dünyası sempati ile yaklaştı. “24 Nisan 1968 tarihli Çekoslovakya Komünist Partisi yayın organı *Rude Pravo* gazetesinde *Çekoslovakya'daki gelişmelere Amerikan basınının olumlu tepkisi* başlıklı makale yayınlandı.”¹²² Bu makalede Amerika'nın, Çekoslovakya'dan daha akıllı bir dış politika izlemesi gerektiğini istediği yazılıyordu. Bu makaleden Amerika'nın Çekoslovakya'daki değişim hareketinden memnun olduğu anlaşılıyordu. 1968'deki Amerika seçimleri başkan adayı Robert Kennedy'nin ölümünün konu edinildiği *Bobby* filminde, *Rude Pravo* muhabirini canlandıran oyuncu, Kennedy ile bir röportaj yapmak için Kennedy'nin danışmanına şöyle demektedir: “Demir perde artık yıkılıyor, Dubçek Batıyla daha iyi ilişkiler kurmayı savunuyor. Sansür yasası yürürlükten kalktı. Ülkemde reformlar sürüyor. Sosyalizmin bir de insan yüzü olduğunu göstermeye çalışıyorlar.”¹²³ Amerika yapımı bu filmde Çekoslovakya'daki değişim hareketinin konu edinilmesi, Amerika için bu değişim hareketinin ne kadar önem arz ettiğini ortaya koyuyor.

Ne var ki Çekoslovakya'daki değişim hareketini sempati ile izleyen Batı Bloğu, Çekoslovakya müdahalesini sadece romantik protestolarla geçiştirmiştir. “Amerika'nın sadece sözle protesto gösterilerinde bulunarak karşı koyması, bütün dünyanın bu iki dev hükümet arasında paylaşıldığını ve herkesin kendi bölgesinde her türlü hareketi yapmakta serbest olduğu,”¹²⁴ fikirlerinin yayılmasını sağlamıştır. Dubçek 1990'larda verdiği bir röportajda şöyle demektedir. “Reform hareketimizin başarısının Batı'yı gerçekten ilgilendirdiğini sanmıyorum. Hatta Batı'nın 21 Ağustos'u bu anlamda kullandığını düşünüyorum.”¹²⁵ Dubçek'in de dediği gibi müdahale, Batı Bloğu tarafından, sadece Anti-Sovyet propaganda aracı olarak kullanıldı. Müdahale sonrası Johnson, şöyle demektedir: “Çekoslovakya'dan gelen feci haberler dünyayı şoke etmektedir, Sovyetler Birliği ve müttefikleri insan hürriyetleri için girişilen bir hareketi bastırmak için müdafaasız bir ülkeyi istila etmişlerdir. Komünist mantığın Çekoslovakya'daki bir hürriyet işaretini, Sovyet

¹²² Castro, a.g.k. s. 9.

¹²³ Estevezin, Emilio(Yönetmen), *Bobby*, 2006.

¹²⁴ Çavdar, Tefik, Türkiye 1968, İstanbul, 1969, s. 7.

¹²⁵ Zarakolu, a.g.k. s. 370.

güvenlik sistemine karşı bir tehdit olarak görmesi üzücüdür, sağduyunun hâkim olması için vakit henüz geçmemiştir.”¹²⁶ Johnson ayrıca Sovyetler Birliği'nin öne sürdüğü nedenleri inandırıcı bulmadığını belirtip, “Varşova Paktı üyelerinin bu hareketi Birleşmiş Milletler yasasının apaçık ihlalidir,”¹²⁷ demiştir. Bu beyanlardan da anlaşılacağı ABD olayı, anti sosyalist propaganda aracı olarak kullanmış ve romantik protestolarla geçiştirmiştir.

ABD'nin Çekoslovakya müdahalesine adeta ilgisiz kalması ve romantik protestolarla geçiştirmesinin bir nedeni, ABD'nin Çekoslovakya sorununu Varşova Paktı'nın bir iç meselesi olarak görmesi ve bu nedenle sonucunu değiştiremeyeceğine inanmasıydı. İkinci Dünya Savaşından sonra, ABD ve SSCB'nin “Yalta Konferansı'nda dünyayı nüfuz bölgelerine ayırmaları ve milli çıkarlarına azami ölçüde saygılı kalmaları konusundaki zımnî anlaşmaları”¹²⁸ nedeni ile ABD, Çekoslovakya müdahalesine ilgisiz kaldı. İkinci bir neden ise Çekoslovakya'nın, zaten sosyalist cephenin bir üyesi olmasıydı. Batı Bloğu'na dahil ya da tarafsız bir ülkeye gerçekleşecek bir müdahale karşısında ABD'nin ilgisiz kalmayacağı aşikardı. Çekoslovakya öteki cepheye kayıyordu. Sahipleri buna izin vermedi. “Çekoslovakya'nın işgali karşı cepheyi zayıflatan bir girişim değildi, onun için karşılık vermediler. Hâlbuki Afganistan'da öyle olmadı. Çünkü Afganistan "no man's land" (tarafsız ülke) idi.”¹²⁹ Bu bakımdan Çekoslovakya müdahalesi, dünyadaki stratejik dengenin yeniden onaylandığı bir gelişmeydi. Zaten tam da bu nedenle, “Batı dünyası bu olayı, üzerine büyük gürültü kopartılacak, ama sonuçları değiştirilmeyecek bir olgu olarak görür.”¹³⁰

Çekoslovakya müdahalesi, her şeye rağmen Batı'da endişeyle karşılandı. “Çekoslovakya'ya 600.000 kişilik bir kuvvetin yığılması yeni bir Sovyet tehdidinin ortaya çıkması demektir. Bu sebeple NATO, kendisini askeri bakımdan güçlendirme tedbirlerini gevşetmemeye karar verdi.”¹³¹ Müdahale sonucu Orta Avrupa'da yeni bir kuvvet dengesi ortaya çıkmıştı. Müdahale öncesi “Batı Almanya'da 210.000 Amerikan askerine karşı, Doğu Almanya'da 20 Tümen Sovyet askeri

¹²⁶ “Johnson”, Milliyet, 22 Ağustos 1968, s. 7.

¹²⁷ “Johnson”, Akşam, 22 Ağustos 1968, s. 7.

¹²⁸ “Yalta Konferansı ve Çekoslovakya'nın Komünistleştirilmesi”, Olaylar Ve Görüşler, 1969, s. 21.

¹²⁹ Aren, Sadun, Puslu Camın Arkasından, Ankara, 2006, s. 161.

¹³⁰ Aydınoglu, a.g.k. s. 192.

¹³¹ Armaoglu, a.g.k. s. 687.

bulunuyordu.”¹³² Müdahale sonrası Çekoslovakya’ya yerleşen Sovyet askerleri bu dengeyi alt üst etti. Bu nedenle her ne kadar romantik protesto söylevleri ile geçiştirilse bile, Çekoslovakya müdahalesi ile ortaya çıkan yeni durumun ABD’nin işine gelmediği aşikârdır ve bu Batı Bloğu’nu yeni stratejiler üretmeye zorlamıştır. Çekoslovakya müdahalesi üzerine “Amerika’da, nükleer anlaşmanın kongrece onaylanması işlemi ertelenmiş ve terk edilmiş olan 5 milyar dolarlık füzesavar projesinin yeniden uygulanacağı ilân edilmiştir. NATO’da ise, Savunma plânlaması komitesinin elindeki bloklarda karşılıklı kuvvet indirimi ile ilgili etüt iptal edilmiş, bir taraftan da NATO Konseyinin bakanlar seviyesinde özel toplantıya çağırılması için teşebbüse geçilmiştir.”¹³³ Hatta bu müdahale “NATO komutanlarını öylesine karamsarlığa düşürmüştü ki, İngiltere arşivlerinden çıkan bilgilere göre, o sıra nükleer silah kullanımına bile niyetlenilmişti.”¹³⁴ Bunun yanında Batı Bloğu, Sovyetler Birliği’nin, Doğu Bloğu içinde oluşacak bir kopma ya da Doğu Bloğu üyelerinden her hangi birinin bir saldırıya uğraması durumunda, savaşmaktan çekinmeyeceğini anladı.

¹³² “Dünya Siyaset Konjonktürü”, Olaylar Ve Görüşler, 1969, s. 11.

¹³³ <http://e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/432.pdf>

¹³⁴ Mater, a.g.k. s. 311.

3.3. Müdahalenin Türkiye’de Yansıması

3.3.1. Türkiye’nin Resmi Görüşü

Türkiye’nin müdahaleye karşı tutunduğu tavra geçmeden önce o dönem Türk-Sovyet ilişkilerine kısaca bakmak gerekir. O dönemde Türkiye dış politikasında en önemli gündem maddesi, Kıbrıs sorunudur. Kıbrıs sorunu konusunda batılı devletlerin olumsuz tutumunun, özellikle de ünlü Johnson mektubunun etkisi ile Türk-Sovyet ilişkileri yumuşamaya başlamıştır. Sovyetler Birliği’nin, her ne kadar Kıbrıs’a yapılacak askeri bir müdahaleye karşı olsa da Türkiye’nin tezine yakın bir görüşte olması, bunun en önemli nedenidir. Sovyetler Birliği Başbakanı A. Kosigin’in 20-27 Aralık 1966 Türkiye ziyareti ve bunun akabinde 19-29 Eylül 1967 tarihli Süleyman Demirel’in Sovyetler Birliği ziyareti, Türk-Sovyet ilişkilerinde önemli birer dönüm noktasıdır. Ancak, “1960’ların ortalarından sonra yoğunluk kazanan karşılıklı ziyaretlerde iki devlet arasındaki siyasal ilişkilerden çok, ekonomik ilişkilerde gelişmeler kaydedilmiştir.”¹³⁵ Türkiye, bu yumuşama havasının etkisi ile olayın ilk gelişimi anında temkinli davranmış, müdahale ile ilgili yorum yapmaktan çekinmiştir. Dışişleri Bakanı Çağlayangil, “Çekoslovakya’da gelişmekte olan olaylar bugünkü safhası ile üzerinde bir değerlendirme yapmaya imkân verecek derecede aydınlanmamıştır. Dünya siyasi çevreleri gibi hükümetimiz de olayları büyük bir dikkatle izlemektedir. Bu konuda her hangi bir yorumda bulunmak için zamanın henüz çok erken olduğuna inanıyorum,”¹³⁶ demiştir. 22 Ağustos’ta Ankara Radyosu, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil’in Çekoslovakya ile ilgili şu sözlerini dünya kamuoyuna bildirmiştir: "Türk Hükümeti Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin uygun çözüm bulmasını ve yabancı kuvvetlerin Çekoslovakya'dan mümkün olduğu kadar kısa bir zaman içinde terk etmelerini arzu ediyor."¹³⁷ Türk Dışişleri Bakanı, yine aynı radyoda yayınlanan sözlerinde, “Çekoslovakya'daki durumun B.M. Antlaşmasının hedef ve prensipleri ile çözümlenemeyeceğini”¹³⁸ bildirmiştir. Görüldüğü gibi Türkiye, ilk anda tepki vermekten çekinmiş, dahilli olduğu Batı dünyasının tepkisini ölçtüktan sonra onlara paralel bir diplomatik görüş sergilemiştir. Olaydan üç gün sonra, Dışişleri Bakanlığı’nın verdiği demeç şöyledir: “Hükümetimiz Çekoslovakya’daki

¹³⁵ Gönlübol, Mehmet ve Kürkcüoğlu, Ömer, Olaylarla Türk Dış Politikası, Ankara, 1996, s. 527.

¹³⁶ “Tepkiler” Milliyet, 22 Ağustos 1968, s. 1.

¹³⁷ Altuğ, a.g.k. s. 51.

¹³⁸ “İşgalin Dünya’da Doğurduğu Genel Tepki”, Olaylar Ve Görüşler, 1969, s. 103.

gelişmeleri, Türkiye'nin öteden beri kendisine şiar edinmiş bulunduğu ve titizlikle takip ettiği barış politikası, devletlerin bağımsızlığına saygı göstermesi, içişlerine karışılmaması ve anlaşmazlıkların kuvvet kullanmak yoluyla halli cihetine gidilmemesi prensipleri açısından mütalaa etmekte ve kıymetlendirmektedir. Aynı zamanda Çekoslovakya'daki durumu Birleşmiş Milletler Yasasının prensip ve gayeleriyle de bağdaştırmaya imkân yoktur. Diğer taraftan bir müddetten beri Batı ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında gelişen bir insanlığın ilerisi için ümit verici nitelik taşıyan yumuşama havası, Çekoslovakya'da yaratılan bu son durumla ağır şekilde zedelenmiş bulunmaktadır."¹³⁹ Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel, müdahale ile ilgili, gazetelere verdiği demeçte şöyle demiştir: "Ümit edelim ki dünya, bir badireye sürüklenmesin. Yine de ümit etmek hakkımızdır ki, kuvvet kullanarak devletlerin birbirine arzularını dikta etmeleri gibi bir yol açılmasın. Bu takdirde Birleşmiş Milletler mefhumunda derin yaralar olur. Biz hiçbir zaman devletlerin birbirlerinin iç işlerine müdahalesini, toprak bütünlüklerinin ihlalini ve istiklallerini ihlalini tasvip etmeyiz. Sulh içinde yaşayan bir dünya ancak büyüklü küçüklü bütün devletlerin ve milletlerin eşit haklara sahip olmaları ile mümkündür."¹⁴⁰ Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil müdahaleden altı ay sonra, müdahale ile ilgili şöyle demiştir: "İkinci Dünya Savaşı'ndan beri beşeriyetin barışı sağlamak için halletme zaruretinde olduğu çeşitli müşküller içinde 'detente', alternatifi olmayan bir yol olarak görülüyordu. Çekoslovakya olaylarının, bu yumuşama politikası üzerinde makus tesirler yaptığı ve milletlerin egemenliği, bağımsızlığı, hak eşitliği ve iç işlerine ademi müdahale gibi prensiplerin açık bir ihlâlini teşkil ettiği bir vakıadır. Bu olaylar karşısında hükümetimiz, açık, dürüst ve ölçülü politikasının esaslarına uygun bir tepki göstermiştir."¹⁴¹ Görüldüğü gibi Türkiye'nin tepkisi, çoğu Doğu Bloğu ülkesinin tepkisi kadar bile sert olamamıştır. Türkiye olayı Batı dünyası gibi romantik protestolarla geçiştirmiştir. Türkiye'de sağ bir hükümetin müdahale karşısındaki tepkisinin, ilerdeki bölümlerde de görüleceği üzere, sol muhalefetin tepkisinin yanında oldukça yumuşak olması şaşırtıcıdır. Ancak yine de resmi devlet görüşünü, Türkiye Sol Hareketi'nin tepkisinden ayırmak gerekir. Resmi devlet görüşü anti-sosyalist bir özellik taşıırken, sol hareketin tepkisi ise Anti-Sovyet bir tepkidir.

¹³⁹ "Bütün Dünya Protesto Ediyor", Milliyet, 23 Ağustos 1968, s. 1.

¹⁴⁰ "Demirel", Milliyet, 26 Ağustos 1968, s. 7.

¹⁴¹ Altuğ, a.g.k. s. 51.

3.3.2. Müdahalenin Türkiye Sol Hareketi'nde Yansıması

Sovyetler'in diğer Varşova Paktı üyeleri ile yaptığı Çekoslovakya müdahalesinin Türkiye Sol Hareketi'nde yansımasına geçmeden önce, Türkiye Sol Hareketi'nin durumuna bakmak gerekir. 27 Mayıs 1960'da yapılan askeri darbe ve onun akabinde yapılan '61 Anayasası ile oluşan atmosferde sol kendine oldukça rahat bir gelişim ortamı bulmuştur. Üretim güçlerinin gelişmesine paralel olarak, egemen sınıfların iç çelişkilerinin şiddetlenmesi, 1960 sonrasında Türkiye'de nisbi bir siyasal özgürlükler ortamının doğmasına yol açmıştır. Oluşan siyasal özgürlükler ortamı, işçi sınıfının nicel ve nitel olarak güçlenmesine ve bir sosyalist partinin kurulmasına olanak vermiş, legal anlamda (Yasal olarak) örgütlenme olanağı doğmuştur.

1960-65 yılları arası Türkiye Sol Hareketi'nde iki ana grup öne çıkmaktaydı. Bunlardan birincisi Türkiye İşçi Partisi; diğeri ise Yön Dergisi çevresiydi. Bu iki grup arasında büyük bir ayrım yoktu. Yön Dergisi'nin kuruluş bildirisine imza atanların bir kısmı aynı zamanda Türkiye İşçi Partisi içinde faaliyet sürdürüyordu. "1961 yılında bir grup İstanbullu deneyimli sendikacı tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi"¹⁴² ileriki zamanlarda aydın kesimden de katılımların olması ile sosyalist çevreler tarafından bir çekim merkezi haline dönüşmüştü. "Solun meşrulaşma süreci hızlanıyordu."¹⁴³ 1965 seçimleri ile parlamentoya 15 milletvekili sokmayı başaran Türkiye İşçi Partisi, solda tek yasal parti olmanın vermiş olduğu avantajla neredeyse tüm muhalifleri(sosyalist, komünist, demokrat, Kemalist) içinde biriktiren bir konuma gelmişti.

1960'ların ilk yarısında öne çıkan bir diğer grup, Yön Dergisi içinde Doğan Avcıoğlu çevresinde toplanan milliyetçi-devrimci Kemalistlerdi. 150 aydının imzasını taşıyan bir bildiriyle 20 Aralık 1961'de yayın hayatına başlayan Yön Dergisi'nin¹⁴⁴ kuruluş bildirisinde, Türk halkının çok çetin iktisadi, siyasi ve sosyal meseleler ortasında, kendini bütün özlemlerine kavuşturacak bir yön aramakta olduğuna, ciddi bir iktisadi ve sosyal buhranın yaşandığına, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşamadığına işaret ediliyordu. Bildiride ayrıca, batılılaşmayı sağlamak ve hızlı bir kalkınma için, üretim seviyesinin yükseltilmesinin gerekliliği, bunun içinse üretimde

¹⁴² Ünsal, Artun, Türkiye İşçi Partisi, İstanbul, 2002, s. 2.

¹⁴³ Ünsal, a.g.k. s. 5.

¹⁴⁴ Yön, Sayı 1, 20 Aralık 1961, s. 1.

planlı bir devletçiliğin uygulanması gerektiğinin zorunluluk haline dönüştüğü, yazılıyordu. Yön bildirisine göre: planlı ekonomi ile sosyal adalet sağlanacak, istismar önlenecekti ancak bu felsefenin hayata geçebilmesi için topluma yön verebilecek şekilde olan öğretmen, yazar, politikacı, sendikacı, müteşebbis ve yöneticilerin görüş birliğinde olmaları gerekiyordu.

60'lı yılların ilk yarısında Türkiye İşçi Partisi ile Yön Dergisi çevresi arasında ideolojik fikir ayrılıkları yüzünden herhangi bir çatışma yaşanmadı. Ancak ileriki yıllarda yaşanacak olan olaylar ve bölünmeler bu iki örgütte mayalanmaya başladı. Soldaki bu bölünmenin temelini şöyle açıklayabiliriz; “Türkiye'nin gelişmesi ve ilerlemesi, parlamentarizmin klasik yapısı içinde mi yoksa tüm reformları yapabilecek güçte bir devrimci yapı ile mi çözümlenir.”¹⁴⁵ Türkiye İşçi Partisi, parlamento içinde mücadele ederek sosyalist bir iktidarın kurulmasını savunurken, Yön Dergisi çevresi, zinde güçlerin yani asker-sivil aydın zümrenin öncülüğünde darbeci, tepeden inmece bir süreçle Türkiye'nin gelişmesini mümkün olacağını savunuyordu. 1965 sonrası, özellikle Türkiye İşçi Partisi'nin parlamentoya temsilci sokmasının ardından Türkiye İşçi Partisi'nin söylevine olan güven arttı. Bunun sonucunda Türkiye İşçi Partisi söylevlerinde daha cesur çıkışlar oluştu. Sosyalizm ilk defa dillendirildi. Sosyalist devrimden söz edildi ve bunun öncülüğünün işçi sınıfı tarafından yapılacağı savunuldu. Anti-kapitalist mücadelenin anti-empyralist mücadeleden ayrı düşünülmeceği, ikisinin bir arada yapılması gerektiği, Türkiye'nin her ne kadar ekonomik anlamda bağımlı olsa da siyasal bakımdan bağımsızlığını kazandığı, bu anlamda sömürge olmadığı, az gelişmiş yarı feodal bir kapitalist düzende olduğu söylendi. Türkiye İşçi Partisi, hâkim üretim şeklinin kapitalizm olduğu bir ülkede yapılması gerekenin, milli demokratik devrim değil; sosyalist devrim olması gerektiğini savunuyordu. İşte bu noktada Türkiye Sol Hareketi'nde şiddetli bir çatışma çıkmaya başladı. Çünkü temellerini 1930'ların mirasından alan Yön Dergisi çevresi, tepeden inmece bir yöntem öneriyor, aşağıdan gelecek bir işçi sınıfı mücadelesini dışlıyordu. Yöncülere göre, “Türkiye'de sosyalizm Kemalizm'den kaynaklanarak, onun bir devamı olarak gelişebilirdi.”¹⁴⁶ Devrim sorununu, ulusal bağımsızlık sorunu olarak gören Yön, asker-sivil bürokrasi ve ilerici aydınlar öncülüğünde bir iktidar ön görüyordu. Doğan Avcıoğlu'na göre;

¹⁴⁵ Çavdar, Tefik, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, Ankara, 1996, s. 175.

¹⁴⁶ Atılğan, Gökhan, Yön Devrim Hareketi, İstanbul, 2002, s. 291.

“Türkiye için bugünkü temel ve hayati mesele sosyalizm değil fakat anti-emperyalist mücadeledir. Sosyalizm anti-emperyalist mücadelenin başarısına bağlı yarının meselesidir.”¹⁴⁷ Türkiye İşçi Partisi’nin sürekli işçi sınıfına atıfta bulunması ve asker-sivil bürokrasiyi eleştirmesi Yön ile arasını bozuyordu. 1967’de tartışmalar daha da alevlendi ve bu fikir ayrılıkları Yön Dergisi’nin kendi içinde de baş gösterince, dergi 30 Haziran 1967’de yayın hayatına son verdi.

Ancak bu tartışmalardan mayalanan çatışma, Türkiye Sol Hareketi’nde üç ayrı fikrin mücadelesi şeklinde devam etti. Bunlardan birincisi yukarıda bahsettiğimiz Türkiye İşçi Partisi’nin *Sosyalist Devrim Tezidir*. İkinci grup, Mihri Belli ve Reşat Fuat’ın savunuculuğunu yaptığı, *Milli Demokratik Devrim* tezidir. Üçüncü tez ise Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın savunduğu, *Demokratik Halk Devrimi* tezidir.

Tartışmaların odağı, Türkiye devriminin karakteri ve Türkiye devriminin hangi aşamada olduğu ve devrimde öncülüğün işçi sınıfında mı yoksa asker-sivil aydın zümrede mi olacağı noktasındadır. Türkiye İşçi Partisi’ne göre, Türkiye her ne kadar 50’li yıllar sonrası ekonomik bağlamda bağımlı hale geldiyse de siyasal anlamda bağımsızdır. Oysa Milli Demokratik Devrimciler, Türkiye’yi emperyalizme bağlı yarı-sömürge olarak görmektedir. Türkiye İşçi Partisi Türkiye’de hâkim üretim biçiminin kapitalizm olduğunu savunurken Milli Demokratik Devrimciler, kapitalizme geçilmediğini, milli bir burjuvazinin oluşmadığını, feodal ilişkilerin ağır bastığını savunuyordu. Türkiye İşçi Partisi kapitalist bir düzenin kurulduğunu ve bu yüzden anti-kapitalist bir mücadelenin yapılması gerektiğini savunurken, Milli Demokratik Devrimciler, asker-sivil aydın kadroların öncülüğünde bir milli devrimci iktidarın öncelikle kurulması gerektiği, milli bir kalkınma ile tam bağımsızlık kazanıldıktan sonra sosyalist devrimin yapılması gerektiğini savunuyordu. Milli Demokratik Devrim tezinin mimarlarından Mihri Belli’ye göre, “Millî Demokratik Devrim, ancak şehir ve köy proletaryasının, yarı-proleter unsurların, yoksul köylülüğün, şehir ve köy küçük-burjuvazisinin, asker-sivil aydın zümrenin devrimci ittifakını temsil eden, toplumumuzdaki bütün devrimci güçlerin kendi öz örgütleriyle katıldıkları, *Devrimci Güçbirliği* ile gerçekleştirilebilir.”¹⁴⁸ Burada yanlış anlaşılmamak için şu noktayı belirtmek gerekir. Türkiye İşçi Partisi’nin savunduğu sosyalist devrim geniş halk yığınları ya da işçi sınıfının ayaklanması ile

¹⁴⁷ Yıldırım, Ali, FKF Dev-Genç Tarihi, İstanbul, 2008, s. 41.

¹⁴⁸ Belli, Mihri, Milli Demokratik Devrim, Ankara, 1970, s. 70.

gerçekleşecek bir devrim değil, seçim yoluyla parlamentoda üstünlük sağlayıp yapılacak bir sosyalist devrimdir. Türkiye İşçi Partisi, legal sosyalist dönemi temsil etmektedir.¹⁴⁹ Hiçbir zaman yasallığın dışına taşma niyetinde olmamıştır. Türkiye Komünist Partisi-Dış Büro'dan aldığı destek de tamamen bundan kaynaklıdır. Çünkü Türkiye Komünist Partisi, yasal olarak Türkiye'de faaliyet sürdürme olanağı bulamıyor, Türkiye şartlarında Türkiye İşçi Partisi'nin yasallığına önem veriyor ve bunun sürdürülmesi gerektiğini savunuyordu.

Üçüncü tez, Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın Demokratik Halk Devrimi tezidir. "Anlaşıyor ki, Aybar, Avcıoğlu ve Mihri Belli'den sonra Türk sollarının liderliğine, Dr. Kıvılcımlı da sahip olmak istemektedir."¹⁵⁰ Kıvılcımlı'nın tezi, Milli Demokratik Devrimciler'e yakındır. Aradaki fark devrimin nasıl olacağı noktasındadır. Yukarıda bahsettiğimiz gibi, Türkiye İşçi Partisi asker-sivil aydın kesimi reddederken, işçi sınıfı öncülüğünü sunuyordu. Milli Demokratik Devrimciler ise asker-sivil aydın kesimin öncülüğünü savunuyordu. Demokratik Halk Devrimi savunucuları ise işçi sınıfının mücadelede, öncelikle asker-sivil aydın kesimle işbirliği içinde olması gerektiğini, geniş bir halk cephesi oluşturulması gerektiğini savunuyordu. Bu tezi savunanlar tıpkı Milli Demokratik tezde olduğu gibi, işçi sınıfı iktidarının oluşturulması aşamasının sonradan düşünülmesi gerektiğini dile getiriyordu.

Burada üzerinde durulması gereken bir husus, Türkiye İşçi Partisi ile fikir ayrılıklarına giren kesimlerin hiç birinin, Türkiye İşçi Partisi karşısında bir parti kurma girişimine kalkışmamıştır. Daha çok Türkiye İşçi Partisi'ni kendi fikirlerine çekme, daha doğrusu partiyi ele geçirme çabasına girmişlerdir. Örneğin Mihri Belli, "kimin durumu uygunsa Türkiye İşçi Partisi'ne girmeli ve bu örgütü adına layık bir sosyalist örgüt durumuna getirmek için olanca gücüyle çalışmalıdır,"¹⁵¹ demiştir. Yine eski tüfeklerden olan Hikmet Kıvılcımlı, Türkiye İşçi Partisi, Yön gurubu ve eski sosyalistlerin birleşmesini istemektedir. Kıvılcımlı, bu yolla oluşacak birlikte, güç sahibi olma olanağı bulacaktır. Çoğu Türkiye Komünist Partisi geleneğinden gelen eski tüfeklerin bu çabasından haberdar olan Aybar, eski sosyalist hareketlerin

¹⁴⁹ Küçük, Yalçın, Sol Müdahale, İstanbul, 2007, s. 139.

¹⁵⁰ Sayılğan, Aclan, Soldaki Çatlaklar, Ankara, 1967, s. 68.

¹⁵¹ <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:zNUwdgmNWcgJ:www.sosyalistforum.org/tarih/12221-turkiyede-1968-a.html+www.sosyalistforum.org/tarih/12221-turkiyede-1968-a.html+-&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>

devirlerini kapattıklarını, maziye mal olduklarını belirttikten sonra, “Türkiye İşçi Partisini, maziye mal olmuş bu hareketlerin yeniden denenebileceği bir ortam saymak boş bir hayaldir, böyle bir hevese kapılanlar olursa bu hevesleri kursaklarında kalacaktır,”¹⁵² demiştir. Bilindiği gibi Aybar’ın partiyi ele geçirmekle itham ettiği kişiler Malatya Kongresi ve sonrasında partiden ihraç edilmişlerdir.

1960’lı yıllara kadar Türkiye’de solun tek temsilcisi konumunda olan Türkiye Komünist Partisi ise 1951’deki tutuklanmalarla ağır bir darbe yemişti. Cezaevinde çıkan fikir ayrılıkları ile başlayan bölünmeyle üç kısma ayrılmıştı: Bunlardan birincisi yukarıda bahsettiğimiz Milli Demokratik Devrim tezi savunucusu Mihri Belli’nin gurubu, ikincisi 50’li yıllarda kurulan Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın Vatan Partisi, üçüncüsü ise Zeki Baştımar’ın TKP-Dış Büro’su. TKP-Dış Büro 60’lı yıllar boyunca bir varlık veya ilerleme gösteremedi. Bunun nedeni yasal olarak faaliyet yapma imkânının olmamasıydı. Ülkeye *Bizim Radyo* ve *Yeni Çağ* Dergisi aracılığı ile ulaşabiliyordu. Zaten *Yeni Çağ* Dergisi’nin de ülkeye girişine izin verilmiyordu. Türkiye Komünist Partisi-Dış Büro, Türkiye’deki teorik tartışmalarda, Milli Demokratik Devrimcilerin karşısında, Türkiye İşçi Partisi’nin yanında yer aldı. Aslında Milli Demokratik Devrim ya da onların deyimi ile ulusal demokratik devrim tezini savunan TKP-Dış Büro’nun bu tutumunun nedeni Mihri Belli’yi cuntacı olarak görmeleri idi. Tabii 1951 yılında Mihri Belli ile aralarında çıkan kavganın da bunda etkisi vardı. Ancak temel neden, Mihri Belli gurubunu cunta savunuculuğu yapmakla itham etmeleri idi. “Türkiye Komünist Partisi yasal bir sol parti olan Türkiye İşçi Partisi’ne gerek sosyalist fikirlerin yayılması gerekse meclis içindeki çalışmalarını nedeniyle çok önem veriyordu.”¹⁵³ Türkiye İşçi Partisi’nin desteklenmesi gerektiğini savunuyorlardı.*

Tabii, Türkiye Sol Hareketi’ndeki bölünme, süreç içinde yukarıda bahsettiğim üç ana gruplaşma ile sınırlı kalmamıştır. Gerek Milli Demokratik Devrimciler gerekse Sosyalist Devrimciler gittikçe hızlı bir süreçle kendi içinde de bölünmeye

¹⁵² Sayılğan, a.g.k. s. 51.

¹⁵³ Ünsal, a.g.k. s. 318.

* Gerek TKP-Dış Büro olsun, gerek Milli Demokratik Devrimciler olsun, gerek Hikmet Kıvılcımlı olsun, gerekse de ileriki bölümde söz edeceğimiz Türkiye İşçi Partisi içinde oluşacak bölünmede taraflardan biri olan *Boran-Aren* gurubu olsun, hepsi Stalinci gelenekle yetişmiştir. Komintern geleneğinden gelmeleri, Çekoslovakya müdahalesine karşı takınacakları tutumu belirleyen ana etmen olacaktır.

başlamıştır. Önceleri, haftalık *Türk Solu* ve aylık *Aydınlık* dergileri etrafında toplanan “Yön’e yakın bir tutum sergileyen ve anti-emperyalist bir mücadeleye ağırlık veren,”¹⁵⁴ Milli Demokratik Devrimciler, sonraları oluşan fikir ayrılıkları ile giderek Avcıoğlu gurubunun *seçkinler sosyalizmi* anlayışından ayrıldıklarını vurgulayarak proleter devrimci bir çizgiye yönelmişlerdir. Milli Demokratik Devrimciler ileriki zamanda daha da ayrışacak ve *cunctaci*, *Stalinci* ve *Maocu* ayrımlar gösterecektir. Türkiye İşçi Partisi ileride de bahsedileceği üzere, *Aybarcılar*, *Arenciler-Borancılar* ayrışmasını yaşayacaktır.

Kısacası, Çekoslovakya müdahalesi öncesi Türkiye Sol Hareketi’nin karakteristiği, kısacası yukarıdaki gibidir. Müdahale karşısında Türkiye Sol Hareketi’nin tepkisi, özelliğini kaçınılmaz olarak bu karakteristiğinden almaktadır. Müdahale, nasıl ki dünya sosyalizm hareketinde farklı yankılar doğurduysa, Türkiye sosyalist hareketinde de aynı şekilde yankı buldu. Müdahaleye çok sert tepki veren kesimler olduğu gibi müdahaleyi haklı bulan ve alkışlayan gruplarda oldu. Hatta Türkiye İşçi Partisi örneğinde olduğu gibi, aynı örgüt içinde bile birbirine çok zıt tepkiler doğdu.

Türkiye Sol Hareketi’ndeki tepkinin iki ana özelliği bulunuyor: Birincisi; Türkiye Sol Hareketi, bekle gör taktiği yerine alelacele bir tepkide bulunmuştur. Bilgi yetersizliğinden kaynaklı, önyargılara dayalı bu tepkileri verenler, ileriki zamanlarda, tam tersi bir çizgiye dönmek zorunda kalmıştır. Fikir Kulüpleri Federasyonu yöneticisi ve öğrenci gençlik hareketi liderlerinden Fahri Aral, bu konuda, “Çekoslovakya konusunda nasıl bir tavır alınması gerektiğine ilişkin bir ölçüm yoktu. Teoriye göre, olayı onaylamamız gerekiyordu. Sonradan bir yol bulundu. Fidel Castro'nun Çekoslovakya ile ilgili görüşlerini içeren çeviri kitabı Habora yayınlarından çıktı ve biz önce bir tarafa, sonra öbür tarafa yalpalayıp, sonunda orta yolcu olduk,”¹⁵⁵ diyor.

İkincisi, tepki sosyalist harekete karşı değil, Sovyetler Birliği’ne idi. Bunun temel nedeni ise Türkiye Sol Hareketi’nin, tüm propagandasını, ulusal bağımsızlık üzerine kurmasıydı. Bu da Sovyet müdahalesini, reddetme sonucunu doğuruyordu. Son olarak şunu eklemek gerekirse; Türkiye’deki sol örgütler, uluslararası resmi

¹⁵⁴ Ünsal, a.g.k. s. 319.

¹⁵⁵ “Çekoslovakya”, *Tempo*, Sayı 38, 1 Ağustos 1988, s. 7.

komünist hareketle mesafe durumlarına göre tutum sergiledi. Çoğu örgüt Anti-Sovyet bir eleştiri getirirken aynı zamanda kapitalizmi savunduğunun farkında değildi. Zaten Sovyetler'e yapılan eleştiriler oldukça kısırdı. "Birkaç sözcükle Sovyetler'e hakaret etmenin dışında bir eleştiri bulunmuyordu."¹⁵⁶ Reel sosyalizmin tabii ki aksaklıkları bulunuyordu. Ancak bu eleştirilere soldan bir bakış açısı ile bir eleştiri yapılamıyordu. Daha çok Batı Avrupa demokrasisinin özgürlük, bağımsızlık vb. değerlendirmeleri üzerinden eleştiri yapılıyordu. Bunun nedeni de sosyalist bir bilincin tam olarak yerleşmemesiydi. Komintern geleneği ile yetişmiş ve müdahale sonrası Sovyetler'i savunan eski tüfekleri bu genellemenin dışında tutmak gerekir. Müdahale sonucunda Türkiye Sol Hareketi üç ana bölüme ayrıldı:

"Birinci bölüm; Mihri Belli ile Doktor Hikmet Kıvılcımlı'nın teorik ve manevi önderliği altında Türk Solu ve Aydınlık çevresinde bir araya gelen, önemli bir bölümü TKP davasından hüküm giydikleri için Türkiye İşçi Partisi'ne üye olamayan ruhen Lenin ve Stalin'e sadık *eski tüfekler* ve son beş yılda onların çizgisini benimsemiş Türkiye İşçi Partisi içinden ve dışından büyük çoğunluğu öğrenci olan genç devrimcilerden oluşuyordu. İkinci bölüm; Mehmet Ali Aybar, Kemal Nebioğlu, Tarık Ziya Ekinci çevresinde Türkiye İşçi Partisi içinde bir araya gelen, *anti-Leninist, parlamentarist ve legalist* Türk ve Kürt solcuları ve sendikacılardan oluşuyordu. Üçüncü bölüm; Behice Boran, Sadun Aren, Nihat Sargın çevresinde Türkiye İşçi Partisi içinde Emek dergisi doğrultusunda bir araya gelen, Fikir Kulüpleri Federasyonu çizgisine yakın, kısmen öğrenci, aydın ve bürokratlardan, kısmen sendikacı ve işçilerden oluşan Kürt ve Türk sosyalistlerinden oluşuyordu."¹⁵⁷

Çekoslovakya müdahalesinin, Türkiye Sol Hareketi içinde farklı fikir ayrılıklarına yol açmasını bir ya da birkaç nedene bağlamak yanlış olur. Çünkü müdahale karşısında takınılan tutumların her birinin, kendine özgün farklı nedenleri bulunmaktadır. Çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde, müdahale karşısında Türkiye Sol Hareketi'ne dahil grupların farklı tepkileri, neden-sonuç ilişkisi içinde ve karşılaştırılmalı olarak detaylı bir şekilde incelenecektir.

¹⁵⁶ Küçük, a.g.k. s. 158.

¹⁵⁷"1968-Sosyalist Hareketin Büyük Dönemeci", Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7, İstanbul, 1988, s. 2093.

3.3.2.1. Türkiye İşçi Partisi

Baştan şunu belirtmekte fayda var: Yaygın kanı, Çekoslovakya müdahalesinin Türkiye İşçi Partisi'ni böldüğü üzerinedir. Ancak gerçek bu değildir. Türkiye İşçi Partisi'nde daha önceden başlayan fikir ayrılıkları bu olayla birlikte daha da tırmanmıştır. Çekoslovakya müdahalesi Türkiye İşçi Partisi'ni bölen temel neden değildir. TİP Genel Sekreterliğini yapmış olan Nihat Sargın bu konuda şöyle demektedir: “Türkiye İşçi Partisi'ni bölen, Çekoslovakya olayları değil, Aybar'ın, daha önceden başlayan, bu olayları yorumlama sırasında ve sonrasında dozu artarak süren yeni görüşleri doğrultusunda, partimizin sosyalizm anlayışının ifade için sosyalizm sözcüğüne eklemek istediği yeni tanımlamalar, yeni sıfatlardır.”¹⁵⁸ Sargın'ın bahsettiği Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Mehmet Ali Aybar, Uğur Mumcu'nun, Türkiye İşçi Partisi'ndeki anlaşmazlığın nedeni, ‘Çekoslovakya olayları mıdır?’ sorusuna, “Çekoslovak olayı ile bir doğrudan ilgisi yoktu,”¹⁵⁹ cevabını vermiştir. Sadun Aren “Aybar ile mücadelenin kökeni de içeriği de Çekoslovakya olayı değildir, ama anlaşmazlık bu konuda da oldu,”¹⁶⁰ demiştir. Türkiye'nin o günlerdeki iç sorunları ve tartışmalarının, sol için belirleyici olduğunu ifade eden, o dönem Türkiye İşçi Partisi sempatzanı olan İlkay Demir, “İşgal, Türkiye Sol Hareketi için doğrudan belirleyici olmamıştı,”¹⁶¹ demektedir. TİP içindeki anlaşmazlığın taraflarının beyanatından da anlaşılacağı gibi Çekoslovakya müdahalesi Türkiye İşçi Partisi'ni bölmeye götüren temel etken değil, bu etkenlerden sadece birisidir. Bunu bu etkeni küçümsememek gerekir. “Partililer, Alexander Dubçek gibi *Bağımsız, demokratik ve güler yüzlü bir sosyalizm* anlayışını savunan Genel Başkan Mehmet Ali Aybar ile *Sovyet* modeli bir sosyalizmi benimseyen Behice Boran-Sadun Aren ekibi arasında bir tercih yapmak durumunda kalmışlardı.”¹⁶² Bu nedenle Çekoslovakya müdahalesi, Türkiye İşçi Partisi'nin bölünmesi sürecinde çok büyük etkiye neden olmuştur.

Mehmet Ali Aybar, Çekoslovakya müdahalesi daha gerçekleşmeden, 21 Temmuz 1968 günü Beşiktaş ilçe Kongresinde yaptığı konuşmada, şöyle demiştir:¹⁶³

¹⁵⁸ Sargın, Nihat, TİP'li Yıllar, İstanbul, 2001, s. 660.

¹⁵⁹ Mumcu, Uğur, Aybar İle Söyleşi, İstanbul, 1993, s. 54.

¹⁶⁰ Aren, a.g.k. s. 160.

¹⁶¹ <http://bianet.org/biamag/bianet/109146-ısgal-turkiye-solu-icin-dogrudan-belirleyici-olmamisti>

¹⁶² Mater, a.g.k. s. 172.

¹⁶³ “Beşiktaş İlçe Kongresi”, Tip Haberleri, Sayı 18, 15 Ağustos 1968, s. 8.

"Her toplumun sosyalizmi kendi şartlarına en uygun biçimlerde ve tam bir bağımsızlık içinde gerçekleştirmesi şarttır. Hiçbir gerekçe bir sosyalist devletin bir başka sosyalist devletin işlerine karışmasını mazur gösteremez. Sosyalist devletlerarasında var olması gereken eşitlik ve özgürlük içinde dayanışma, bir güçlü devletin küçüklere dayatması biçimini almamalıdır. Küçük devletlerin bağımsızlıklarına kiskançlıkla sahip çıkmaları sosyalist bir düzende de kaçınılmaz bir zorunluluktur. Bu bakımdan Çekoslovakya olayını endişe ile izliyoruz. Sovyetler Birliği sosyalist devletlerle ilişkilerinde, büyük devlet olmanın üstünlüğü ile hareket etme alışkanlığından vazgeçmelidir. Romanya'ların, Çekoslovakya'ların, Yugoslavya'ların çoğalmasa, Sovyetler Birliği'ni öteki sosyalist devletlere er geç eşit ilişkiler kurmaya yanaştıracak ve böylece eşitlik ve özgürlük içindeki bu yeni ilişkilerden emperyalizm karşısındaki cephe güç kazanacaktır."

Aybar, Çekoslovakya'daki gelişmeleri, endişe ile izlediğini belirttiği bu konuşmada, devletlerin işlerine karışmama ilkesi üzerinde durmuştur. Varşova Paktı üyelerinin Çekoslovakya'ya müdahalede bulunması üzerine, tepeden inmece bir müdahaleyi sosyal emperyalizm olarak gören, sosyalist bir devlet kimliğiyle bağdaştırmayan Aybar, Türkiye Sol Hareketi'ndeki en sert tepkiyi vermiştir. "Prag'a giren Sovyet tankları sanki Vietnam halkını bombalayan Amerikan uçaklarına bir cevaptı,"¹⁶⁴ diyen Aybar, basına verdiği demeçte, şöyle demiştir: ¹⁶⁵

"Sovyet Rusya'nın büyük devlet alışkanlığı ile hareket etmesinden duyduğumuz endişeyi, Çekoslovak krizinin başladığı günlerde belirtmiş ve Millî bağımsızlığın, işlere karışmamanın asıl Sosyalizm Dünyası için vazgeçilmez bir temel ilke olduğuna işaret etmiştik.

Sovyet Silâhli Kuvvetleriyle, Macar, Polonya, Bulgar, Doğu Alman Silahlı Kuvvetlerinin Çek topraklarını işgale başladıklarına dair alınan haberler, endişelerimizin ne kadar yerinde olduğunu ortaya koymuştur. Moskova'daki yöneticilerin Sosyalist bloğun birliği konusunda hâlâ Stalin zamanının ölçüleriyle hareket ettikleri ve tepeden inmece yöntemlerle ceberut büyük devlet alışkanlıklarına sadık kaldıkları, Çekoslovak krizi vesilesiyle bir kere daha ortaya çıkmıştır.

Emperyalist kuvvetlerin Çekoslovakya'da bir karşı ihtilâl hazırladıkları hakkındaki Sovyet iddiaları, hele Çekoslovak halkının yeni yöneticileri arkasında birbirine gönülden bağlı mütecanis bir kitle teşkil ettikleri şu sıralarda inandırıcı olmaktan uzaktır. Çekoslovakya'nın yeni yöneticileri sosyalisttir. Bir karşı ihtilâl tehlikesine en az Sovyet yöneticileri kadar hassastırlar. Hal böyle iken Çernia ve

¹⁶⁴ Aybar, Mehmet Ali, TİP Tarihi, 3. cilt, İstanbul, 1988, s. 67.

¹⁶⁵ "Çekoslovakya", Tip Haberleri, Sayı 20, 1 Eylül 1968, s. 1.

Bratislava konuşmalarında taraflar anlaşmaya vardıktan kısa bir süre sonra Sovyetler'in Çekoslovakya'yı işgale kalkışmaları durumlarını daha da ağırlaştırmaktadır. Sovyet müdahalesinin Amerikan emperyalizminin yararlanacağı olumsuz gelişmelere yol açmasından endişe ederiz. Müdahaleci Siyaset, emperyalizmin tekeline bırakılmalıdır. Sosyalist devlet arasında müdahaleye yer yoktur ,olmamalıdır. İnsanlığın biricik umudu olan sosyalizmin güzel yüzüne gölge düşürülmemelidir.

Nazi istilâsına kahramanca karşı koymuş olan Çekoslovakya halkının bu çetin imtihanı da başarıyla geçirerek istedikleri bağımsız ve hürriyetçi sosyalist idareyi gerçekleştireceklerine inanıyoruz."

Aybar, bu demeci verdikten birkaç gün sonra basına ikinci bir demeç daha vermiştir. Aybar, ikinci demeçte şöyle demiştir: ¹⁶⁶

"Varşova Paktı üyesi Çekoslovakya'nın müttefikleri Sovyet Rusya ile Polonya, Macaristan, Bulgaristan ve Doğu Almanya'nın saldırısına uğramış olması yurdumuzda ve dünyada haklı bir infial uyandırmıştır. Sovyet Rusya'nın bu saldırı hareketini, Çek yöneticilerinin ve halkının kuşkularını bertaraf edecek bir anlaşma ve uzlaşmaya varıldığı zehabını vererek, sinsice hazırlayıp ansızın tatbik mevkiine koymuş olması, bu infialin şiddetinin daha da arttırmıştır. "Karşı ihtilal" yalanına, Çek yöneticileri tarafından davet edildikleri yalanı eklenmiştir.

Doğu Bloku'nu teşkil eden devletlerle Sovyet Rusya arasında her birinin tarihlerinden gelen derin farklar vardır. Orta Avrupa halkları tepeden inmece ithal malı bir sosyalizm tecrübesini kabul etmeyeceklerini, sosyalizmi kendi şartlarına göre uygulamak istediklerini, muhtelif vesilelerle göstermişlerdir. Bu istekler her seferinde Sovyet Tanklarının müdahalesi ile bastırılmıştır. Çekoslovakya üstelik bunların endüstrice en gelişmiş olanı ve tüketimci üretime en dönük olup da Comecom'un sınırlarından en çok rahatsızlık duyanıdır. Nihayet Çekoslovakya Varşova Paktı içinde daha özgür, daha bağımsız bir duruma kavuşmak meylini de göstermiştir. Sovyet yöneticileri ise, Stalin devrinin kör itaatini, sosyalist dayanışma ve birliğin tek şartı olarak görmeye alışmış kişilerdir. Çekoslovakya faciası bütün faktörlerin tesiri ile patlak vermiştir.

Çek trajedisi Amerika ile ilişkilerimiz bakımından olsun, Türkiye sosyalizminin partimizce tayin ve tespit edilen ilkelerinde cümlelerin birleşmesi bakımından olsun, bizim için son derece önemli bir ibret levhası teşkil etmektedir.

¹⁶⁶ "Aybar: Bütün Bloklara Hayır", Ant, Sayı 87, 27 Ağustos, 1968, s. 4.

Çekoslovakya olayları askeri blokların küçük üyeleri için, asıl tehlikenin blokun lideri durumunda bulunan güçlü müttefiklerinden geldiğini ve gerçekte küçük devletler bağımsızlıklarını bu bloklara girdikleri anda kaybettiklerinin çırçıplak ortaya koymuştur. “Ortak savunma” kavramı askeri ittifakların küçük devletler için, gerçekte büyük devletin çıkarlarının bir tabii olarak söz konusu olmaktadır. Ve böyle olduğu için de küçük devletlere askeri ittifakların ileri karakolu olmak gibi nankör ve gerçek güvenlik ve bağımsızlıkları ile bağdaşmayan bir rol düşmektedir.

Çek faciasının ortaya serdiği ikinci bir gerçek te, bağımsızlığın sosyalizmin vazgeçilmez bir unsuru olduğudur. Milletler, kendi sosyalizmlerini, kendi imkânları ile ve milli bağımsızlıklarına kıskançlıkla sarılarak kuracaklardır. Amerikan emperyalizminden de, Sovyet tahakkümünden de aynı uzaklıkta kalmaya dikkat edeceklerdir.

Türkiye için bir tek yol vardır:

Ne Amerika, ne Sovyet Rusya, ne de herhangi bir başka devletin dümen suyu. Türkiye için tek çıkar yol, kayıtsız şartsız bağımsızlık yoludur. Milli şeref ve haysiyet yoludur.”

Gerek kongre konuşmasında olsun gerekse müdahale sonrası verdiği demeçler olsun, Aybar’ın duruşu tamamen Anti-Sovyet bir propagandaya dönüşmüştür. Bu konuda Behice Boran, “Aybar’ın tavrı Anti Sovyetizm’di, Anti Sovyetizm şu veya bu olaya ilişkin eleştirinin ötesinde, Sovyetler Birliği’ne karşın bütününde hâsım, kalıcı bir tutumdur,”¹⁶⁷ demektedir. Aybar, Polonyalı gençler, Çekoslovakyalı gençler, Yugoslav gençler merkezci bürokratik ceberut yönetime karşı baş kaldırıyorlar; hürriyetçi bir sosyalizm istiyorlar, derken aslında en açık şekilde Sovyet karşıtı tavrını ortaya koyuyordu. Aybar’ın “Güler Yüzlü Sosyalizm”¹⁶⁸ deyimini kullanması, yine açık bir Sovyet karşıtlığıydı. Aybar ileriki zamanlarda işi daha da ileriye götürecektir ve Marksizm’i eleştirmeye başlayacaktır. Aybar’a göre yaşanan olumsuzluklarda “Marksizm’in klasik ‘vatan’, ‘ulus’ ya da ‘enternasyonalizm’ anlayışının da önemli payı vardır.”¹⁶⁹ Aybar’a göre Çekoslovakya’daki müdahalenin asıl nedeni, devrimci enternasyonalist anlayıştır. Aybar, “vatanı olan bir sosyalizmin gerekliliğine, dünya devrimi idealinin tehlikelerine ve *bütün ülkelerin işçileri birleşiniz* ya da

¹⁶⁷ Mumcu, Uğur, Bir Uzun Yürüyüş, İstanbul, 1993, s. 65.

¹⁶⁸ Aybar, a.g.k. s. 17.

¹⁶⁹ Aydınoglu, a.g.k. s. 196.

işçilerin vatanı yoktur gibi tarihsel sloganların yanlışlığına”¹⁷⁰ kadar gidecektir. Aybar, Sovyetler Birliği’ndeki bürokrasinin eleştirisini Marksizm’in eleştirisi ile karıştırmıştır. Aybar, “açık, dolaysız, üzeri hiçbir şeyle örtülmeye gerek görülmeyen bir anti-Leninizm, parlamentarizm ve nasyonalizm sergilemeye, Marx kadar Proudhon’un, Lenin kadar Rosa Luxemburg’un eserlerinin okunmasını birdenbire salık vermeye başlamıştı.”¹⁷¹ Aybar’ın, müdahaleye eleştiri dozunu kaçırdığını ifade eden Parti Genel Sekreteri Nihat Sargın’ın, “Buna neden gerek duyuyorsunuz, İsmet İnönü gibi bir kez karşı çıkıp olayı bitirebilirsiniz” sorusuna cevabı, “Fransız Komünist Partisi durmadan karşı çıkıyor olmuştur.”¹⁷² Anlaşıyor ki Aybar’ın bu tavrı 1969 seçimlerine bir yatırımdır. Aybar, Moskova etiketinden kurtulmaya çalışmış, sosyalizmin başarısından öteye Türkiye İşçi Partisi’nin başarısına odaklanmıştır. Türkiye İşçi Partisi’nin başarısı için sosyalist değerlerden vazgeçme yoluna gitmiştir. Öyle bir an gelmiştir ki Aybar’ın demeçleri ile anti-komünist demagoji arasında ayırım yapmak imkânsızlaşmıştır. “Aybar fırsat bu fırsat deyip Sovyetler’e veryansın etmiş.”¹⁷³ bu da beraberinde Türkiye İşçi Partisi içinde huzursuzluklara neden olmuştur. O güne değin tartışmasız lider olarak kabul edilen Aybar, “sol kanat tarafından popülizme sapma ve Marksizm’den uzaklaşma suçlamalarıyla yaylım ateşine tutulmaya başlandı.”¹⁷⁴ Aybar’ın savunduğu, *Güller yüzlü sosyalizm* ya da *bağımsız Türkiye sosyalizmine* karşı Aren-Boran gurubu *Sosyalist devrim* tezini savunmuşlardır. Sadun Aren ve Behice Boran, Aybar’ın adım adım Marksizm’den uzaklaştığı kanısına varmışlardır. Boran-Aren gurubuna göre, *hürriyetçi sosyalizm*, sosyalizmin özgürlükçü olmadığını ilanlıydı, tek bir sosyalizm vardı, o da bilimsel sosyalizmdi.”¹⁷⁵ Bu grup Aybar’ı bilime karşı olmakla, üst yapıya fazla ağırlık vermekle, özgürlük sorununu sınıfsal açıdan ele almamakla, işçi sınıfına dışarıdan bilinç götürme teorisine karşı çıkmakla ve kişisel yönetime yönelmekle suçluyorlardı. “Sadun Aren ve Behice Boran aslında kendileri de Çekoslovakya’ya müdahale konusunda Aybar’dan farklı bir tavır takınmış olmadıkları halde, *sosyalizmin çokluğu* ve *hürriyetçi ve güller*

¹⁷⁰ Aydınoglu, a.g.k. s. 196.

¹⁷¹ “1968-Sosyalist Hareketin Büyük Dönemeci”, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7, İstanbul, 1988, s. 2092.

¹⁷² Sargın, a.g.k. s. 666.

¹⁷³ Nida, Ömer, Yarın Biz Konuşacağız, İstanbul, 1989, s. 114.

¹⁷⁴ Ünsal, a.g.k. s. 10.

¹⁷⁵ Mater, a.g.k. s. 351.

yüzlülüğü tezleri karşısında açık tavır alma zorunluluğu his ettiler”¹⁷⁶ ve bu nedenle beşli “(Nihat Sargın, Benice Boran, Minnetullah Haydaroğlu, Sadun. Aren, Şaban Erik)”¹⁷⁷ bir önerge vererek, Aybar’ın konuşmalarının, partiyi bağlamaması yolunda bir taleple genel yönetim kuruluna gittiler. Ancak bu önerge reddedildi. Bu noktadan sonra Türkiye İşçi Partisi’nde, hürriyetçi sosyalizm- hürriyetçi olmayan sosyalizm, Üstyapı-altyapı ilişkisi ve üstyapının rolünün abartılması, Sosyalizmin tekliği-çokluğu konusu, Türkiye’ye özgü sosyalizm vb. konular tartışılmaya başlandı. Bu tartışmalar Türkiye İşçi Partisi’ni bölmeye kadar götürdü.

Çekoslovakya müdahalesi ile değilse bile müdahale sonrası Aybar’ın Anti-Sovyet demeçleri ile Türkiye İşçi Partisi içindeki görüş ayrılıklarının su yüzüne çıktığından bahsetmiştik. Aslında görüş ayrılıklarının diğer ucu yani Aybarcılar ve Borancılar-Arenciler kutuplaşmasının diğer ucundaki Behice Boran, olayın ilk sıcaklığında aşağıda bir kısmını verdiğimiz, “Sosyalist Demokrasi ve Ulusal Bağımsızlık” başlıklı yazıyı kaleme almıştır. Bu yazıda görüleceği üzere Boran’ın görüşleri ile Aybar’ın görüşleri arasında bir fark yoktur. Sadece yaklaşım tarzı farklıdır. Boran sosyolojik Aybar ise politik yaklaşmış ama son tahlilde ikisi de aynı şeyleri söylemiştir. Boran makalesinde şöyle demiştir: ¹⁷⁸

“Çekoslovakya olaylarının siyasi askeri yönden incelemeleri, değerlendirmeleri bir hayli yapıldı basınımızda. Ben konuyu, bir makalenin dar çerçevesi içinde sosyolojik açıdan incelemeye çalışacağım.

İlkin hemen belirtiyim ki Sovyetler Birliği’nin, Varşova Paktının diğer dört üyesiyle birlikte Çekoslovakya’ya yaptığı askeri müdahalenin hiç bir yönden haklı, hatta gerçekçi politika bakımından geçerli görülebilecek tarafı yoktur. Bu müdahale milli bağımsızlık ve eşitlik haklarına olduğu kadar sosyalizm ve sosyalist enternasyonalizm ilkelerine de aykırıdır.

Sovyetler Birliği’nin güvenliği bakımından Doğu Almanya’nın ve Çekoslovakya’nın önemi, bu ülkelerden Sovyetler’in emin bulanmak isteği, gerçekçi bir politikanın tatsız, dikenli bir zorunluluğu olarak da ileri sürülemez. Zira bu müdahalenin Çekoslovakya’yı

¹⁷⁶ “1968-Sosyalist Hareketin Büyük Dönemeci”, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7, İstanbul, 1988, s. 2092.

¹⁷⁷ <http://siyaset.politics.ankara.edu.tr/yayinlar/erogul/2001-2.pdf>

¹⁷⁸ Boran, Behice, “Sosyalist Demokrasi ve Ulusal Bağımsızlık”, Milliyet, 27 Ağustos 1968, s. 2.

uzun zaman Sovyetler'in istediği doğrultuda kontrol altında tutabileceği çok şüphelidir. Beri yandan bu müdahalenin Sovyetler Birliği'nin güvenliği bakımından sağlayacağı hesaplanan faydalar doğurduğu ve doğuracağı zararlardan daha ağır basacak ölçüde değildir.

Stalinci Kafalar

Sovyet yöneticilerinin sözünü ettiğimiz mahzurları akıl etmediklerine inanmak güçtür. Çekoslovakya'daki "liberalleşme" hareketi Sovyetler Birliği'nin güvenliği veya sistemin geleceği bakımından bütün bu mahzurları göze alacak kadar büyük bir tehlike miydi veya Sovyet liderleri yanlış bir değerlendirme ile böyle bir tehlike mi görüyorlardı?

Eğer "Sosyalist Sistem"den Sovyet ve diğer ülkeler yöneticileri Stalin devrinde şekillenmiş ve kemikleşmiş, onun ölümünden sonra da ancak değişmekle beraber sürüp gelen politik sistemi kastediyorlarsa, Çekoslovakya ve diğer ülkelerde baş gösteren "liberalleşme" hareketleri sözü geçen sistem için tehlikelidir. Ne var ki, sözü geçen sistem sosyalist düzenin örnek alınacak bir prototipi değildir ve şimdiki yöneticiler isteseler de istemeseler de köklü değişikliklere uğramaya mahkûmdur.

Unutulmamalı ki, bugünkü Sovyet ve diğer ülkeler komünist liderleri Stalin döneminde yetişmiş, kişilikleri ve kafaları o dönemin şartları altında şekillenmiş kimselerdir. Bunun için de son 10-15 yıldır Stalinci dönemi ve sistemi ne kadar reddetseler onup şartlanmalarından tam kurtulamamaktadırlar. Yeni genç kuşakların, liderleri işbaşına gelmesiyle ancak gerekli değişiklikler gereği ölçüde ve derinlikte yapılabilir. İkincisi, bu yöneticiler, genellikle iktidarda olanların büyük değişiklikler karşısında duydukları ürküntüden, işler kontrolden çıkacak, sarpa saracak korkusundan kendilerini kurtaramamışlardır; böyle bir korkuya kapılan her iktidar gibi onlar da zora başvurmak, baskı usulleriyle durumu kontrol altına atmak yoluna gitmişlerdir. (...)"

Görüldüğü gibi Boran, ilk etapta müdahaleyi haksız bulmuş ve eleştirmiştir. Ayrıca, 1968'de yayınlanan 'Sosyalizm ve Türkiye'de Sosyalizmin Sorunları' kitabında da Çekoslovakya müdahalesine, Stalinizm eleştirisi temelinde genişçe yer vermiştir. Bu kitabında Boran şöyle demektedir:¹⁷⁹

"Askeri müdahaleyi haklı veya zorunlu göstermek için ileri sürülen hiçbir gerekçe, Sovyetler Birliği ve öbür dört pakt üyesi devletin davranışının milli bağımsızlık ve egemenlik haklarını ihlal ve içişlerine müdahale eden bir hareket olduğu yargısını değiştiremez. Almanya'nın saldırıya hazırlandığı, Çek Komünist Partisi'nin ve hükümetinin 1968 yılı

¹⁷⁹ Boran, Behice, Türkiye ve Sosyalizm Sorunları, İstanbul, 1992, s. 158.

başından beri uygulamaya giriştiği yeni politikanın yanlış, kapitalizmi horlatan bir politika olduğu, Çek yöneticilerin olayların kontrolünü ellerinden kaçırdıkları doğru olsa bile yine de bu ülkeye askeri birlikler göndermek, Çek yöneticilerine ülkenin içişleriyle ilişkin bir takım talepleri kabul ettirmek, devletlerin eşitliği, bağımsızlığı ve egemenliği ilkesine aykırıdır.”

Ancak sonradan öz eleştiri yapan Boran, “ölümüne yakın Çekoslovakya konusundaki tutumunu Sovyetler lehine yeni bilgiler edindiğini açıklayarak yumuşattı.”¹⁸⁰

Uğur Mumcu’ya verdiği röportajda öz eleştiri yapan Boran, şöyle demektedir:¹⁸¹

“Nedenleri ne olursa olsun, istikrarsızlığa düşmüş bir ülkenin sosyalist sistemini, sosyalizm karşıtı eğilim ve güçlere karşı savunmak ve korumak için her türlü yardımın, askerîsi de dâhil, yapılmasını anlıyordum. Hem enternasyonalist dayanışma ve yardımlaşma gereğiydi hem de bundan da öte, kapitalizmin hortlatılması, toplumun geriye götürülmesi girişimlerine kesinkes izin verilemezdi. Ne var ki ben Çekoslovakya’da oluşan kritik durumu, o zaman böyle bir durum olarak değerlendiremedim. Partinin ciddi hatalar işlemiş olduğu, vahimleşen durumun kontrolünü büyük ölçüde yitirdiği bence acıktı, ama parti ve sosyalist sistem kendi içinden çıkaracağı sağlıklı, yetenekli unsurlar ve güçlerle kendi kendisini yineleyebilir, durumunu düzeltebilir gibi geliyordu bana. Dubcek ve yandaşlarının girişimlerini bu yönde değerlendiriyordum. Çekoslovakya’daki durum ve gelişmelerin içyüzünü bilmemek ve Batılı komünist çevrelerde Dubçek’in desteklenmesi, “Prag Baharı”ndan söz edilmesi, böyle bir değerlendirme yapmamda herhalde etken olmuştur. Böyle değerlendirince de Sovyetler’in davranışını çok hatalı buluyordum. Bir süre bu görüşü korudum. Milliyet gazetesindeki eleştirim, bütününde Sovyetler Birliği Komünist Partisi’ne veya Sovyet sosyalist sistemine değil, Sovyetler Birliği Komünist Partisi’nin kendisi tarafından açıklanmış, eleştirilmiş, hesabı görülmüş, tarihe mal olmuş bir yönetim anlayışı ve uygulamalarına yöneliktir. Dediğim gibi olumsuz tavrımı bir süre korudum. Zaman kafamdaki düğümü çözdü. Yapılan işlerin doğru olup olmadığı, alman sonuçlarla kanıtlanır. Bu işlere ilişkin değerlendirme ve eleştirilerin doğruluk derecesi de bu sonuçlara göre ölçülür. Zaman açısından bakınca, 1968’in son yarısından başlayarak partinin hızla toparlanıp bugünkü durumuna gelmesi, benim görüş ve yorumlarımın isabetsizliğini kanıtladı.”

180

http://www.birgun.net/sunday_index.php?news_code=1219528432&year=2008&month=08&day=24

¹⁸¹ Mumcu, Uğur, Bir Uzun Yürüyüş, Ankara, 1993, s. 64-65.

Borancılar-Arenciler kutbunun diğer üyesi Sadun Aren ise baştan beri Sovyet yanlısı bir tutum sergiledi. Sadun Aren, konuya değindiği kitabında şöyle demektedir:¹⁸²

“Çekoslovakya'nın işgalini ben 'Soğuk Savaş'ın bir gereği olarak düşünüyorum. Elbette ki sosyalizmin mantığında bağımsız bir ülkeyi işgal yoktur, ama böyle bir dünyada sosyalizmden kopan bir ülkenin bağımsız kalması düşünülemez, karşı kampa kayacaktır. Oysa sosyalizmin mantığında bütün dünyayı sosyalist yapmak, kapitalizmin mantığında da bütün dünyayı kapitalist yapmak vardır. Bunu yaparken de hiçbir şeyi düşünmez. Böyle bir dünyada ahlaka riayet edeceğim diye kavganızdan taviz verir misiniz? Onun için bence Çekoslovakya'nın işgali bir savaş gereğidir, Sosyalizm ve Kapitalizm arasındaki savaşın gereğidir; bunu sosyalist ahlakla falan değerlendirmemek lazım.”

Görüldüğü gibi Sadun Aren, ne Aybar gibi politik bir tutum sergilemiş ne de Boran gibi sosyolojik bir tutumu sergilemiştir. Boran ile Aybar'ın tutumundan, dönemi yani *Soğuk Savaş*'ı algılayamadıkları, olayı uluslar arası bir sorun değil de bir sosyalizm sorunu olarak algıladıkları ve bu yönlü dar kalıplı bir eleştiri geliştirdikleri anlaşılıyor. Tamamen dönemin koşullarını göz önünde bulunduran Aren'in yaklaşımı daha gerçekçidir. Boran ve Aybar, olaya sosyalizmin iç çelişkileri ve anlaşmazlıkları babında yaklaşırken, Aren, *Soğuk Savaş* koşulları ve Kapitalizm-Sosyalizm çelişkisi babında olaya yaklaşmıştır. Aybar'a göre, olay daha özgürlükçü bir sosyalizm mücadelesi iken, Aren, olayı bir anti-sosyalist yönelim olarak ele almıştır. Demir Küçükaydın'ın, “Aybar bir burjuva sosyalistiydi, liberal sosyalizm bağlamında sorunu ele alıyordu ve dünya düzeyinde yaklaşmıyordu soruna”¹⁸³ tespiti, Aren'in tutumunun farklılığını daha iyi göz önüne sergiliyor.

Aybar, uluslararası resmi komünist hareketle baştan beri mesafelidir. Aybar, müdahaleden yaklaşık bir yıl önce yaptığı bir Türkiye sosyalizmi tasavvurunda şöyle demektedir: “Türkiye sosyalizminin üçüncü özeliği kıskançlıkla istiklalci olmasıdır. Bağımsızlığa kıskançlıkla sarılmıştır. Bu ilke önce dış politikamızın temelidir. Bugün nasıl Amerikan emperyalizmine karşı duruyorsak, yarın hangi yabancı Türkiye'ye göz dikerse ona karşı da aynı azim ve şiddetle karşı koyacağız. Türkiye hiçbir yabancı devletin nüfuzu altına girmeyecektir. Türkiye İşçi Partisi iktidarında hiçbir

¹⁸² Aren, a.g.k. s. 161.

¹⁸³ <http://bianet.org/bianet/bianet/109109-cekoslovakya-daki-reform-sosyalizm-degildi-igali-destekledik>

devletin Türkiye topraklarında yeri olmayacaktır. Aynı prensibe yabancı sosyalist partiler karşısında da sınıksız bağlıyız. Türkiye İşçi Partisi hiçbir milletler arası sosyalist örgüte bağlı değildir. Hiçbir enternasyonal ile ilişkimiz yoktur.”¹⁸⁴ Bu bakıma tüm politikasını, bağımsız Türkiye üzerinde kuran Aybar’ın müdahale karşısında tutumunda bir çelişki yoktur. Ama Behice Boran, Sadun Aren gibi TKP geleneğinden gelen Türkiye İşçi Partisi yöneticileri için, Sovyetler Birliği bir ideolojik merkez konumundadır. Enternasyonalist gelenekle yetişmiş olan bu Türkiye İşçi Partisi yöneticileri Sovyetler Birliği’ne destek vermeyi enternasyonalizmin gereği olarak görür. Olayı sırf Aybar-Boran, Aren çelişkisi bakımından ele almış olmamak için Türkiye İşçi Partisi’nin diğer bir üyesi ve Milletvekili Çetin Altan’ın da görüşlerine yer verme gereği duyuyorum. Altan *Akşam* Gazetesinde yazdığı yazısında müdahaleyi çok sert bir dil ile tenkit etmektedir.¹⁸⁵

“Sosyalist ülkelerde Polonyalı gençler, Çekoslovakyalı gençler, Yugoslav gençler merkezi bürokratik yönetime başkaldırıyor.

Sovyet sosyalistleri ilk sosyalist devleti kurdukları iddia ve çakasının yanında sosyalizmi de kendilerine de az rezil etmediler dünyada.

Sosyalizm demek ben demektir; Sosyalist olmak da benim köpeğim olmak demektir’’ anlayışının korkunç umacısı Stalin 1938'deki Vişinski mahkemesinde bütün hayatını sosyalistliğe adanmış pırıl pırıl yürekli sosyalistleri sırf kendine karşı geldikleri için, üstelik çeşitli işkencelerle ağızlarından ihanet iftiralari da alarak idam ettirdi.

Bugün Çekoslovakya'da yürüyen Sovyet tankları vaktiyle Buharin'e, Kamanev'e yapılan ithamın aynısını Dubçek'e karşı tekrarlayarak Çek gençlerini kurşunlamaktadır.

Çekoslovakya'nın işgali Sovyet yöneticilerinin sosyalistliğe karşı işledikleri cinayetin en korkuncudur. Şimdi bu cinayet Amerika emperyalizminin cinayetlerine gerekçe olarak gösterilecek ve dünyanın her tarafındaki sosyalistlere Sovyet yöneticilerinin ihaneti ve samimiyezsizliği bulaştırmak istenecektir. Büyük halk kütleleri ise bir umut ışığı olarak görmeye başladıkları sosyalizmden bir kere daha kuşkuya düşeceklerdir.”

¹⁸⁴ “1968-Sosyalist Hareketin Büyük Dönemeci”, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7, İstanbul, 1988, s. 2092.

¹⁸⁵ Altan, Çetin, “Sovyet Yöneticilerinin İhanetti”, *Akşam*, 23 Ağustos 1968, s. 2.

Altan sonraki günlerde de yine köşesinde “Sosyalizm Sovyet tapusunda değildir”¹⁸⁶ ve “Uyduluk ve Satılmışlık Kalkacaktır Dünyadan”¹⁸⁷ başlıklı yazılar yazarak müdahaleye karşı tutum sergilemiştir. Müdahale karşısında olumsuz tutum sergileyen diğer bir Türkiye İşçi Partisi üyesi Can Yücel, Ant Dergisinde yayınlanan yazısında Aybar’ı desteklemiştir. Can yücel şöyle demiştir: ¹⁸⁸

“Uzun söze ne hacet, hasetsiz kaldım bu işin karşısında. Ne desem çünkü, kör bir kuyuya fırlatılmış kayalar gibi boğuk bir ses getiriyor dipten...”

Anlamıyorum, 1917’de Lenin yönetiminde Çarlık Rusya’sı ülkelerine özkarar (selfdetermination) hakkı tanıyarak, dünya halklarının gönlünü kazanmış olan Sovyetler Birliği, şimdi Çekoslovakya’yı zorla güzellik işgali altına alarak, nasıl olur da bağımsız bir ülkeyi yeniden kazanayım derken, bütün dünyayı yitirmeğe razı olur?

Bizim Sovyetler Birliği’yle ve yıldızıyla barışıklığımız, Sovyetler Birliği’nin özgürlük, bağımsızlık, hak ve barış davalarıyla barışık olduğu sürecektir. Nedeni ve özrü ne olursa olsun, Sovyetler’in bu saldırısı, Aybar’ın dediği gibi, Sosyalizmin güleç yüzüne sürülmüş bir kara çizgidir. Ama bu karalık er geç silinecektir. Çünkü devlerle çocuklar arasındaki savaşlar sade masallarda değil, gerçek yaşantılarda da çocukların zaferiyle sona erecektir. Dev devletlere küçümen milletlerin üstünlüğünü ilan eden Vietnam örneği ortada durup dururken, barışçı Sovyet halkı, yöneticilerinin bu yanılığını cezasız bırakmayacaktır.”

Müdahale sonrası, Aybar çizgisinde yayın yapan ANT dergisinin *Haftanın Yorumu* köşesinde yazan Doğan Özgüven şöyle demektedir: ¹⁸⁹

“Genel kanı şöyledir: Bir yenileşme hareketiyle iktidara gelmiş bulunan Dubçek ve arkadaşlarının durumu, Sovyetler Birliği’ni özellikle “Prag’ın Batı Almanya ile diplomatik ilişkiler kurarak Doğu Bloku’nu güç durumda bırakacağı” endişesine düşürmüştür. Moskova ayrıca, Dubçek’in uygulamaya başladığı ekonomik programın başarısızlığa uğraması halinde, Çekoslovakya’nın tıpkı Yugoslavya ve Romanya gibi batı sistemine daha fazla yaklaşması ihtimalinden çekinmiştir ve daha da önemlisi, Çekoslovakya’da hızlı şekilde gelişen liberal akımın Doğu Almanya, Polonya ve bizzat Sovyetler Birliği’ne sıçraması ihtimali, kendilerini hala Stalin döneminin tutuculuğundan kurtaramamış olan Kremlin yöneticilerini telaşlandırmıştır. Yakında toplanacak olan Çekoslovak Komünist Partisi Kongresi’nde “yenileşme” aleyhtarlarının tamamen tasfiye edilmesi ve kontrolün tamamen

¹⁸⁶ Altan, Çetin, “Sosyalizm Sovyet Tapusunda Değildir”, Akşam, 24 Ağustos 1968, s. 2.

¹⁸⁷ Altan, Çetin, “Uyduluk ve Satılmışlık Kalkacaktır Dünyadan”, Akşam, 27 Ağustos 1968, s. 2.

¹⁸⁸ Yücel, Can, “Çek Meselesi”, Ant, Sayı 87, 27 Ağustos 1968, s. 6.

¹⁸⁹ Özgüven, Doğan, “Yine de Sosyalizm”, Ant, Sayı 87, 27 Ağustos 1968, s. 3.

elden kaçırılması ihtimali, Sovyetler Birliği'ni bu müdahaleye itmiştir. Kremlin yöneticileri, kendi görüşleri açısından ne kadar haklı olurlarsa olsunlar, bir başka ülkeyi işgal etmeye hakları yoktur. İşgale ne devletler hukuku bakımından ne de gerek Sovyetler Birliği'nin, gerekse Çekoslovakya'nın imza koydukları Varşova Paketi açısından ceza verilemez. Kaldı ki, bütün biçimsel kuralların dışında, bu işgal hareketi, sosyalist anlayışa aykırıdır. Bizzat Sovyet yöneticilerinin de defalarca belirttikleri gibi, "milli bağımsızlık ve iç işlere karışmama" sosyalizmin temel ilkelerinden biridir. Bu ilkeye, en başta Sovyet yöneticilerinin saygı göstermeleri gerekirdi."

Müdahalenin karşısında yer alan diğer bir isim Yaşar Kemal'dir. Ulusal bağımsızlığa atıfta bulunan Yaşar Kemal'in yazısının bir kısmı şöyledir: ¹⁹⁰

"(...) Çekoslovakya'nın karşı cepheye geçmesi, sömürgecilerle birlik olmasının getireceği zarardan, Çekoslovakya'nın işgali sosyalist dünya için daha zararlıdır. Çünkü Çekoslovakya'nın işgali, sosyalizmi temelinden sarsıyor, zedeliyor, yarıyor. Nereden gelirse gelsin dünyanın bütün inanmış sosyalistleri tepeden inmenin karşısında olacaktır. Milletlerin içişlerine karışanlar kim olurlarsa olsunlar sosyalizm kavgası yapanları, bağımsızlık savaşı verenleri karşısında bulacaktır. (...)

Sömürgecilere karşı birinci büyük kurtuluş savaşını başarıyla vermiş olan, ikinci sömürgeciliğe karşı da savaşa başlamış olan Türk halkı, Türk ilericileri, Türk sosyalistleri Çekoslovak halkının yanındadır ve Sovyetler Birliği'ni bu olumsuz davranışından dolayı kınar. Dünyanın, insanlığın umudunu kırmanın bahası yoktur. Bir Çekoslovakya bunu ödemez. Bugün Perşembe günü. Dünya karmakarışık. Ben bu yazıyı yazıyorum. Radyolar Çekoslovakya'da yer yer çarpışmalar olduğunu söylüyor. Bu çok kötü. Sovyetler Birliği'nin düştüğü bu kötü durumdan kurtulmasını bütün yüreğimizle temenni ediyoruz.

Sosyalist düşüncenin temelinde iptida bağımsızlık yatar ve sosyalistler yalnız bunun gerçekleşmesi için savaşmışlardır, savaşıyorlar ve sosyalist düşünce, dünya tarihinin gördüğü en büyük güçtür. Hiçbir olumsuzluk onun karşısında duramaz. Hiçbir kaba güç..."

Yaşar Kemal'in tavrı Anti-Sovyet ya da Anti-Sosyalist bir tavır değildir. Bağımsızlık ilkesini ön plana çıkararak Yaşar Kemal, bu müdahalenin sosyalizme zarar vereceğini savunmaktadır. Yaşar Kemal, Ahmet Taner Kışlalı ile konuyla ilgili yaptığı söyleşide şöyle demektedir: "Ben hiçbir zaman Sovyetler Birliği'ne düşman değilim. Ama benim bağımsızlığıma, sosyalizmime karşı koyduğu zaman, onunla da

¹⁹⁰ Kemal, Yaşar, "Bağımsızlık ve Sosyalizm", Ant, Sayı 87, 27 Ağustos 1968, s. 5.

savaşmak zorundayım.”¹⁹¹ Bu noktada onu Aybar’ın tutumundan ayırt etmek gerekir. Tüm yapılan yorum ve değerlendirmelere bakıldığında iki ana eğilim karşımıza çıkıyor: Birinci eğilim Sovyetler’i kınayan eğilim, ikinci eğilim ise müdahaleyi haklı bulan eğilim. Ama tüm yorumlar incelendiğinde, karşımıza şu gerçek çıkıyor. Sonuç ne olursa olsun ister müdahaleyi savunma isterse kınama, her sonucun kendine has bir nedeni bulunuyor. Yani Aybar’ın kınama nedeni ile Yaşar Kemal’in ya da Çetin Altan’ın ya da ilerde görüleceği üzere YÖN hareketinin kınama nedeni farklılık oluşturuyor. Yine müdahaleyi destekleyen kesimlerinde bu müdahaleyi destekleme nedenleri farklılık arz ediyor. Sonuç ne olursa olsun sonuçları etkileyen nedenler birbirinden tamamen farklı bir şekilde karşımıza çıkıyor.

¹⁹¹ <http://www.yasarkemal.net/soylesi/docs/tanerkislali.html>

3.3.2.2. Milli Demokratik Devrimciler

Milli Demokratik Devrimciler, önceki sayfalarda bahsettiğimiz gibi tüm politikalarını ulusal bağımsızlık üzerine kurmuşlardır. Sovyetler Birliği'ne karşı konumları da oldukça mesafelidir. Mihri Belli, Milli Demokratik Devrimcilerin çıkardığı *Türk Solu* dergisinde, 27 Şubat 1968'de çıkan *Her Devrim Milli Bir Yol İzler* başlıklı makalesinde şöyle demektedir:¹⁹²

“Guevara gibi bir halk kahramanının kaderine, devrimci dayanışma ruhu içinde ilgi duymak ona dair şiirler basmak ya da Castro'nun bir söylevine sütunlarında yer vermek bir şeydir; Castrocu olmak başka şey...Her Türk anti-emperyalisti... Kapitülasyonlar Çin'ini... 700 milyonluk, bağımsız güçlü Çin Halk Cumhuriyeti durumuna yükselten Çin devrimcilerine karşı yakın bir ilgi duyar. Ama bu yakın ilgiyi duymak ya da Çin tutumuna karşı eğilimi bilinen bir Paul Svveezy'nin Ortadoğu üzerine incelemesine sayfalarımızda yer vermek başka şeydir, Maocu olmak başka şey... Bugün Rusya'yı yöneten Lenin'in kurduğu parti değil de Romanov hanedanından bir Çar olsaydı bile, gene de Amerikan üslerinden arınmış bağımsız bir Türkiye'yi gerçekleştirme amacını güden her Türk yurtseveri, Amerika ile Rusya arasındaki çelişkidenden kendi milli çıkarı açısından yararlanma gereği duyardı. Ama Türkiye'nin, Türkiye emekçilerinin doğru olarak değerlendirilen çıkarları gereği, Sovyetler Birliği'ne bu ülkeyi yöneten partiye karşı olumlu bir tutumu benimsemek ya da sayfalarımızda Moskova görüşüne yakınlığı bilinen Basil Radivas'ın görüşlerine yer vermek başka şeydir, Moskovacı olmak başka şey... Maocu, Castrocu, Moskovacı yakıştırmalarına cevabımız şudur: Biz ne oyuz ne de bu ve ne de beriki; biz Türkiyeciyiz, Türkiye emekçilerinin davasının savunucusuyuz biz.”

Gerek bu yazıdan gerekse Milli Demokratik Devrimcilerin tüm politikalarını ulusal bağımsızlık üzerinden kurmalarından, Çekoslovakya müdahalesine karşı çıkacakları düşünülebilir. Ancak sonuç böyle olmamıştır. Bunda şüphesiz Milli Demokratik Devrim tezinin savunucularının Komintern geleneğinde yetişmiş olmaları oldukça etkilidir. “Milli Demokratik Devrimciler, yeni kuşak devrimcilere, devrim mücadelesinin uluslararası plandaki organik bütünlüğünü daima hatırlatmışlardır. Her zaman açık ve yazılı olarak ifade etmeseler de Milli Demokratik Devrimci önderler için, Sovyetler Birliği Komünist Partisi önderliğindeki resmi komünist hareket, bu organik bütünlüğün mevcut koşullardaki somutlanmasıdır.

¹⁹² “1968-Sosyalist Hareketin Büyük Dönemeci”, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7, İstanbul, 1988, s. 2092.

Dolayısıyla enternasyonalizmin gereği olarak bu bütünün çıkarları, bileşenlerinin çıkarlarından daima önce gelir.”¹⁹³

Milli Demokratik Devrimciler, “Fidel Castro ve Küba Komünist Partisi’nin takındığı tavrı benimseyip,”¹⁹⁴ Çekoslovakya’daki reformları karşı devrimci olarak nitelendirmişlerdir. “Türkiye Komünist Partisi geleneğinden gelen eski solcular, Sovyetler Birliği’nin Çekoslovakya’ya müdahalesini, Prag Baharı’nın mimarı olarak emperyalizmin çıkarlarına alet olan Aleksandr Dubçek’in iktidardan uzaklaştırılmasına yönelik bir eylem niteliği taşıdığı gerekçesiyle onaylıyorlardı.”¹⁹⁵ Müdahaleden önce Çekoslovakya’daki durum ile ilgili Türk Solu dergisinde şu değerlendirme yapılmaktaydı. “Çekoslovakya’yı sosyalist kamptan ayırma ve emperyalist dünya sistemi içine sokma yolunda önemli bir adım atılmıştı. Elbette ki Çekoslovakya’nın emekçi halkının karşısına *kapitalizme dönüş* şiarıyla çıkılmazdı. Bu şiar, *sosyalizmde reform* şekerine bulandı ve birçok iç ve dış konjonktürlerin birleşmesi, partide ve devlet mekanizmasında çok etkili duruma gelmiş bulunan bürokrat-teknokrat zümreye bu karşı-devrimci rolü oynatabiliyordu.”¹⁹⁶ Bu değerlendirmeden de anlaşılacağı üzere Milli Demokratik Devrimciler, “Çekoslovakya’da anti-sosyalist bir yönelim vardır ve bu yönelim kapitalizme gitmektedir” demektedirler. Müdahale sonrası Milli Demokratik Devrimcilerin yayın organı Türk Solu net bir tavır koymaktan çekinmiştir. Müdahalenin hemen ardından çıkan sayısında şöyle demektedir: ¹⁹⁷

“Büyük bir devlet, izlediği politikayı kendi çıkarlarına aykırı gördüğü için, küçük bir ülkeye silâhli müdahalede bulunmuştur. Genel görünüş budur. O büyük devletin ilk sosyalist ülke olması işgale uğrayan küçük ülkenin halkına ırk ve tarih bağları ile bağlı bulunması; İkinci Dünya Savaşında küçük ülkeyi Alman Nazi saldırganlarından kurtarmış olması; küçük ülkenin kaderine hükmeden politikacı grubunun bu ülkeyi sosyalist kamptan uzaklaştırma çabasında olması; büyük devletin askerî birliklerinin küçük ülke içindeki Parti ve Devlet şahsiyetleri tarafından yardıma çağrılmış olması; bu genel görünüşü değiştirmez ve soyut uluslararası hukuk ve ahlâk kurallarına göre büyük devletin bu davranışı kınanmalıdır. Henüz patlak vermiş olan ve derin yankılan olacağı kesin bulunan

¹⁹³ Aydınoglu, a.g.k. s. 200.

¹⁹⁴ “1968-Sosyalist Hareketin Büyük Dönemeci”, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7, İstanbul, 1988, s. 2092.

¹⁹⁵ Ünsal, a.g.k. s. 10.

¹⁹⁶ “Sosyalizm mi? Reformizm mi?”, Türk Solu, Sayı 37, 30 Temmuz 1968, s.1.

¹⁹⁷ “Çekoslovakya, Cevaplandırılması Gereken Sorular”, Türk Solu, Sayı 41, 27 Ağustos 1968, s. 1.

Çekoslovakya meselesi karşısında tutarlı bir davranış,ancak, bazı sorular doğru olarak cevaplandırıldıktan sonra saptanabilir. Vietnam halkı gibi, Lâtin Amerika halkları, Arap halkları gibi emperyalizme karşı mücadelenin ön safında bulunan Üçüncü Dünya ülkelerinin Çekoslovakya olayları karşısındaki tutumları ve buna karşılık bütün dünyadaki Amerikancı çevrelerin bu konudaki tutumları ve hele Türkiye'de de 6. filonun fedailiğini edenlerin, cihatçıların birdenbire sosyalizmde reformdan yana çıkışları nasıl yorumlanacaktır? İlk anda hatıra gelen bu sorular ve bunlarla ilgili başkaları da doğru olarak cevaplandırıldıktan sonradır ki, Çekoslovakya meselesini dörtbaşı kurulu koymak ve bu mesele karşısında tutarlı bir davranışı benimsemek mümkün olacaktır.”

Anlaşılacağı üzere Milli Demokratik Devrimciler ilk anda temkinli davranmış bekle gör taktiği uygulamıştır. İleriki sayılarında ise daha çok Türkiye İşçi Partisi lideri Aybar'ın tutumunu eleştirme yoluna gitmiş, bunun yanında Fidel Castro¹⁹⁸ gibi uluslar arası komünist hareketin önde gelen liderlerinin müdahaleyi haklı gösteren fikirlerini yayınlarak dolaylı yolla müdahaleye destek vermeye çalışmıştır. Müdahalenin 40. yılı nedeniyle Bianet'in hazırlamış olduğu röportajlar dizisinde İlky Demir, “Milli Demokratik Devrimcilerin içinde işgale karşı kesin bir tavır yoktu, sürekli değişiyordu,”¹⁹⁹ demektedir. Milli Demokratik Devrimcilerin, bu gelgitlerinin ve direk yola destekleme yerine dolaylı yola destek sunmasının nedeni şüphesiz iç politikada tam bağımsızlık söylemini dillendirmesi ve bunun çelişkiye yol açmasını engellemeye çalışmasıdır.

¹⁹⁸ “Fidel Castro Konuşuyor”, Türk Solu, Sayı 46, 1 Ekim 1968, s. 4.

¹⁹⁹ <http://bianet.org/biamag/bianet/109146-isgal-turkiye-solu-icin-dogrudan-belirleyici-olmamisti>

3.3.2.3. Türkiye Komünist Partisi-Dış Büro

Zeki Baştımar önderliğindeki Türkiye Komünist Partisi-Dış Büro'nun, Sovyetler Birliği'nin diğer pakt üyesi ülkelerle Çekoslovakya'ya yaptığı müdahaleye destek vereceği aşikârdır. Önceki bölümlerde Türkiye sosyalist hareketlerinin uluslararası resmi sosyalist hareketle mesafelerine göre tutum sergilediklerinden söz etmiştik. Komintern gelenekle yetişmiş Türkiye Komünist Partisi-Dış Büro bu dönemde Sovyetler'in bir dış temsilcisi gibi çalışmaktadır. Sovyetler Birliği Komünist Partisi ile organik anlamda bağlıdır. "Varlığını neredeyse her şeyi ile Sovyetler Birliği'ne borçlu olan"²⁰⁰ Türkiye Komünist Partisi müdahaleden sonra yaptığı açıklamada Müdahaleyi gerçekleştiren Sovyetler'e ve diğer pakt üyelerine teşekkür etmiştir. Türkiye Komünist Partisi-Dış Büro'nun açıklaması şöyledir:²⁰¹

"6 Komünist ve işçi partisi ve sosyalist devlet temsilcilerinin Bratislava bildirisi, Türkiye Komünist Partisi Merkez Komitesi tarafından ve bütün Türk komünistlerince büyük bir memnurlukla ve ümitle karşılanmıştır.

Bratislava toplantısının sonuçlarını özetleyen bu belge, sosyalist ülke halklarının arzu ve iradelerini dile getirdiği gibi, milletlerarası komünist ve işçi hareketinin önünde duran ödevlere ve partimizin görüşlerine, tutumuna tamamiyle uygundur. Bu belge, yıkıcı faaliyetleri sosyalist Çekoslovakya'da ciddi ve tehlikeli bir hal alan emperyalizme ve yerli ajanlarına açık bir ihtardır.

Fakat emperyalistlerin tahrik ve teşvikleri, memleket içinde teşkilâtlandırıdıkları, besledikleri karşı devrimci güçlerin anti-sosyalist faaliyetleri durmadı. Tersine, daha da hızlandı ve emekleri pahasına elde ettiği sosyalizm kazanmalarının desteklenmesi ve savunulmasının bütün sosyalist ülkelerin ortak enternasyonal ödevi olduğunu Bratislava bildirisinde de belirterek teyit eden kardeş partileri vazife basına çağırıyordu.

Çekoslovakya'da sosyalizmin tehlikeye düşmesine, sosyalist ülkeler topluluğunun dağıtılmasına, dünya komünist ve işçi hareketinin zayıf düşürülmesine, Avrupa barışının tehlikeye sokulmasına müsaade edilmezdi ve edilmedi.

Çekoslovakya parti ve devlet ileri gelenlerinin isteği üzerine, kardeş sosyalist ülkelerin, Sovyetler Birliği'nin, Alman Demokratik Cumhuriyetinin, Polonya Halk Cumhuriyetinin, Macaristan Halk Cumhuriyetinin, Polonya Halk Cumhuriyetinin,

²⁰⁰ Aydınoglu, a.g.k. s. 58.

²⁰¹ "İşgal Karşısında Bazı Komünist Partilerin Tutumu", Olaylar Ve Görüşler, s. 88-89.

Macaristan Halk Cumhuriyetinin, Bulgaristan Halk Cumhuriyetinin dost ve müttefik kuvveleri Çekoslovakya halkına yardıma koştular. Emperyalizm ve ajanları, bu olayı kaçınılması imkânsız bir hale getirmişlerdi.

Sosyalist Çekoslovakya, sosyalizm düşmanlarının ve emperyalizmin pençesine düşmekten kurtuldu. Çekoslovakya halkı, sosyalizm yolunda güvenli adımlarla ilerlemeğe devam etmek, sosyalist ülkeler topluluğunun ayrılmaz bir parçası, emperyalizmin barışmaz düşmanı bağımsızlık uğrunda, barış ve sosyalizm uğrunda ve emperyalizme karşı savaşan halkların dostu, yardımcısı ve desteği olarak kalmak imkânını sağladı.

Bu olayı olumlu karşılayan biz Türk Komünistleri, Çekoslovakya halkının yardımına koşmakla, proletarya enternasyonalizminin yüklediği şerefli bir vazifeyi her şeye rağmen yerine getirmekte tereddüt etmeyen Sovyetler Birliği Komünist Partisine, Alman Sosyalist Birlik Partisine, Polonya Birlik İşçi Partisine, Macaristan Sosyalist İşçi Partisine, Bulgaristan Komünist Partisine teşekkür etmeyi enternasyonal bir borç biliriz.”

Açıklamada da görüldüğü gibi Türkiye Komünist Partisi-Dış Büro Çekoslovakya’daki reform hareketini bir anti-sosyalist eğilim olarak görmekte ve Sovyet müdahalesini bir zorunluluk olarak teyit etmektedir. Sovyetler Birliği resmi haber ajansı Tass’ın²⁰² müdahale sonrası yaptığı açıklamayla bire bir örtüşen bu bildiri Türkiye Komünist Partisinin resmi sosyalist hareketle mesafesini de ortaya çıkarmaktadır.

²⁰² “SSCB Komünist Partisi Görüşü”, Türk Solu, Sayı 41, 27 Ağustos 1968, s. 2.

3.3.2.4. *Yön Dergisi Çevresi*

Bilindiği gibi Türkiye’yi yarı sömürge, yarı feodal olarak nitelendiren, kapitalizmin gelişmemesi nedeniyle işçi sınıfının öncülük yapacak niteliğe sahip olmadığını düşünen ve bu nedenle milli bir cephenin oluşturulmasını savunan Yön Dergisi, müdahale esnasında içindeki fikir ayrılıkları nedeniyle çoktan yayın hayatına son vermiştir. Özellikle sosyalist devrim-milli demokratik devrim tezleri tartışmasının bunda büyük etkisi vardır. Tartışma sadece Yön ile Türkiye İşçi Partisi arasında gelişmemiş, Yön Dergisi içinde de görüş ayrılıkları başlamıştır. Ancak bunun kadar Türkiye İşçi Partisi’nin yükselişinin de bunda etkisi büyüktür. “Ordu içindeki radikal siyasal örgütlenmelerin gerilemesi ve Türkiye İşçi Partisi’nin 1965 seçimleriyle siyasal yaşamın kalıcı bir unsuru olma şansını elde ettiği, Yön’ü işlevsiz kılan temel etkenler olarak görülmelidir.”²⁰³ Müdahale esnasında her ne kadar yayın hayatında olmasa da fikirsel açıdan Yöncü bir gelenek yaşamaya devam etmektedir.

Yöncülerin, müdahale karşısında verdikleri tepkiyi belirleyen nedenlerden biri iç politikada milli bağımsızlık sloganını sürekli dillendirmeleri, diğeri ise Sovyetler Birliği’ne olan yaklaşımlarıdır. Yöncüler, Sovyetler Birliği’ne karşı oldukça mesafelidir. Bunun nedeni, Sovyetler Birliği’nin 1945-47 yıllarında Türkiye’den toprak talep etmesidir. Milli bağımsızlık sloganını mitleştirmiş Yöncüler bu talebi unutmamıştır. Yön başyazarı Doğan Avcıoğlu, “Türkiye’nin İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra genişleme politikası güden Sovyetler’in toprak talepleri karşısında dış politikasını değiştirmek ve savunma gücünü azami ölçüde artırmak zorunda kaldığını, bundan Stalin’in emperyalist politikasının sorumlu olduğunu,”²⁰⁴ savunmuştur. Yöncülere göre: Türkiye’nin, Sovyetler’in toprak talepleri karşısında yönünü diğer süper güç ABD’ye çevirmekten başka çaresi kalmamıştır. Batı Bloğu himayesine girmek Türkiye için bir zorunluluk haline dönüşmüştür. Yöncüler, dış politikada, iki süper güce de eşit mesafede durmayı savunmuştur. Doğan Avcıoğlu, dış politika anlayışlarının önemini şu şekilde belirtmektedir: “Ufak devletlerin bağımsızlıklarını koruyabilmesi ve milli çıkarlarına uygun haysiyetli bir dış politika uygulayabilmesi, onların iki büyük devletten eşit mesafede, durabilmeyi başarabilmelerine bağlıdır. Bunun içindir ki Türk milliyetçileri, Sovyetlerle ölçülü

²⁰³ Aydınoglu, a.g.k. s. 85.

²⁰⁴ Özdemir Hikmet, Yön Hareketi, İstanbul, 1986, s. 195.

şekilde yakınlaşmayı, bağımsızlığımızı ve hareket serbestimizi kazanmamızın temel şartlarından saymaktadırlar.”²⁰⁵

Milli bağımsızlık sloganını mitleştirmiş Yöncüler, müdahale karşısında Sovyetler Birliği’ni kınayan tarafta yer almıştır. Yöncü geleneğin savunucularından İlhan Selçuk, müdahale sonrası Cumhuriyet gazetesinde yazdığı yazıda Sovyetler’i çok ağır bir dil ile tenkit etmiştir. İlhan Selçuk, *Lanet Kaba Kuvvete* başlıklı yazısında şöyle demektedir:²⁰⁶

“Yazımızın sonunda ulaşacağımız yargıyı başında söyleyelim: Sovyetler’in Çekoslovakya’ya müdahalesi menfur bir tecavüzdür.

Hiç bir gerekçe Çekoslovakya'nın bağımsızlığına vurulan darbeye özür sağlayamaz. Rus ordularının Çekoslovak sınırlarını aşması, Prag'da halkın üstüne ateş açılması "milletlerin bağımsızlığı ilkesi" ne yürekten bağlı olanların ancak lanetleyeceği davranışlardır. Bir daha anlaşılıyor ki büyük devletlerin zaman zaman dilinde gezen:

Dostluk, özgürlük, kardeşlik, ortak teminat, ortak tehlikeye karşı birlikte savunma... gibi laflar bir yalan edebiyatından başka bir şey değildir. Varşova Paktı içinde dış tehlikelere karşı Çekoslovakya'ya bir teminat sağlandığı iddiası hem Moskova'nın hem Prag'ın ağızından düşmezdi. Açıkça görülmüştür ki, Varşova Paktı Çekoslovakya'nın özgürlüğünü sağlamaktan çok uyduluğunu tescil eden ve işgalini kolaylaştıran bir araçtır.

Büyük devletlerin egemen olduğu antlaşmalar, küçük milletleri korumak için değil, büyük devletlerin çıkarlarını yürütmek için kullanılmaktadır. Çekoslovakya'yı Moskova uyduluğundan kurtarıp bağımsız bir yönetime kavuşturmak için çaba harcayan Dubçek memleketinin "makûs talihini yenememiştir. Ve Prag darbesinin heyecanıyla çalkalanan dünya kamuoyu şimdi bir sorunun cevabını aramaktadır:

Rusya Çekoslovakya'ya müdahale etmekle ne kazandı?

Bu sorunun cevabını şu anda vermek çok zordur; ama Prag darbesiyle hem Sovyetler’in ve hem de tüm insanlığın neler kaybettiğine cevap aramak daha kolaydır.

²⁰⁵ Avcıoğlu, Doğan, “Demagojiye Paydos”, Yön Dergisi, Sayı. 124, 13 Ağustos 1965, s. 3.

²⁰⁶ Selçuk, İlhan, “Lanet Kaba Kuvvete”, Cumhuriyet, 22 Ağustos 1968, s. 2.

Bir kere Rusya uzun süreden beri taş taş üstüne koyarak inşa etmeye çalıştığı dış politikasını kendi elleri ile gümbür gümbür yıkmıştır. On yıldan beri yeryüzünde saldırgan ve müdahaleci devlet olmak şampiyonluğu Amerika'nın elindeydi. Dominik'te, Guatemala'da, Vietnam'da, Washington'un yaptıkları dünya kamuoyu önünde Amerikan kredisini sıfıra indirmişti. Amerika'nın dış politikasına Amerikan milleti içinde dahi muhalefet gittikçe güçlenmekteydi. Çağımızın ileri akımları, insan ve millet özgürlüğü üstüne titizlikle yöneldiğinden, bu gelişmeye vurulacak her darbe gerici dış politika damgasını yemeye mahkûmdur.

Amerika dış politikasına bu nedenle durmadan hücum eden Sovyetler'in 1956'dan beri bırakmış göründükleri müdahaleci politikaya dönüşleri büyük bir iflâsın ilânı olacaktır.”

İlhan Selçuk, 23 Ağustos'ta yine konuyu ele almış ve “Yabancı Orduların Çek halkını kurtarmak iddiası büsbütün hazindir, düşünün bir kere Rus, Bulgar, Macar, Polonya, Alman orduları birleşmişler, Çekoslovakya'yı işgal ederek Çekoslovakya'yı kurtaracaklar, Prag caddelerinde dolaşan tanklar sanki tank değil cankurtaran arabası”²⁰⁷ demiştir. İlhan Selçuk'un bu yazısından da görüldüğü gibi milli bağımsızlığı temel slogan haline getiren, olmazsa olmaz olarak gören Yön hareketi geleneği, kendisinden bekleneni yapmıştır. Selçuk için, “Atatürkçülüğe dayanan Türk sol devrimciliği, Rus saldırısını elbette lanetleyecektir.”²⁰⁸ Yazımızın başında da değindiğimiz gibi, Yöncülerin Sovyetler Birliği'ne karşı duruşları ve sosyalist hareketle mesafelerine uygun bir tutum sergilemeleri gerekmektedir ki bu da müdahaleyi kınama sonucunu doğurmuştur.

²⁰⁷ Selçuk, İlhan, “Rusya'nın Aşağılık Saldırısı”, Cumhuriyet, 23 Ağustos 1968, s. 2.

²⁰⁸ Aydınoglu, a.g.k. s. 194.

3.3.2.5. *Diğer Sol*

Varşova Paktı'nın Çekoslovakya'ya müdahalesinin Türkiye Sol Hareketi'ne yansımaları, sadece siyasal örgütlerin tepkileri açısından değil; sol fikriyata sahip oldukları bilinen bazı sivil toplum kuruluşlarının tepkileri üzerinden de incelenmelidir. Bu sivil toplum kuruluşlarından Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Yürütme Kurulu, Çekoslovakya olayları dolayısıyla şu bildiriye yayınlamıştır:²⁰⁹

“Ülkeler arasında içişlerine müdahale hangi devletten gelirse gelsin, özgürlük içinde yaşayıp gelişmeyi engelleyici bir unsur olup ciddi bir tehlike meydana getirir. Bu nedenlerden Sovyet işgal kuvvetlerinin ve Varşova Paktı müttefiklerinin en kısa zamanda Çekoslovak topraklarını terk etmeleri gereklidir. Sovyetler'in Varşova Paktı müttefikleriyle Çekoslovakya'ya yaptığı saldırıya, Türk işçi sınıfının gerçek temsilcileri olarak karşı olduğumuzu bildiririz.”

Türk Edebiyatçılar Birliği Yönetim Kurulu, Yaşar Kemal'in başkanlığında toplanarak Çekoslovakya müdahalesi üzerine bir bildiri yayınlamış ve özetle şöyle demiştir:²¹⁰

“Sovyetler Birliği'nin büyük devlet olmanın verdiği haksız ve ölçsüz davranışının yarattığı olumsuz tutumun kesinlikle karşısındayız. Çekoslovak halkının özgürlük savaşında, savaşçıların en önünde görev yüklenmiş olan Çek yazarlarının bu korkunç durum önünde de silaha karşı kaleleriyle sürdürecekleri ve yenilmeyeceklerine inandığımız savaşlarında yanlarında bulunduğumuzu, kutsal savaşlarında kardeş Çek yazarlarını sonuna kadar bütün gücümüzle destekleyeceğimizi dünya kamuoyuna bildiririz.”

Fikir Kulüpleri Federasyonu (Daha sonra Dev-Genç ismini alır) müdahaleyi kınayan tarafta yer alır. Müdahale sonrası Fikir Kulüpleri Federasyonu “Sovyetler Birliği Konsolosluğu'nun önüne siyah çelenk bırakır.”²¹¹ Yayınladıkları bildiri şöyledir:²¹²

“Sovyetler Birliği'nin Varşova Paktı müttefiklerinden bir kısmıyla birlikte pakt üyesi Çekoslovakya'yı işgal etmeleri, dünya barışına ve özgürlüğüne indirilen bir darbedir. Bu

²⁰⁹ “DİSK'in Bildirisi”, Ant, Sayı 87, 27 Ağustos 1968, s. 3.

²¹⁰ “TEB'in Bildirisi”, Ant, Sayı 87, 27 Ağustos 1968, s. 3.

²¹¹ <http://bianet.org/bianet/bianet/109103-butun-sol-irkildi-ya-sovyetlere-ya-abdye-inanacaktik>

²¹² Yıldırım, a.g.k. s. 215.

nedenle Türkiye Üniversite Gençliği adına kınarız. Ulusların iç işlerine müdahale, hangi gerekçeler ileri sürülerek yapılırsa yapılsın, özgürlüğü ve insanca yaşamayı engelleyicidir ve tehlikeli sonuçlar doğurur. Sovyetler'in ve davranışlarıyla uydu müttefik durumuna düşen ülkelerin en kısa zamanda Çekoslovak topraklarını terk etmeleri, yanlışı ortadan kaldırmasa dahi, bugün için yapılması gereken ilk harekettir.”

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Bülent Ecevit, işgali kınamış ve şu demeci vermiştir:²¹³

“Çekoslovakya’da kurulmasına çalışılan hürriyetçi rejime karşı Sovyetler Birliği, Doğu Almanya, Polonya, Macaristan ve Bulgaristan’ın birlikte giriştikleri hareket bu ülkenin bağımsızlığına yönelen bir saldırı ve iç işlerine açık bir silahlı müdahale niteliğindedir. Bu hareket hürriyet ve demokrasiye indirilen ağır bir darbedir. Bu tür müdahaleler, dünya barışına ulusların bağımsızlığına ve insanlığın hürriyet içinde yaşayıp gelişebilmelerine karşı ciddi bir tehlike teşkil eder.”

1961 Anayasası'nın sağladığı özgürlüklerin etkisiyle yoksul kesimin ekonomik ve sosyal hak taleplerine ek olarak, Türkiye İşçi Partisi'nin güçlenmesi ve Adalet Partisi'nin tüm propagandasını anti-komünizm üzerinden kurup sağ cephenin temsilini tekeline alması, Cumhuriyet Halk Partisi'ni yeni bir politik çizgi arayışına yöneltmişti. 1965 yılından sonra Cumhuriyet Halk Partisi, politik çizgisinin *ortanın solu* olduğunu dillendirmeye başlamış, İnönü 1966 yılında “CHP ortanın solunda bir partidir”²¹⁴ demişti. Ancak bu çizgi, Adalet Partisi tarafından ‘*ortanın solu-Moskova yolu*’ şeklinde propaganda aracı olarak kullanıldı. Cumhuriyet Halk Partisi kendisine yakıştırılan Moskova yaftasından kurtulmak için çok uğraşmış hatta Bülent Ecevit bunun için *Ortanın Solu*²¹⁵ kitabını kaleme almıştı. Kitapta demokratik sosyalizm ya da sosyal demokrasinin hiç de Moskova yolu olmadığı savunuluyordu. Yukarıda anlattığımız bilgilerin ışığında; Moskova yaftasından kurtulma çabasındaki Cumhuriyet Halk Parti'sinin, Sovyetler Birliği'nin Çekoslovakya'ya yapmış olduğu müdahaleyi kınayan bir tutum içinde olması beklenen bir sonuçtur.

²¹³ “Ecevit”, Akşam, 22 Ağustos 1968 s. 7.

²¹⁴ “CHP ortanın solunda bir partidir”, Cumhuriyet, 10 Ekim 1966, s. 1.

²¹⁵ Ecevit, Bülent, Ortanın Solu, Ankara, 1966

SONUÇ

Giriş kısmında da değinildiği gibi bu tezin amacı, dünya siyaset tarihinde önem arz eden bir olayı ve bu olayın sonuçlarını incelemektir. Olayın taraflarından her hangi birini haklı ya da haksız çıkarma gibi bir amaç güdülmemektedir. Çalışmamız şu sorulara cevap aramak için yapıldı: Varşova Paketi'nin, Çekoslovakya'ya yapmış olduğu müdahalenin nedenleri nelerdir?; Çekoslovakya'da oluşan değişim hareketi, sosyalist kamptan kopma amacı taşıyor muydu?; Bu hareket sosyalist değerlere ve sosyalist kampa zarar verecek nitelikte miydi?; Müdahalenin sonuçları ne oldu?; Müdahale karşısında uluslararası toplumun tepkisi ne oldu?; Müdahale, sol çevrede nasıl bir yankı buldu?; Ülkemiz sosyalist hareketinin müdahaleye karşı tutumu ne oldu?

Çalışmamızda yukarıdaki sorulara neden-sonuç ilişkisi içinde cevap aranmaya çalışıldı. Araştırma sonucunda karşımıza şu cevaplar çıktı: Varşova Paketi'nin Çekoslovakya'ya yapmış olduğu müdahale, Doğu Bloğu'ndan Batı Bloğu'na kayan bir halkayı kurtarma çabasıdır. Sovyetler Birliği, kendi nüfuz alanına ait bir ülkenin, batı nüfuz alanına kaymasına izin vermemiştir. Askeri müdahaleden önce diplomatik tüm yolları denemiş, Çek yönetiminin kendi inisiyatifi ile anti-sosyalist unsurları engellemesi için telkinde bulunmuş ancak sonuç alamamış, son çare olarak müdahale yoluna gitmiştir.

Çekoslovakya'da oluşan değişim hareketi, adım adım sosyalizmden uzaklaşma amacı gütmektedir. Stalin'in ölümünden sonra, Kruşçev'in yumuşak politikaları, anti-sosyalist güçlerin cesaret almalarını sağlamıştır. Yugoslavya, Arnavutluk gibi ülkelerin Sovyetler Birliği'nden bağımsızlaşma çabaları ve bunu başarmaları bu cesaretlerini daha da artırmıştır. Stalin döneminde yer altına çekilen anti-sosyalist unsurlar, Çekoslovakya Komünist Partisi içinde ve sivil toplum kuruluşlarında örgütlenmiş, anti-Sovyet ve anti-sosyalist bir propaganda sürdürmüştür. *Prag Baharı* denen süreç, adım adım sosyalist kampa zarar verecek bir konuma gelmiştir.

Müdahale, Doğu-Batı ilişkileri açısından var olan dengeyi onaylama sonucu doğururken, asıl etkisini sosyalist kamp üzerinde yarattı. Sosyalist kamp içindeki çatlaklar daha da derinleşti. Sovyet-Çin ve Sovyet-Yugoslavya ilişkileri daha da bozuldu. Ayrıca İtalya, Fransa vb. Batı Avrupa Komünist Partileri, Sovyetler Birliği

karşısında daha bağımsız ve eleştirel bir konuma geldi. Şimdiye değin Sovyetler tekelinde bulunan resmi sosyalizmin karşısına, Avrupa sosyalizmi fikri çıktı.

Müdahale her kesimde farklı bir yankı buldu. Büyük bir devlet, izlediği politikayı kendi çıkarlarına aykırı gördüğü için bağımsız bir ülkeye askeri müdahalede bulunmuştur. Uluslararası hukuk ve genel ahlak kurallarına göre bu müdahale kınanmalıdır. Ancak *Soğuk Savaş* koşullarında ahlak ve hukuk kurallarına bağlı olmayı beklemek, reel politikadan bihaber olmak anlamına gelir. Müdahale karşısında uluslararası toplumun tepkisi, karakteristiğini *Soğuk Savaş* koşullarından alır. Bu tepki ve tutumların çeşitliliği ve zıtlığı, *Soğuk Savaş* koşullarının bir sonucudur.

Çekoslovakya halkı, müdahale karşısında pasif bir direniş sergilemiştir. Ancak bu direniş, sosyalist sisteme ve sosyalizmin değerlerine karşı değil, Sovyetler Birliği'nin askeri müdahalesinedir. Keza en çok kullanılan slogan '*Uyan Lenin, Brejnev çıldırmış*' sloganıdır.

Batı dünyası, müdahaleyi romantik protestolarla geçiştirmiştir. Sonucu değiştirilmez olarak görmüştür. Yalta Konferansı sonucunda yapılan paylaşımda, Çekoslovakya, Sovyet nüfuz alanına bırakılmıştır. Bu nedenle Sovyetler'in müdahalesi bir bakıma, Yalta Konferansı'nda oluşturulan dünya stratejik dengesinin yeniden onaylanması anlamına gelmektedir. Ayrıca Batı Bloğu, Doğu Bloğu içinde oluşacak bir kopma ya da Doğu Bloğu üyelerinden her hangi birinin bir saldırıya uğraması durumunda, Sovyetler Birliği'nin savaşmaktan çekinmeyeceğini anlamıştır.

Müdahale, Türkiye ve Dünya sosyalist çevrelerinde iki ana eğilim olarak yankı buldu: Birinci eğilim Sovyetler'i kınayan eğilimdir. İkinci eğilim ise müdahaleyi haklı bulan eğilimdir. Ancak her iki eğilim de incelendiğinde, karşımıza şu gerçek çıkıyor: Sonuç ne olursa olsun ister müdahaleyi savunma isterse kınama, her sonucun kendine has bir nedeni bulunuyor. Yani giriş bölümünde de değindiğimiz gibi, aynı sonuç, farklı farklı nedenlere bağlı olarak karşımıza çıkıyor. Kınayan kesimin bir kısmı, anti-Sovyet refleksle hareket ederken bir kesim, anti-sosyalist duruş sergiliyor. Bir kesim, müdahaleyi sosyalizmin çıkarlarına zarar vereceği düşüncesi ile kınarken, diğer bir kesim, bağımsız bir ülkeye yapılan bir işgal hareketi olarak algılıyor, ahlaki değerlerle kınıyor. Yine müdahaleyi destekleyen kesimlerin de bu müdahaleyi

destekleme nedenleri farklılık arz ediyor. Bir kesim, Çekoslovakya'daki değişim hareketini, anti-sosyalist bir eğilim olarak algıladığı için müdahaleyi desteklerken, bir kesim, Sovyetler Birliği'nin eleştirilmezlik tabusu çerçevesinde içgüdüsel olarak müdahaleyi destekleme ihtiyacı duyuyor. Müdahale karşısında sergilenen tutumların her birinin, kendine özgü siyasi, sosyolojik ve hatta psikolojik nedenleri bulunuyor. Sonuç ne olursa olsun, ister kınama ister destekleme, sonuçları etkileyen nedenler, birbirinden tamamen farklı bir şekilde karşımıza çıkıyor.

Müdahale sonucunda, Türkiye Sol Hareketi içinde var olan fikir ayrılıkları daha da derinleşip, saflar belirginleşiyor. Müdahalenin, Türkiye Sol Hareketi'ni böldüğü varsayımı yanılığ olur. Çünkü böyle bir durumda, müdahale olmasaydı Türkiye Sol Hareketi bölünmezdi diye bir sonuç ortaya çıkar. Ama bu doğru değildir. Zaten müdahale karşısında Türkiye Sol Hareketi'nin farklı tutumlar sergilemesi var olan bir bölünmüşlüğün göstergesidir. Müdahale Türkiye Sol Hareketi'nde devam eden bölünme sürecini etkileyen nedenlerden biridir ancak asıl önemi bundan kaynaklanmamaktadır. Çünkü Türkiye Sol Hareketi bir bölünme sürecini zaten yaşamaktadır. Müdahale, Türkiye Sol Hareketi'nin bu bölünme sürecini açığa vurmuş, hızlandırmıştır ve asıl önemi bundan kaynaklanmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Akdoğan, Lütfü, *Krallar ve Başbakanlarla 50 Yıl, İstanbul, 2008, 2.Cilt*, Uyum Yayınları.
- Altuğ, Yılmaz, *Çekoslovakya Sorunu*, Ankara, 1994, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aren, Sadun, *Puslu Camın Arkasından*, Ankara, 2006, İmge Kitabevi.
- Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Ve Dış Politika*, İstanbul, 2004, Alfa Yayınları.
- Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, İstanbul, 2010, Alkım Yayınevi.
- Atılgan, Gökhan, *Yön Devrim Hareketi*, İstanbul, 2002, TÜSTAV Yayınları
- Aybar, Mehmet Ali, *TİP Tarihi*, 3. cilt, İstanbul, 1988, BDS Yayınları
- Aydınoğlu, Ergun, *Türkiye Solu*, İstanbul, 2007, Versus Yayınevi
- Belli, Mihri, *Milli Demokratik Devrim*, Ankara, 1970, Aydınlık Yayınları.
- Boran, Behice, *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*, İstanbul, 1992, Sarmal Yayınevi.
- Castro, Fidel(Çev. Çandar, Cengiz), *Çekoslovakya Meselesi*, 1969, Habora Yayınları.
- Çavdar, Tevfik, *Türkiye 1968*, İstanbul, 1969, İzlem Yayınları.
- Çavdar, Tevfik, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi*, Ankara, 1996, İmge Yayınları.
- Çekoslovak Bilimler Akademisi Tarih Kurumu(Çev. Özbakır, Erdoğan), *Kara Kitap*, İstanbul, 1988, İletişim Yayınları.
- Ecevit, Bülent, *Ortanın Solu*, Ankara, 1966, KİM Yayınları.
- Etinger Y.- Melikyan, O.(Çev. Fincancı Yurdakul), *İttifaksızlar Dünyası*, Ankara, 1969, Anadolu Yayınları.
- Gönlübol, Mehmet ve Kürkçüoğlu, Ömer, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, Ankara, 1996, Siyasal Kitapevi .
- Gönlübol, Mehmet, *Uluslararası Politika*, Ankara, 1979, Sevinç Matbaası
- Hobsbawm, Eric, (Çev. Alogan, Yavuz), *Kısa 20. Yüzyıl (1914-1991) Aşırılıklar Çağı*, İstanbul, 1996, Sarmal Yayınevi.
- Kundera, Milan (Çev. Özgüven, Fatih), *Varolmanın Dayanılmaz Hafifliği*, İstanbul, 2009, İletişim Yayınları.
- Küçük, Yalçın, *Sol Müdahale*, İstanbul, 2007, Salyangoz Yayınları.
- Mater, Nadire, *Sokak Güzeldir*, İstanbul, 2009, Metis Yayınları.
- Mumcu, Uğur, *Aybar İle Söyleşi*, İstanbul, 1993, Tekin Yayınları.
- Mumcu, Uğur, *Bir Uzun Yürüyüş*, Ankara, 1993, Tekin Yayınevi.
- Nida, Ömer, *Yarın Biz Konuşacağız*, İstanbul, 1989, Gerçek Sanat Yayınları.
- Özdemir Hikmet, *Yön Hareketi*, İstanbul, 1986, Bilgi Yayınevi.

- Sander, Oral, Bilge, A. Suat, Olaylarla Türk Dış Politikası, Ankara, 1969, Sevinç Matbaası
- Sargın, Nihat, TİP’li Yıllar, İstanbul, 2001, Felis Yayınevi.
- Sayılğan, Aclan, Soldaki Çatlaklar, Ankara, 1967, Mars Matbaası.
- Sönmezoğlu, Faruk, Uluslararası İlişkiler Sözlüğü, İstanbul, 2000, Der Yayınları.
- Uçarol Rifat, Siyasi Tarih, İstanbul, 1985, Filiz Kitabevi.
- Ünsal, Artun, Türkiye İşçi Partisi, İstanbul, 2002, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yener, Murat(Çev.), Çekoslovakya Ağustos-1968, Ankara, 1970, Ürün Yayınları.
- Yıldırım, Ali, FKF Dev-Genç Tarihi, İstanbul, 2008, Doruk Yayınları.
- Zarakolu, Ragıp(Der.), Doğu Avrupa Dosyası, İstanbul, 1990, Alan Yayıncılık.

ANSİKLOPEDİLER

- “1968-Sosyalist Hareketin Büyük Dönemeci”, Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi, Cilt 7, İstanbul, 1988, İletişim Yayınları.

GAZETE ve DERGİ MAKALELERİ

- Altan, Çetin, “Sosyalizm Sovyet Tapusunda Değildir”, Akşam, 24 Ağustos 1968
- Altan, Çetin, “Sovyet Yöneticilerinin İhanetti”, Akşam, 23 Ağustos 1968
- Altan, Çetin, “Uyduluk ve Satılmışlık Kalkacaktır Dünyadan”, Akşam, 27 Ağustos 1968
- Altuğ, Yılmaz, “Çekoslovakya’da Liberalleşme Akımı”, Milliyet, 6 Ağustos 1968
- Avcıoğlu, Doğan, “Demagojiye Paydos”, Yön Dergisi, Sayı. 124, 13 Ağustos 1965,
- Barlas, Mehmet, “Değişen Denge Ve NATO”, Cumhuriyet, 6 Eylül 1968
- Baş, Hüseyin, “Çekoslovak Krizi Nasıl Sonuçlanacak”, Ant, Sayı 88, 3 Eylül 1968
- Boran, Behice, “Sosyalist Demokrasi ve Ulusal Bağımsızlık”, Milliyet, 27 Ağustos 1968
- İleri Yurtsever Gençlik, “Çekoslovakya Halkları: Sosyalizme Evet”, Sayı 63, 2 Eylül 1968
- Kemal, Yaşar, “Bağımsızlık ve Sosyalizm”, Ant, Sayı 87, 27 Ağustos 1968
- Kışlalı, A. Taner, “Çekoslovakya’daki Gelişim ve Demokratik Sosyalizm”, Forum, 1 Ağustos 1968
- Milliyet, “Çek Dramının Hikâyesi”, 22 Ağustos 1968
- Olaylar Ve Görüşler, “Çek Kültürü”, 1969
- Olaylar Ve Görüşler, “Dünya Siyaset Konjonktürü”, 1969

- Olaylar Ve Görüşler, “Yalta Konferansı ve Çekoslovakya’nın Komünistleştirilmesi”, 1969
- Özgüven, Doğan, “Yine de Sosyalizm”, Ant, Sayı 87, 27 Ağustos 1968
- Papirüs, “Çekoslovakya’da Entelektüel Hayat”, Sayı 27, Eylül 1968
- Selçuk, İlhan, “Rusya’nın Aşağılık Saldırısı”, Cumhuriyet, 23 Ağustos 1968
- Selçuk, İlhan, “Lanet Kaba Kuvvete”, Cumhuriyet, 22 Ağustos 1968
- Türk Solu, “Çekoslovakya, Cevaplandırılması Gereken Sorular”, Sayı 41, 27 Ağustos 1968
- Türk Solu, “Sosyalizm mi? Reformizm mi?”, Sayı 37, 30 Temmuz 1968
- Yücel, Can, “Çek Meselesi”, Ant, Sayı 87, 27 Ağustos 1968

GAZETE ve DERGİ HABERLERİ

- Akşam, “Ruslar Anlaşma Şartlarını Açıkladı”, 28 Ağustos 1968
- Akşam, “Johnson”, 22 Ağustos 1968
- Akşam, “Bütün Dünya Rus Aleyhtarı Gösteri Yapıyor”, 23 Ağustos
- Akşam, “Ecevit”, 22 Ağustos 1968
- Akşam, “Romanya’da Takbih Etti”, 23 Ağustos 1968
- Akşam, “Tepkiler”, 25 Ağustos 1968
- Ant, “Aybar: Bütün Bloklara Hayır”, Sayı 87, 27 Ağustos, 1968
- Ant, “DİSK’in Bildirisi”, Sayı 87, 27 Ağustos 1968
- Ant, “TEB’in Bildirisi”, Sayı 87, 27 Ağustos 1968
- Aydınlık Yayınları, “Çekoslovakya Halkı Sosyal Emperyalistleri Altedecektir”, Ağustos 1975, Sayı 15
- Cumhuriyet, “CHP ortanın solunda bir partidir”, 10 Ekim 1966
- Milliyet “Kızıl Çin”, 24 Ağustos 1968
- Milliyet, “Castro”, 25 Ağustos 1968
- Milliyet, “Bütün Dünya Protesto Ediyor”, 23 Ağustos 1968
- Milliyet, “Ceausescu Ruslarla Centilmen Anlaşması Yaptı”, 26 Ağustos 1968
- Milliyet, “Demirel”, 26 Ağustos 1968
- Milliyet, “Dubçek”, 25 Ağustos 1968
- Milliyet, “Fotoğraf Yasağı”, 26 Ağustos 1968
- Milliyet, “Fransa”, 22 Ağustos 1968
- Milliyet, “Johnson”, 22 Ağustos 1968
- Milliyet, “Romen Lideri”, 22 Ağustos 1968
- Milliyet, “Tepkiler” 22 Ağustos 1968

- Olaylar ve Görüşler, “Çekoslovakya’nın İşgali”, 1969
- Olaylar Ve Görüşler, “İşgal Karşısında Bazı Komünist Partilerin Tutumu”, 1969
- Olaylar Ve Görüşler, “İşgalin Dünya’da Doğurduğu Genel Tepki”, 1969
- Tempo, “Çekoslovakya”, Sayı 38, 1 Ağustos 1988
- Tip Haberleri, “Çekoslovakya”, Sayı 20, 1 Eylül 1968
- Tip Haberleri, “Beşiktaş İlçe Kongresi”, Sayı 18, 15 Ağustos 1968
- Türk Solu, “Fidel Castro Konuşuyor”, Sayı 46, 1 Ekim 1968
- Türk Solu, “SSCB Komünist Partisi Görüşü”, Sayı 41, 27 Ağustos 1968
- Yeni Çağ, “ÇKP Merkez Komitesi’nin Moskova Görüşmeleri Hakkında Kararnamesi”, Sayı 50, 8 Ağustos 1968
- Yeni Çağ, “SBKP Merkez Komitesi Politbürosu ile ÇKP Merkez Komitesi Prezidyumu Arasında Yapılan Görüşmeye İlişkin Ortak Bildiri”, Sayı 50, 8 Ağustos 1968

GÖRSEL KAYNAKLAR

- Estevezin, Emilio(Yönetmen), *Bobby*, 2006, TWC and Bold Films

İNTERNET KAYNAKLARI

- <http://analoji.com/cekoslovakya-bunalimi-1968-558.html> (01.03.2010)
- <http://arsiv.sabah.com.tr/2008/08/24/pz/haber,C6D42AF739F341E498E1BE86EC9C9D7B.html> (03.02.2010)
- <http://bianet.org/biamag/bianet/109146-ısgal-turkiye-solu-icin-dogrudan-belirleyici-olmamisti> (06.01.2010)
- <http://bianet.org/bianet/bianet/109088-40-yil-once-sovyet-tanklari-cekoslovyadaydi> (13.02.2010)
- <http://bianet.org/bianet/bianet/109103-butun-sol-irkildi-ya-sovyetlere-ya-abdye-inanacaktik> (19.12.2009)
- <http://bianet.org/bianet/bianet/109109-cekoslovyadaki-reform-sosyalizm-degildi-ısgali-destekledik> (13.11.2009)
- <http://bianet.org/bianet/bianet/109154-sarisozen-pragin-ısgalini-mesru-bir-mudahale-olarak-goruyorduk> (05.12.2009)
- <http://e-kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/432.pdf> (23.12.2009)
- <http://siyaset.politics.ankara.edu.tr/yayinlar/erogul/2001-2.pdf> (25.01.2010)
- <http://solakkedi.com/dunyanin%20civisi/pragin%20yedi%20gunu%20-%20solak%20kedi.pdf> (15.02.2010)
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Brejnev_Doktrini (13.03.2010)

- <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:zNUwdgmNWcgJ:www.sosyalistforum.org/tarih/12221-turkiyede-1968-a.html+www.sosyalistforum.org/tarih/12221-turkiyede-1968-a.html+-&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr> (12.03.2010)
- http://www.birgun.net/sunday_index.php?news_code=1218922712&year=2008&month=08&day=17 (13.01.2010)
- http://www.birgun.net/sunday_index.php?news_code=1219528432&year=2008&month=08&day=24 (18.12.2009)
- <http://www.turnusol.biz/public/haber.aspx?id=546&pid=71&haber=ASP,%20%C7ekoslovakya%20i%FEgalini%20tart%FD%FEt%FD> (19.11.2009)
- <http://www.yasarkemal.net/soylesi/docs/tanerkislali.html> (13.11.2009)

ÖZGEÇMİŞ

1 Ocak 1983, Kars İli, Digor İlçesi, Hisarönü Köyü doğumluyum. İlkokulu doğduğum köyde tamamladım. Orta ve Lise eğitimimi Digor Lisesinde yaptım. 1998 yılında Sakarya Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümüne kaydoldum. Bu bölümden 2006 yılında mezun oldum. 2007 yılında Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladım.

Metin ÖZVARİŞ